

TURUN VAPAUTTAJAT

Saariston Vapaajoukko ja Bertel Reimsin vaiheet sen jäsenenä vuoden 1918 aikana

Annastina Reims

Pro gradu -tutkielma

Poliittinen historia

Turun yliopisto, kevät 2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

REIMS, ANNASTINA: Turun vapauttajat: Saariston Vapaaajoukko ja Bertel Reimsin vaiheet sen jäsenenä vuoden 1918 aikana

Pro gradu -tutkielma, 71 s.

Poliittinen historia

Kevät 2022

Tutkielmassa tarkastellaan mikä oli vuoden 1918 sisällissodassa Saariston Vapaaajoukkona tunnettu sotilasyksikkö, mistä osista se koostui ja mitkä sen vaiheet vuoden 1918 sodassa olivat. Toisekseen tutkimuksessa katsotaan minkälaisena ja miten sota näyttäytyi Vapaaajoukon jäsenen, kartanonomistaja Bertel Reimsin kotiin lähettämässä kirjeissä ja hänen jälkeen jättämässään aineistossa. Lopuksi tarkastellaan miten vuoden 1918 sodan tapahtumista kirjoitetun kirjallisuuden kuva valkoisesta osapuolesta eroaa erilaisten muistelmien ja arkistomateriaalin luomasta kuvasta.

Primääriaineistona on käytetty Bertel Reimsin kokoelmaa, sieltä löytyviä muistiinpanoja, erilaisia listoja, kulkulupia ja tiedusteluraportteja keväältä 1918. Tämän lisäksi primääriaineistona on käytetty Kansallisarkistosta löytyvää Saariston Vapaaajoukon arkistomateriaalia sekä Vapaussodan suorituskomitean Vapaaajoukkoa käsittelevää nidettä. Aikalaisnäkökulman laajentamiseen käytetään myös Ludvig Lindströmin muistelmateosta *Skärgårdens Frikår*. Tarkasteltaessa valkoisen Suomen suhtautumista sotaan myöhemmin, käytetään J.O. Hannulan *Suomen vapaussodan historiaa* aikalaisnäkökulman saamiseen ja Aapo Roseliuksen ja Miika Siiroksen valkoisten toimintaan ja suhtautumiseen perehtyneitä teoksia. Tutkimuksen metodi ja lähestymistapa on pääosin mikrohistoriallinen, mutta sen voi katsoa aihepiirinsä puolesta myös sotahistorian alaan kuuluvaksi.

Tutkimustulosten perusteella Saariston Vapaaajoukko oli Ahvenanmaalla perustettu yksikkö, joka koostui useamman yhteiskuntaluokan edustajista: siihen kuului korkeakoulutettuja henkilöitä, kuten lääkäreitä, lakimiehiä ja agronomeja, mutta mukana oli myös konttorityöläisiä, kalastajia ja torppareita. Vapaaajoukko oli erikoinen yksikkö, sillä se oli kaksikielinen, ja siihen kuului sekä ruotsin- että suomenkielisiä komppanioita, ruotsinkielisten muodostaessa kaksi kolmasosaa Vapaaajoukosta. Jäsenet olivat pääosin kotoisin saaristosta ja Varsinais-Suomesta. Lisää haasteita aiheutti, että Ahvenanmaalle saapuneet saksalaiset kouluttivat Vapaaajoukkoa ennen varsinaisiin taistelutehtäviin lähtöä, joten joukko käytti toiminnassaan useampaa kieltä.

Vapaaajoukko kävi taisteluita saaristossa ja karkotti punaiset saksalaisten tukemana. Saksalaisten suunnatessa Hankoon, Vapaaajoukko eteni Turkuun, jossa se otettiin valkoisen väestön puolella vastaan riemuiten sen jälkeen, kun punaiset olivat paenneet Turusta taisteluilta. Turusta joukko jatkoi matkaa Loimaalta Forssaan, johon sen varsinainen sotatie päättyi. Saaristossa perustettuna joukkona sen olemassaolo ei koko sodan aikana tavoittanut kunnolla valkoisen armeijan päämajaa, joka aiheutti toisinaan sekaannuksia valkoisten joukkojen tilannetietoisuudessa.

Tutkimus osoittaa, että kirjeistä ja muistelmista välittynyt kuva sodasta ja yksilön suhtautuminen punaisiin ei ollut yhtä raakaa tai verenhimoista, kun aikalaislehdistöstä olisi voinut olettaa. Vaikka punaisten kapinointi tuomittiin, suhtautuminen punaisiin oli enemmän säälivää ja kuvasti osittain hämmästyä siitä, miten sotaan oli päädytty.

Asiasanat: Suomen sisällissota, kirjeet, mikrohistoria, sotahistoria, valkoiset

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimusaihe.....	1
1.2	Aikaisempi tutkimus ja tämän tutkimuksen metodi.....	2
1.3	Tutkimuskysymykset.....	5
1.4	Lähdeaineisto.....	6
2	TALVEN 1918 TAPAHTUMAT.....	10
2.1	Bertel Reims – maanomistaja ja vapaajoukkolainen.....	10
2.2	Piilottelua Piikkiössä ja pakomatalla.....	13
2.3	Ahvenanmaalla – suomalaisia, ruotsalaisia, saksalaisia ja venäläisiä.....	16
2.4	Saariston Vapaajoukko – saariston valkoiset vapauttajat.....	23
2.5	Sekalainen joukko – kovaa koulutusta jääsohjossa.....	30
2.6	Tulikaste.....	36
3	VAPAAJOUKKO SIIRTYY MANTEREELLE.....	41
3.1	Kohti Turkuja ja täydennyksiä.....	41
3.2	Kahinointia Etelä-Suomessa.....	47
3.3	Paluu arkeen ja juhlintaa.....	50
4	VALKOISTEN ASEENTEET SOTAAN JA PUNAISIIN.....	56
4.1	Hirviöitä vai roskaväkeä.....	56
4.2	”Idän hyökyaalto on lyöty”.....	60
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	65
	LÄHTEET.....	69

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaihe

Tässä pro gradu -työssä tarkastelen isoisoisäni Bertel Reimsin ja Saariston Vapaajoukon (Skärgårdens Frikår, SFK) vaiheita talven 1918 aikana. Kiinnostus aiheeseen on alun perin henkilökohtainen, sillä isoisäni isä Bertel Reims oli suvun tietojen ja arkistolähteiden mukaan aikanaan perustamassa Piikkiön suojeluskuntaa: suojeluskunta perustettiin Reimsin sukutilalla, Bussilan kartanossa elokuussa 1917. Tilanne oli Suomessakin kiristynyt vuonna 1917 Venäjällä tapahtuneen maaliskuun vallankumouksen jälkeen, ja viljatoimitusten katkeaminen johti pian elintarvikepulaan ja järjestysvallan heikkenemisen. Piikkiössä tapahtumien vaikutukset näkyivät työväen ja maatyöväen lakkoina, joilla tavoiteltiin muun muassa lyhyempiä työpäiviä ja parannuksia kunnan jakamaan elintarvikeapuun. Epävakaassa tilanteessa ja järjestysvallan puuttuessa myös Piikkiössä työväki ja tilanomistajat perustivat omat kaartinsa¹.

Bertel Reims oli asemansa ja sukutaustansa puolesta selvästi valkoista ajatusmaailmaa edustava. Hän oli ulkomailla korkeakoulutettu kartanonomistaja, jonka haluna oli kehittää Bussilan kartanosta nykyaikaista maataloutta harjoittava maatila. Sinänsä hänen jäämistöstään tai kirjeistään ei löydy merkkejä, että hän olisi suhtautunut tilan työntekijöihin ylenkatsovasti, mutta tuohon aikaan erot sosiaalisessa taustassa olivat isoja, joten jo pelkkä hänen asemansa maan- ja kartanonomistajana oli omiaan asemoimaan hänet eri puolelle kuin työväen. Asiaa ei todennäköisesti myöskään edesauttanut se, että hänen äidinkielensä oli ruotsi, vaikka hän puhui sujuvasti myös suomea.

Sodan alettua Bertel Reims joutui pakenemaan Turun saariston kautta Ahvenanmaalle, kun punaiset tulivat etsimään häntä kartanosta. Perimätiedon ja muiden lähteiden kautta kiinnostuin siitä, mitkä hänen vaiheensa tuolloin olivat ja missä joukossa hän palveli. Halusin selvittää tuon tarinan todenperäisyyden ja tapahtumat sen jälkeen.

Aikomuksenani on tutkia kevään 1918 tapahtumia henkilökohtaisemmasta näkökulmasta Bertel Reimsin jälkeensä jättämän kokoelman ja muiden, arkistosta löytyvien, Vapaajoukkoa koskevien

¹ Manninen 2004, 276–277.

materiaalien avulla. Tarkoitukseni on luoda jonkinlainen aikajana hänen liikkeistään Piikkiöstä Ahvenanmaalle, tapahtumista siellä ja liittymisestä Saariston Vapaaajoukkoon, hänen vaiheistaan tämän yksikön mukana, sekä luoda kuva Vapaaajoukosta ja sen vaiheista kevättalvella ja keväällä 1918. Lopuksi aion vertailla lyhyesti sitä, miten punaisia on kuvattu historiategoksissa vuoden 1918 jälkeen ja miten se vertautuu kirjoitettujen aikalaismuistelmien ja Bertel Reimsin kokoelman yksilönäkökulman antamaan kuvaan.

1.2 Aikaisempi tutkimus ja tämän tutkimuksen metodi

Suomen sisällissotaa on isompien tapahtumien osalta tutkittu paljon. Yhteiskunnallisia syitä sotaan ja sen aikaista yhteiskunnallista tilannetta on tutkittu sekä molempien osapuolten näkökulmasta, esimerkkinä Pertti Haapalan ja Tuomas Hopun *Sisällissodan Pikkujättiläinen* ja Heikki Ylikankaan *Tie Tampereelle*. Erikseen mainittavia isompia tutkimuskohteita sisällissodan kentässä ovat olleet mm. isommat sodan taistelut, kuten Tampereen valtaus, saksalaisten ja suomalaisten jääkärien merkitys sisällissodassa valkoisen puolen tukena, sekä sodanaikainen ja sitä välittömästi seurannut terrori ja vankileirit. 1980-luvulla Punaisen Suomen historiaprojekti tutki laajasti punaisten puolen hallintoa ja punakaartien syntyä ja toimintaa.

Myös molempien osapuolten kollektiiviset asenteet ja yhteiskunnan suhtautuminen konfliktiin sekä sodan aikana että sen jälkeen ovat olleet suosittuja tutkimuksen aiheita. Valkoisen puolen asenteiden ja muistamisen tutkimuksen osalta mainittavia ovat esimerkiksi Seppo Hentilän *Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka*, Miika Siiroksen väitöskirjaan pohjautuva teos *Valkoiset – vapaussodan perintö* ja useat Aapo Roseliuksen aihetta koskevat teokset, muun muassa *Isänmaallinen kevät – vapaussotamyytin alkulähteillä*. Yhteiskunnallisesta ja kollektiivisesta näkökulmasta huolimatta valkoisten yksityishenkilöiden asenteita ei ole tutkittu laajasti, ainakaan siinä laajuudessa kuin punaisella puolella taistelleiden henkilöiden kirjeenvaihtoa ja niistä saatavaa kuvaa.

Käydessäni läpi Bertel Reimsin kokoelmaa ja hänen kirjeitään vaimolleen kiinnostuin siitä, minkälainen kuva Bertel Reimsillä oli sodasta kokemustensa perusteella ja miten mahdolliset asenteet näkyvät hänen kirjeissään vaimolleen Victorialle. Toiseksi halusin tarkastella, miten yksityisestä kirjeenvaihdosta saatava kuva eroaa kuvasta, jonka saa valkoisen osapuolen joukoissa

taistelleen henkilön julkaistuista muistelmista tai sanomalehdistä. Vertailukohtana käytän samassa Saariston vapaajoukossa palvelleen Ludvig Lindströmin muistelmia, jotka on julkaistu vuonna 1918 nimellä *Skärgårdens Frikår*. Viimeisenä vertaan muistelmien ja kirjeiden antamaa kuvaa siihen, miten punaisista ja sodasta puhuttiin vuosikymmeniä perusteoksen asemassa olleessa J.O. Hannulan *Suomen Vapaussodan historiassa*.

Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana esiin on noussut myös tutkimus, jossa keskitytään suurten tapahtumien tutkimisen sijaan enemmän henkilöhistorialliseen tutkimukseen ja sodan seurauksiin inhimillisestä tai yksilön näkökulmasta. Lähivuosina tämän alan tutkimuksia on julkaistu useita. Esimerkkeinä voidaan mainita Mirja Turusen Kouvolan seudun terroria käsittelevä *Veripellot – Sisällissodan surmatyöt Kouvolassa 1918*, Tuomas Hopun useat punaista osapuolta koskevat tutkimukset, ja Tiina Lintusen punaisia naiskaartilaisia ja heidän vaiheitaan koskeva tutkimus. Sisällissotaa koskevassa tutkimuksessa on viimeisten noin kymmenen vuoden aikana julkaistu useampia teoksia ja tutkimuksia, jotka keskittyvät yksilöiden kohtaloihin ja tapahtumiin sodan aikana. Suurin osa tästä tutkimuksesta on kuitenkin painottunut punaisen osapuolen kokemusten tutkimiseen, jolloin valkoisen osapuolen yksilönäkökulma on jäänyt vähemmälle huomiolle. Valkoisen puolen toimintaa sekä sodan aikana että niin sanotun valkoisen terrorin osalta ovat tutkineet mm. Aapo Roselius teoksissaan *Isänmaallinen kevät: vapaussotamyytin alkulähteillä ja Teloittajien jäljillä* ja Marko Tikka teoksessaan *Valkoisen hämärän maa? Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918–1921*. Nämä teokset ovat kuitenkin pääosin keskittyneet tarkastelemaan valkoisten kuvaa ja ymmärrystä laajemmasta, yhteiskunnallisesta näkökulmasta, ei niinkään yksilöiden kokemusten valossa. Tarkoitus on sijoittaa pro gradu -tutkielmani saman kentän kehukseen, mutta tarkastella tapahtumia valkoisen osapuolen yksilöiden näkökulmasta ja verrata, miten yksilön asenteet näkyvät ja korreloivat laajempaan valkoisen asenteeseen, jota on tutkittu enemmän.

Vaikka valkoisten yksiköiden toimintaa sodassa on tutkittu, Saariston vapaajoukon vaiheista kevään 1918 aikana ei varsinaista arkistolähteisiin perustuvaa tutkimusta ole merkittävästi tehty, ja toivon pro gradu -tutkielmallani ainakin osittain täyttäväni tätä aukkoa. Tunnetuin Saariston vapaajoukosta kertova kirjallinen esitys lienee Ludvig Lindströmin vuonna 1918 julkaisema muistelmateos *Skärgårdens Frikår*, jossa Lindström kertoo kokemuksistaan Vapaajoukon yhden komppanian päällikkönä. Vapaajoukosta on aikaisemmin kirjoittanut suomeksi mm. Erkki Sarkki Pääskyvuoriseseura r.y:lle vuonna 1992 tekemässään julkaisussa *Saariston Vapaajoukko Suomen*

vapaussodassa vuonna 1918, mutta sen aineistona on ollut edellä mainittujen Lindströmin muistelmien lisäksi lehtiartikkeleita ja sotaa koskevaa kirjallisuutta, ei varsinaisia arkistolähteitä. Toinen vapaajoukon vaiheita lyhyesti käsittelevä teos on Gustav Wickströmin ruotsinkielinen *En storm är lös: Åbolands skärgård vårvintern 1918*, joka pohjautuu Turun ja Ahvenanmaan maakunta-arkistojen materiaaleihin ja mukana olleiden saaristolaisten muistelmiin, mutta Wickström keskittyy kirjassaan enemmän saariston tapahtumiin lopettaen tarkastelun pääosin hetkeen, jolloin Vapaajoukon ja saksalaisten tiet eroavat huhtikuun 1918 alussa ennen Turkuun saapumista. Kolmas, lyhyempi kirjallinen selostus Vapaajoukon vaiheista, nimenomaan Ahvenanmaalla, löytyy Eka Metsävuoren teoksesta *Saaristomerta, salaliittoja, kähmintää ja seikkailuja* vuodelta 2005, mutta teoksen lähdeluettelo on hyvin suppea ja ylimalkainen koostuen kirjoista, lehdistä ja kuvista.

Tutkimuksen metodi ja lähestymistapa on pääosin mikrohistoriallinen, sillä tarkoituksena on keskittyä yhden henkilön vaiheisiin ja siihen, miten vuoden 1918 tapahtumat näyttäytyvät hänen kokoelmansa valossa ja miten ne ovat yhdistettävissä olemassa olevaan tietoon ja näkökulmiin tapahtumista. Tarkastelen myös, miten sota ja tietyt siihen kuuluvat tapahtumat, kuten taisteluun joutuminen tai joukon arki näkyivät kirjeissä, muistiinpanoissa ja muistelmassa. Pysin kirjeiden ja muun materiaalin kautta avaamaan sitä, miten niistä kuvastui Bertelin valkoinen maailmankatsomus ja minkälainen hänen katsantokantansa punaisiin oli; oliko se yhtä jyrkkä kuin esimerkiksi aikalaislehdissä. Kolmantena kokonaisuutena tarkastelen eri aikoina kirjoitettuja kuvauksia tuonsodan tapahtumista, miten ne eroavat toisistaan ja miten Bertelin kirjeistä saatu kuva sodasta ja vastapuolesta tapahtumien aikana eroaa myöhemmin kirjoitetuista kuvauksista.

Mikrohistorian näkökulma ei tarkastele niinkään tapahtumia, vaan keskittyy enemmän tapahtumissa mukana olleiden ihmisten ajatus- ja kokemusmaailman tarkasteluun. Tämä antaa mahdollisuuden tuoda esiin uusia näkökulmia ja piirteitä tapahtumiin². Näkökulman laajentaminen oli yksi syy lähestyä tapahtumien tarkastelua mikrohistorialliselta näkökannalta. Isompien tapahtumien ja esimerkiksi sotilasyksikön asiakirjat tarjoavat kehyksen, joita vasten voi tarkastella, miten yksilön kokemukset asettuvat kyseisiin kehyksiin vai asettuvatko. Mikrohistoriallinen näkökulma on perusteltu myös siksi, että mikrotasolla kyse on rajatuiden ilmiöiden tutkimuksesta, joiden aineistot ovat usein suppeita ja vaativat tulkintaa tai rivien välistä lukemista³. Rivien välistä lukeminen ja tulkinta korostuu myös tässä tutkimuksessa. Mikrohistoriallisessa tutkimuksessa tarkoituksena on

² Elomaa 2001, 60.

³ Elomaa 2001, 61.

yksilön kokemuksen tavoittaminen ja ymmärtäminen, ja siinä todellisuus saattaa näyttäytyä hyvinkin monimutkaiselta ja paikoin myös ristiriitaiselta⁴.

Tutkimukseni voi katsoa kuuluvan mikrohistorian lisäksi myös sotahistorian alaan, sillä tarkastelen sotaan liittyviä tapahtumia ja kokemuksia yksilön näkökulmasta. Usein tämäntyppisestä sotahistoriallisesta tutkimuksesta kuulee käytettävän nimeä *uusi sotahistoria* erona perinteiseen sotahistoriaan, joka keskittyy enemmän varsinaisten sotatapahtumien tarkasteluun. Paljon sotahistoriaa yksilönäkökulmasta tutkineet Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki kuitenkin toteavat, että uusi sotahistoria ei ole enää uutta, vaan kyse on enemmänkin kulttuurihistoriallisesta käänteestä sotahistorian tutkimuksessa⁵. 2000-luvulla sotien tarkastelu yksilöiden näkökulmasta onkin lisääntynyt. Enää ei tarkastella sotahistoriaa ainoastaan taisteluiden tai sotatoimien kautta, vaan myös yhteiskunnan näkökulmasta. Kokemushistoria on tullut mukaan tarkastelunäkökulmien joukkoon myös sotahistoriassa⁶.

1.3 Tutkimuskysymykset

Olen asettanut työlle seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Mikä oli Saariston Vapaa joukko, mistä osista se koostui ja mitkä sen vaiheet vuoden 1918 sodassa olivat?
- 2) Minkälaisena ja miten sota näyttäytyi Bertel Reimsin kotiin lähettämässä kirjeissä ja hänen jälkeen jättämässään aineistossa?
- 3) Miten vuoden 1918 sodan tapahtumista kirjoitetun kirjallisuuden kuva valkoisesta osapuolesta eroaa erilaisten muistelmien ja arkistomateriaalin luomasta kuvasta?

⁴ Elomaa 2001, 68–70.

⁵ Kinnunen & Kivimäki 2018, 381.

⁶ Kinnunen & Kivimäki 2018, 376.

Tutkimukseni primääriaineisto on sekalainen kokoelma erilaisia Bertelin sotakokemukseen liittyviä kuvia ja asiakirjoja, joten niiden järjestely eheäksi kokonaisuudeksi on mahdotonta ja tutkimukseni yhteydessä minun on ollut pakko rekonstruoida tapahtumia arkistolähteiden ja muistelmien pohjalta.

1.4 Lähdeaineisto

Arkistolähteet

Primäärilähteinä tutkielmassa on niin sanottu Bertel Reimsin kokoelma. Kokoelmaan kuuluu Bertel Reimsin muistiinpanoja, erilaisia listoja, kulkulupia ja tiedusteluraportteja, joita hän on laatinut ja saanut kevään 1918 aikana palvellessaan Saariston vapaajoukossa. Kokoelmassa on myös joitain Piikkiön suojeluskunnan ohjesääntöluonnoksia, painettu Vapaajoukkojen ohjesääntö sekä kutsu myöhemmin sodan jälkeen järjestettyyn Saariston vapaajoukon jäsenten tapaamiseen. Erikoisuutena voi myös mainita neljä valokuvaa hänen ajastaan Ahvenanmaalla ja niiden tarjoaman näkökulman kyseiseen hetkeen. Käytettävissäni on lisäksi muutama isoisoisäni kirje vaimolleen helmikuulta 1918. Niiden sisältö on lähinnä neuvoja kartanon arjen pyörittämiseen, kerrontaa Saariston vapaajoukon toiminnasta ja taisteluista Ahvenanmaalla ja Turun saaristossa. Valitettavasti isoisoäitini kirjeitä Bertelille ei ole säilynyt, joten tarkastelu on siinä mielessä rajattua. Materiaali on rikkonaista, joten tässä tutkimuksessa on rajattu ulos kokoelmasta löytyvät Piikkiön suojeluskunnan ohjesääntöluonnokset päähuomion ollessa suoraan Saariston Vapaajoukkoa käsittelevässä materiaalissa. Primäärilähteisiin lukeutuu myös Kansallisarkistosta löytyviä, lähinnä Saariston Vapaajoukkoa koskevia arkistomateriaaleja, ja Vapaussodan suorituskomitean nide numero 161, joka koskee Vapaajoukkoa. Vapaajoukon omissa kansioissa oleva materiaali on indeksoimatonta, ja käsittää hyvin erilaista aineistoa. Isoimman osan Vapaajoukon kansioista muodostaa vapaajoukon huollon kirjanpito, joka koostuu lähinnä kuiteista, erilaisista päiväraha- ja vahvuusluetteloista sekä koulutuksen aikaisesta sotapäiväkirjasta.

Kansallisarkiston materiaali on sisällöltään pitkälti kertovaa. Päiväraha- ja vahvuusluettelot kertovat, keitä Saariston Vapaajoukkoon kuului, mistä he olivat kotoisin, mikä heidän ammattinsa oli ja paljonko he olivat saaneet päivärahaa liittymispäivänsä jälkeen. Samantyyppistä on Vapaajoukon huollon kirjanpito: siitä käy ilmi muun muassa, mitä joukolle oli kulloinkin hankittu ja mistä tai mitä materiaalia oli luovutettu millekin joukkueelle. Vaikka näiden tarjoama tieto on hyvin ”kuivaa” ja faktuaalista, tarjoaa se silti hyvän ymmärryksen ja näkökulman siihen,

minkälaisia miehiä Saariston Vapaajoukkoon liittyi, minkälainen heidän taustansa oli, ja myös siihen, mitä haasteita Vapaajoukolla mahdollisesti oli huoltoon tai koulutukseen liittyen. Tämä tieto on tärkeää, myös siksi, että muistelmista ja virallisista kertomuksista saa silotellumman kuvan toiminnasta, mutta arkisista asiakirjoista paljastuu usein jokapäiväisistä haasteista kertovia asioita, joita ei muistelmissa ole ehkä haluttu tuoda esiin.

Bertel Reimsin kokoelmassa olevat raportit ja kulkuluvat ovat myös sisällöltään pitkälti kertovia. Ne tarjoavat kurkistuksen kyseisen päivän tilanteeseen ja mukana olleiden näkemyksen tapahtumista raporttien tapauksessa. Niiden perusteella voidaan hahmottaa, missä kyseisen viestin kirjoittaja kulloinkin oli ja mitä tietoa hänellä tuolloin oli käytössään. Kulkuluvat ja kuitit puolestaan auttavat sijoittamaan henkilöt tietyille paikkakunnalle tietyinä aikana.

Varsinaisia kokemuksia lähdeaineistosta löytyy vähemmän. Kirjeet toimivat kokemusten kuvaajana parhaiten, vaikkakin Vapaajoukon arjen kuvaus on suppeaa. Toisaalta ne kertovat myös hämmästyttävän avoimesti huolesta, miten kartanolle ja perheelle käy jos Bertel kaatuu taisteluissa. Käytän tutkimuksessani kirjeitä osoittamaan, miten sota näkyi kotiin lähetetyissä kirjeissä. Kirjeet tarjoavat kurkistuksen siihen, miten Bertel koki ja näki asiat niiden tapahtumahetkellä. En ole erottanut kirjeitä omaksi osiokseen, vaan kirjeistä otetut lainaukset sisällytetty muuhun tekstiin yleensä käsiteltävän aiheen mukaan.

Kirjeiden hyödyntämistä historiantutkimuksessa ovat edistäneet ja tutkineet muun muassa Anu Lahtinen ja Maarit Leskelä-Kärki. Vaikka esimerkiksi Leskelä-Kärki on keskittynyt kirjeiden tutkimuksessa enemmän kulttuurihistorialliseen näkökulmaan ja eri kulttuurivaikuttajien kirjeenvaihtoon, ovat samat periaatteet sovellettavissa myös tavallisten ihmisten tai vaikkapa sota-ajan kirjeenvaihdon tutkimukseen.

Anu Lahtinen kollegoineen avaa kirjeiden käyttämistä lähteinä ja niihin sijoittuvaa problematiikkaa teoksessaan *Kirjeet ja historiantutkimus*. Kirjeet ovat historiantutkimuksessa arvokkaita lähteitä ja niiden avulla voidaan nähdä, miten tapahtumat näyttäytyivät aikalaisille⁷. Jotta kirjeiden kontekstin ymmärtää, tulee nykyajan lukijalla olla ainakin auttavat tiedot ajankohdan tapahtumista. Tämä

⁷ Lahtinen et al. 2011, 18–19.

auttaa sitomaan kirjeen paremmin kyseiseen hetkeen. Lukijan ja tutkijan tulisi kuitenkin muistaa, että kirje on aina teittyyn aikaan ja paikkaan sidottu⁸. Kirjeen maailma on kuitenkin pohjimmiltaan tutkijalle vieras, ja hänen tulisi hyväksyä ajatus, ettei hän voi tietää kaikkia samoja viittauksia kuin alkuperäinen kirjoittaja tai vastaanottaja⁹.

Eri yhteyksissä kirjoitetut kirjeet tarvitsevat erilaiset lähestymistavat. Ystävien toisilleen kirjoittamat kirjeet ovat erilaisia kuin virallinen organisaatioidenvälinen kirjeenvaihto tai kirjeet, jotka on kirjoitettu vanhemmille tai puolisolle. Samoin rauhan aikana kirjoitetut kirjeet eroavat sisällöltään sodan aikana kirjoitetuista, mutta niiden päätehtävä on sama: yhteydenpito¹⁰. Kirjeitse on tarkoitus käydä dialogia kirjoittajan ja vastaanottajan välillä¹¹. Aviopuolisoiden välisestä kirjeenvaihdosta tämän huomaa hyvin, kun aiheet ovat välillä sekä arkisia että henkilökohtaisia. Välillä viitataan kartanon päivittäisten asioiden hoitoon sodan keskellä ja välillä lapsiin¹². Samalla tavalla myös tutkija käy dialogia kirjeaineiston kanssa. Jotta kirjeiden mahdollisimman tarkka ymmärtäminen olisi mahdollista, täytyy kiinnittää huomiota kirjeiden yksityiskohtiin samalla, kun yrittää muodostaa niistä kokonaiskuvan¹³. Kirjeet olivat sodan aikana kirjoittajalleen hengähdystauko kaikesta muusta ympärillä tapahtuvasta, pieni pala yksityisyyttä kaiken keskellä. Sodan olosuhteissa kirjeiden kirjoittamien saattoi usein keskeytyä, ja samaa kirjettä jatkettiin myöhemmin¹⁴. Myös tämä näkyy Bertel Reimsin kirjeenvaihdossa, kuten hänen neljännessä kirjeessään vaimolleen, jonka kirjoittamisen hän oli aloittanut 20.3.1918, mutta kirjeessä oli myös seuraavan päivän päivämäärä, jolloin kirje oli kirjoitettu loppuun ja oletettavasti laitettu matkaan¹⁵. Postin kulkukaan ei mantereelle tuolloin ollut varmaa. Kirjeistä löytyy maininta, että niitä on annettu valehenkilöllisyyden turvin liikkuvien kuriireiden matkaan¹⁶. Oletettavasti tarkoituksena oli estää kirjeiden joutuminen punaisten käsiin Turussa ja matkalla sieltä eteenpäin.

Sotien aikana kirjeenvaihto on usein paikkatietojen osalta epämääräistä, ja syynä tähän on yleensä sensuuri, joka oli käytössä mm. talvi- ja jatkosodassa¹⁷. Kirjeissä ei saanut paljastaa mm. sijaintia,

⁸ *ibid.* 21.

⁹ *ibid.* 23.

¹⁰ Hagelstam 2011, 300. *Hagelstam käsittelee artikkelissaan jatkosodan aikana kirjoitettuja kirjeitä ja niiden sisältöä, mutta samat peruserätyköt ovat sovellettavissa myös vuoden 1918 kontekstiin.*

¹¹ *ibid.* 302.

¹² Bertel Reimsin kirjeet 1 ja 5 vaimolleen Victorialle. Bertel Reimsin kokoelma. *Käytän kirjeistä numeroita 1–8, sillä osaa kirjeistä ei ole päivätty. Mikäli samoista asioista puhutaan useammassa kirjeessä, viitataan kirjeisiin yleisesti.*

¹³ Hagelstam 2011, 304.

¹⁴ *idib.* 311–312.

¹⁵ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 4.

¹⁶ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 3.

¹⁷ Hagelstam 2011, 316.

vahvuuksia eli joukon lukumäärää, eikä mielellään myöskään palvelustovereiden nimiä. Kenties sensuuria ei tiedostettu Suomessa joukkojen tasolla vielä vuonna 1918, sillä lähes jokaisessa primääriaineiston kirjeessä on mainittu vähintään kirjoituspaikka, usein myös kirjoittamisen päivämäärä, sekä mahdollisia paikannimiä, jossa on osallistuttu taisteluun. Vaikka joissakin kirjeissä puhuttiin myös taisteluista, moni keskittyi enemmän arkisten tapahtumien kuvailuun¹⁸. Syynä saattoi kenties olla halu sitoa tapahtumia normaaliin elämään ja asumiseen, mutta yhtenä syynä voi olla myös halu suojella kotona olevia koettujen tapahtumien kauheammilta yksityiskohdilta ja huolelta rintamalla olost¹⁹.

Kirjallisuuslähteet

Tarkastellessani Saariston Vapaajoukkoa ja sen sotatietä hyödynnän jo aikaisemmin mainittuja Ludvig Lindströmin muistelmia ja Erkki Sarkin suomenkielistä selvitystä Vapaajoukosta sekä Paul Ericksonin vuonna 1938 julkaistua *Skärdegårdens Frikår* -matrikkelia ja Ahvenanmaan sotilaskuvernöörin Hjalmar von Bonsdorffin muistelmia-artikkelia teoksessa *Suomen kohtaloa ratkaistaessa. Kokoelma muistelmia vapaussodasta*. Kun tarkastelen valkoisen Suomen suhtautumista sotaan myöhemmin, käytän J.O. Hannulan *Suomen vapaussodan historiaa* aikalaisnäkökulman saamiseen ja Aapo Roseliuksen ja Miika Siirosten valkoisten toimintaan ja suhtautumisen perehtyneitä teoksia pohtiessani yhteiskunnallisen ja yksityisen suhtautumisen eroavaisuuksia ja samanlaisuuksia.

Sodan alussa eri yksiköistä käytetty nimikkeistö oli hyvin kirjavaa ja vakiintumatonta. Valkoisella puolella yksiköitä saatettiin suojeluskuntien lisäksi kutsua muun muassa *suojelusvartioksi*, kuten Piikkiön suojeluskuntaa ensimmäisissä asiakirjoissa, tai *vapaajoukoksi*, kuten tässä tapauksessa Saariston Vapaajoukkoa tai vaikkapa Salon Seudun Vapaajoukkoa. Vapaajoukko-nimeä kantavia yksiköitä oli siis sodan aikana enemmän kuin yksi.

¹⁸ Bertel Reimsin kirjeet vaimolleen Victorialle, *passim*. Bertel Reimsin kokoelma.

¹⁹ Hagelstam 2011, 318–319.

2 TALVEN 1918 TAPAHTUMAT

2.1 Bertel Reims – maanomistaja ja vapaajoukkolainen

Bertel Reims syntyi Turussa vuonna 1885, varatuomari Albert Alexander Reimsin perheeseen²⁰. Hänen isänsä toimi muun muassa Halikon tuomiokunnan tuomarin apulaisena ja Turun raastuvanoikeuden notaarina 1870- ja 1880-luvuilla. Bertelin isoisä oli Victor Alexander Reims, joka oli luonut omaisuutensa tyhjästä. Hän oli aloittanut 1840-luvulla kauppatoiminnalla ja 1850-luvulta lähtien hän toimi myös laivanvarustajana. Kuollessaan vuonna 1882 Victor Alexander Reims oli Turun ja Suomen merkittävimpiä laivanvarustajia ja Turun varakkaimpia kauppiaita. Bertelin isä, Alexander, otti tuolloin kauppaliikkeen hoitaakseen ja hoiti sitä kuolemaansa, vuoteen 1892 asti²¹.

Reimsin suvun historia oli siis tätä taustaa vasten vahvan porvarillinen. Koulutusta pidettiin arvossaan, ja myös Bertelin äidillä oli myös tutkinto kauppaopistosta aikana, jolloin naisten koulutus oli harvinaisempaa. Ylioppilaaksi Bertel kirjoitti Katedralskolanista eli silloisesta Classicumista vuonna 1903. Opiskeltuaan kurssin kauppaopistossa Bertel lähti opiskelemaan Tanskaan, Kööpenhaminan maatalouskorkeakouluun²². Maatalous ja sen kehittäminen olivatkin Bertelille tärkeitä asioita koko hänen elämänsä ajan. Valmistuttuaan agronomiksi hän palasi Suomeen ja toimi jonkin aikaa maatalouskoulussa opettajana.

²⁰ Kristina Sahlstedin haastattelu 27.12.2020.

²¹ Castrén 1989, 84–86.

²² ”Agronomi Bertel Reims”. *Turun Sanomat* 17.4.1938, s. 9.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2115715?term=Bertel&term=Reims&term=Reimsin&page=9> [luettu 27.12.2021].

Kuva 1: Bertel ja Victoria Reims, n. vuonna 1908²³.

Mentyään naimisiin Johanna Victoria Bäcklundin (kuva 1) kanssa vuonna 1909 hän hankki omistukseensa Sauvon Karunassa sijaitsevan Mariken kartanon, jota hän viljeli vuoteen 1916, kunnes hän osti Piikkiössä sijaitsevan Bussilan²⁴ kartanon²⁵. Tietoa ei ole, mistä hän sai aikanaan rahat Mariken kartanon oston, mutta oletettavasti suvun nimen tunnettuus Turussa edesauttoi mahdollista lainansaantia vielä 1900-luvun alkupuolella, mikäli hänen omaisuutensa ei tuolloin kartanon oston riittänyt.

Vaikka Piikkiön suojeluskunta oli alun perin perustettu Bussilassa ja Bertel kuului sen perustajajäseniin²⁶, ei hän arkistojen perusteella jatkanut suojeluskunnan johtotehtävissä syksyn 1918 jälkeen, vaikka muuten tuki suojeluskunnan toimintaa, muun muassa antaen rahallista tukea Piikkiön suojeluskuntatalon, Pontelan, rakentamiseen. Suojeluskunnan alkuaikoina, ennen

²³ Bertel Reims 1908. *Kyseessä ilmeisesti Bertelin ja Victorian kihlajaiskuva noin vuodelta 1908.*

²⁴ Joskus eri lähteissä myös muodossa Pussila.

²⁵ Kristina Sahlstedtin haastattelu 27.12.2020.

²⁶ SA kansio sk2437, Piikkiön suojeluskunnan asiakirjat

tammikuuta 1918 hän toimi Piikkiön suojeluskunnan, silloisen suojelusvartion, pitäjäpäällikkönä²⁷. Sinänsä ymmärrettävää, että koska hän oli suojeluskunnan jäsen ja merkittävä tilanomistaja punaiset tulivat etsimään häntä, mutta silti hänen sotaanlähtönsä vaikuttaa olleen enemmänkin tilanteen sanelema pakko kuin varsinaisesti halu osallistua vapaussotaan, kuten hän sodan koki, ja taisteluun punaisia vastaan. Kirjeistä kuitenkin näkyy, että hän koki osallistumisen sotaan Piikkiöstä paettuaan velvollisuudekseen, koska tilanne sitä vaati. Sodan jälkeen poisjääminen aktiivisesta suojeluskuntatoiminnasta saattoi osaltaan johtua hänen nimityksestään Turussa sijainneen valtiorikosoikeuden jäseneksi, jolloin aikaa muihin toimiin jäi oletettavasti vähemmän²⁸.

Tuolloin Suomessa vallinnut elintarvikepula saattoi vaikuttaa siihen, mihin kartanonomistajan ajankäyttö kohdistui, kun hän keväällä vuonna 1918 otti kartanon päivittäisen toiminnan taas johtaakseen. Bussila oli tuolloin, ja ainakin kuusikymmentäluvulle asti, Piikkiön merkittävimpiä tiloja, jolla harjoitettiin sekä maanviljelystä että sikataloutta²⁹. Myös kokonaispinta-alaltaan Bussila oli yksi suurimmista tiloista Turun seudulla. Arkistoista löytyy mainintoja siitä, kuinka Bertel vuoden 1918 loppupuolella kirjoitti suojeluskuntapiirille kirjeen, jossa hän puoltaa puutarhurinsa asepalveluksen jonkinlaista korvaamista tai ainakin lykkäämistä sillä, että tätä tarvitaan välttämättä tilan elintarviketuotannon varmistamisessa. Elintarvikepulan aikana maataloustuotannon varmistaminen oli myös hänen kokoelmassaan mukana olevan aineiston perusteella Bertel Reimsille henkilökohtaisesti tärkeä asia.

Myös halu kehittää maataloutta vei Bertel Reimsin moniin luottamustehtäviin elämänsä aikana. Hän oli mukana Suomen Talousseuran toiminnassa³⁰ ja oli aikanaan perustamassa Lounais-Suomen Osuusteurastamo, LSO:ta³¹. Hän oli mukana myös monien muiden maatalouteen liittyvien yhdistysten toiminnassa, kuten Varsinais-Suomen Maanviljelysseurassa ja itselleen erityisen läheisessä Sydvästrä-Finlands Jordbrukarklubbissa. Ulkomailta suorittamiensa opintojen ja matkojen ansiosta hänellä oli yhteyksiä myös muihin maihin, ja hän oli usein ensimmäisten joukossa tuomassa uusia maatalouden innovaatioita Suomeen ja kokeilemassa niitä käytännössä.

²⁷ SA kansio sk2437, Piikkiön suojeluskunnan asiakirjat.

²⁸ ”Turussa oleva valtiorikosoikeus”, *Uusi Aura* 20.6.1918, s.1.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1194918?term=Bertel&term=Reims&term=Reimsin&page=1> [luettu 28.12.2021].

²⁹ Manninen 2004, 421.

³⁰ *ibid.*

³¹ ”Agronomi Bertel Reims”. *Turun Sanomat* 17.4.1938, s. 9.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2115715?term=Bertel&term=Reims&term=Reimsin&page=9> [luettu 27.12.2021].

Ulkomailla vietetyn ajan ansiosta hänellä oli myös laaja kielitaito. Hänen äidinkiellensä oli ruotsi, mutta Tanskan-vuosiensa ansiosta hän osasi myös tanskaa ja oli ollut myös opintomatalla Unkarissa. Kirjallisista ja arkistolähteistä käy myös ilmi, että hän puhui ja kirjoitti myös suomea sekä saksaa. Saksan taito osoittautui ilmeisen hyödylliseksi, sillä hän toimi maaliskuussa 1918 saattajana saksalaisille sotainvalideille. Vuoden 1918 sodan jälkeen hän toimi mm. Piikkiön kunnanvaltuuston puheenjohtajana 1921–1922³². Valtuustoon hänet oli valittu porvarien edustajana. Puoluekannaksi oli ilmoitettu RKP³³. Hän toimi osuusteurastamon tehtävissä ja Bussilan omistajana aina kuolemaansa, vuoteen 1938 asti. Hänet on haudattu Turun hautausmaalle³⁴. Hautajaiset olivat merkittävä tapahtuma, sillä niistä oli aikanaan kahden palstan kuvallinen uutinen myös Turun Sanomissa sekä useita nekrologeja maatalousalan lehdissä.

2.2 Piilottelua Piikkiössä ja pakomatalla

Piikkiössä sotaan kytköksissä tammi-helmikuun vaihteessa, kun punaiset ottivat hallintaansa Piikkiön ja kunnan päättävät elimet. Varsinaisia taisteluita Piikkiössä ei kuitenkaan käyty. Useita valkoisia piikkiöläisiä oli heti helmikuun alussa paennut muun muassa Uuteenkaupunkiin ja liittynyt siellä suojeluskunnan riveihin³⁵. Bertel Reims oli kuitenkin yhä Piikkiössä. Myös punaiset tiesivät sen, käyden Bussilassa etsimässä häntä. Suvun piirissä kerrottu tarina on mainittu myös Piikkiön historiassa. Tarinan on haastattelijalle kertonut Rauni Reims, joka oli kuullut tarinan paikalla olleelta anopiltaan.

”Eräänä iltana varsin myöhään koputettiin ovelle ja kysyttiin, onko isäntä kotona. Isäntä meni nopeasti vinttiin, ja vaimo laittoi hänet vuodevaatekomeroon ja paiskasi hänen päälleen patjan. Bertel seisoi komerossa seinän vieressä ja patja edessään. Rouva meni alakertaan, ja siellä seisivat jo punaiset revolverit kädessään ja käskivät mennä vinttiin isäntää hakemaan. Rouva ei osannut paljoakaan suomea. Hän sanoi vain, että hän ei ole kotona, hän ei ole kotona. Hän sanoi, että mies lähti suksilla ja ettei tiedä, mihin on mennyt. Pihalla oli jopa suksenjäljet. Mutta näillä oli sanansaattajia talossa, jotka olivat sanoneet, että isäntä on kotona. Miehet panivat fammun selkään revolverin ja käskivät mennä yläkertaan. Ne käskivät hänen kulkea ensimmäisenä, jos vaikka Bertel

³² Manninen 2004, 334.

³³ ” Reims, Bertel”, *Vem och Vad 1920 1920*, 355.

³⁴ Risto Reimsin haastattelu, 20.12.2021.

³⁵ Manninen 2004, 279.

sattuisi ampumaan. Rouva avasi kaikki ovet yläkerrassa, jossa oli kaikkiaan neljä makuuhuonetta. Kun miehet tulivat komeroiden kohdalle, he kysyivät mitä täällä on. Fammu selitti, että sänkyvaatteita vain. Komeroissa ei ollut edes sähkövaloja. Miehet uskoivat yhdellä valaisulla, ettei siellä ollut mitään muuta.³⁶”

Suullisesti suvun piirissä kerrottu tarina on pääpiirteissään ollut sama, jotakin yksityiskohtia on saattanut olla eri lailla, kuten esimerkiksi maininta, että punaiset olisivat tarkistaneet kartanon tallin ja todenneet kaikkien hevosten olevan paikalla, joten kartanon isäntäkin oli todennäköisesti paikalla. Toinen joskus mainittu ero yllä olevaan on, että Bertelin piilotellessa komerossa komeron edessä leikkivät hänen lapsensa ja heitä valvovan kotiopettajattaren tuoli oli komeron edessä, jolloin punaiset eivät häntä löytäneet. On mahdollista, että kyse on kahdesta eri kerrasta, joina punaiset ovat käyneet Berteliä etsimässä, mutta tuloksetta. Suvun piirissä on pidetty onnekkana sitä, että punaiset eivät Berteliä löytäneet. Vaikka Piikkiössä ei terroria historiantutkimuksen valossa tapahtunut ja suurin osa tilallisista pysyi kotonaan punaisen vallan ajan, Turun levottomuuksien taustaa vasten huolen ymmärtää³⁷.

Vaikka tarinan yksityiskohdat suullisessa perinteessä hiukan vaihtelevat, arkistojen kautta pystytään todentamaan, että punaiset todella kävivät kartanossa etsimässä Bertel Reimsiä. Piikkiön suojeluskunnan asiakirjoista löytyy huhtikuulta 1918 työmies Hjalmar Marttisen kuulustelukertomus. Marttisen syntymävuodeksi on kirjattu vuosi 1889, mainittu että hän on leski, jolla on kaksi- ja nelivuotiaat lapset, ja että hän on työskennellyt Linnunpään tilalla³⁸. Kuulustelupöytäkirjaan on kirjattu seuraava:

”Oli yhdessä helmikuussa Salmelan, Männistön, Akseli Viljasen, Vihtori Vigrenin ja Henrik Keskisen kanssa Bussilan kartanossa hakemassa kartanon omistajaa työväentalolle – syynäsivät talon, mutta eivät löytäneet mitään. Olivat käskeneet talon pehtoorin syynätä heidän taskunsa, ettei tarvitsisi luulla varastaneen. Klo oli 9 jo – ei muista varmaan olivat siellä ainakin klo 12 yöllä, juttelivat tavallisia asioita konttorissa Bussilan omille miehille. Kahdella miehellä oli kiväärit ja

³⁶ Manninen 2004, 280. Rauni Reimsin haastattelu kirjassa.

³⁷ Manninen 2004, 281.

³⁸ SA kansio sk2437, Piikkiön suojeluskunnan asiakirjat.

toisilla revolverit –lähtivät pois sitten – ei uhkaillut. Oli aikomus viedä Bussilan omistaja Agronomi Reims työväentalolle selvittämään asioita, joista hän ei tietänyt.³⁹”

Kyseinen kuulustelukertomus vastaa pääpiirteissään suullisen tarinan sisältöä, ainakin kellonajan ja talossa käyneiden punaisten aseistuksen osalta. Voi myös päätellä, että talon emäntä on kertonut punaisten uhkailleen häntä, koska Marttinen omalta osaltaan tämän vahvasti kiistää. Myös taskujen syynäämisen maininta sen lisäksi, että maininta tavallaan inhimillistää tapahtumia, asettuu kontekstiinsa toisen kuulustelukertomuksen sivuhuomautuksen perusteella. Toisen punaisen vangin kuulustelukertomuksen sivuhuomautuksessa mainitaan, että punaisten oleskelun aikana Bussilasta oli kadonnut tavaraa 550 markan arvosta. Kuulustelukertomuksesta käy ilmi, että ilmeisesti pieni joukko punaisia myös yöpyi Bussilan kartanon makuukamareissa ja että joukon johtaja oli piikkiöläisille tuntematon turkulainen⁴⁰. Kartanossa vietettyjen öiden määrä ei kertomuksesta selviä.

On myös ymmärrettävää, että punaisen vallan alla eläneet valkoisen puolen kannattajat suhtautuivat eri tavalla vallassaolijoihin eri aikana. Esimerkiksi Helsinkiin piiloon jääneet kansanedustajat ja muut valkoisen puolen voittoon toivovat suhtautuivat päiväkirjamerkintöjen perusteella punakaartiin usein ylenkatsoen⁴¹. Punakaartin rivimiehet olivat kuvausten mukaan usein resuisia, ja lähinnä säällittäviä, hahmoja. Varsinkin sodan alussa työväestö nähtiin enemmän harhaanjohdettuina, ehkä hieman yksinkertaisina. Varsinaisena syyppäänä sotaan nähtiin punakaarti ja venäläiset bolševikit. Samanlainen, hiukan säällivän ylenkatsova asenne kuvastuu rivien välistä myös Bertelin kirjeissä. Säälin lisäksi huomaa kuitenkin, että vastapuoli aiotaan asettaa vastaamaan teoistaan, kun sen aika on. Hän ei kuitenkaan ollut asenteeltaan erityisen ankara tai verrannut punaisia eläimiin kuin joidenkin aikalaisten muistelmissa⁴². Hän ei myöskään kuvaile punaisia rosvojoukoiksi tai epäsiistiksi joukkioksi, toisin kuin Ludvig Lindström muistelmissaan.

Lähdettyään Piikkiöstä Bertel Reims suuntasi ensin Turkuun. Hän vietti jonkin aikaa äitinsä luona osoitteessa Aninkaistenkatu 1⁴³. Valitettavasti ensimmäiset kirjeet ovat päiväämättömiä, joten niistä ei selviä tarkkaan, kuinka pitkään hän vietti Turussa, eikä myöskään tarkkaa aikaa milloin hän lähti

³⁹ *ibid.*

⁴⁰ *ibid.*

⁴¹ Vares 1989, 278.

⁴² Vares 1989, 289.

⁴³ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 1.

Piikkiöstä tai kuinka aikaisin helmikuussa punaiset olivat vallan kaapattuaan käyneet häntä etsimässä. Kirjeistä selviää kuitenkin sen verran, että äitinsä lisäksi hän oleskeli myös ystävänsä Väinön luona⁴⁴. Yleisten tapahtumakulkujen ja myöhempien päivättyjen kirjeiden sekä arkistojen perusteella voidaan kuitenkin olettaa, että kyseessä oli helmikuun puoliväli tai helmikuun loppupuoli. Ehkä hieman yllättävästi Bertel ei kommentoi Turusta lähetetyissä kirjeissään punaisia tai elämää Turussa, vaikka kaupunki oli punaisten hallussa. Turussa olleessaankin Reimsin suurin huoli koskee vaimonsa jaksamista, Bussilan kartanon päivittäistä elämää ja sitä, että kaikki jatkuu mahdollisimman normaalisti. Hän mainitsee myös, että lapsia täytyy muistuttaa, etteivät nämä saa puhua siitä, mihin isä on lähtenyt⁴⁵.

Vaikka tilanne oli jo syksystä 1917 alkaen kiristynyt, ainakin kirjeiden ja kertomuksen perusteella tilanne oli tullut yllätyksenä piikkiöläisille. Tilanteen äkkinäisyydestä huolimatta Bertel ymmärsi asian vakavuuden ja lähti heti pyrkimään muualle. Bussilassa oli puhelin, joten tiedot tapahtumista esimerkiksi Turussa ja Piikkiössä todennäköisesti tavoittivat kartanon nopeasti. Ensimmäisistä kirjeistä Turussa kuvastuu kuitenkin rauhoittleva sävy ja usko siihen, että tilanne menee nopeasti ohi. Huomionarvoista on myöskin, että vaikka osa Bussilaan tulleista punakaartilaisista oli piikkiöläisiä, jotka varmasti tunsivat kartanossa työskentelevät, kukaan kartanon työntekijöistä ei punaisille paljastanut, että isäntä oli yhä kartanossa. On mahdollista, ettei moni kartanon väestä välttämättä edes tiennyt Bertelin yhä olevan kartanossa. Olisi kiinnostavaa tietää, miksi punaisten joukkoa oli laitettu johtamaan Turusta tullut punakaartilainen. Eikö paikallisen punakaartin haluun toimia luotettu, kun mukaan laitettiin ulkopaikkakuntalainen?

2.3 Ahvenanmaalla – suomalaisia, ruotsalaisia, saksalaisia ja venäläisiä

Vuoden 1918 alussa Ahvenanmaan tilanne oli sekava. Suomen julistauduttua itsenäiseksi joulukuussa 1917 Ahvenanmaalla oli sisällissodan syttyessä yhä venäläisiä sotilasyksiköitä. Suomen itsenäistymisen jälkeen myös Ahvenanmaan väestö oli joutunut outoon tilanteeseen. Ahvenanmaa oli virallisesti osa Suomea, mutta osa saaren väestöstä oli sitä mieltä, että kielellisten

⁴⁴ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 2. *Myöhemmistä kirjeistä käy ilmi, että myös Väinö matkasi Ahvenanmaalle Bertelin mukana. Kirjeiden sisältö viittaa siihen, että myös Väinö liittyy Saariston Vapaajoukkoon, mutta sukunimen puuttuessa tätä ei voi varmistaa. Todennäköisesti kyseessä on SFK:n matrikelissa mainittu Väinö Sovelius, jonka kotipaikaksi on mainittu Turku ja ammatiksi maanomistaja. Sovelius oli syntynyt Piikkiössä ja omisti tilan Sauvon Karunassa. Myös Bertelin aikaisemmin omistama Mariken kartano sijaitsi Karunassa, joten on mahdollista, että miehet ovat ystävyystyneet tuolloin.*

⁴⁵ *ibid.*

ja kulttuurillisten näkökohtien valossa sen olisi parempi liittyä osaksi Ruotsia. Vaikka ruotsalaisuusmieliala ei ollut vielä yhtä vahva kuin muutamaa vuotta myöhemmin, ahvenanmaalaisten jakautuneet lojaliteetit tarjosivat myös ruotsalaisille hyvän syyn lähettää joukkoja Ahvenanmaalle. Ruotsalaiset puhuivat ”humanitaarisesta väliintulosta”, mutta yhtenä syynä oli saada saarelta pois sekä sinne saapuneet suomalaiset suojeluskuntalaiset että saarella olevat venäläiset joukot ja korvata ne ruotsalaisilla⁴⁶. Ensimmäisiä suomalaisia joukkoja Ahvenanmaalla oli sinne helmikuun puolivälissä paennut Uudenkaupungin suojeluskunta, joka otti yhteen saarella olevien punaisten joukkojen kanssa jo ennen ruotsalaisten saapumista, mutta jonka ruotsalaiset vakuuttivat venäläisten kantoja mukaillen siitä, että valkoisten tilanne saarella venäläisten tukemia punaisia vastaan oli toivoton ja heidän olisi parempia luopua aseistaan ja siirtyä ruotsalaisten avustamina Ruotsiin ja sieltä takaisin Suomeen⁴⁷. Luovutetut suojeluskunnan tarvikkeet ruotsalaiset antoivat venäläisille.

Myös Saariston Vapaajoukko kohtasi Uudenkaupungin suojeluskunnan Ahvenanmaalla ennen ruotsalaisten ja saksalaisten saapumista. Perustamisensa yhteydessä Vapaajoukko oli asettanut yhdeksi tavoitteekseen pyrkiä yhteyteen Uudenkaupungin suojeluskunnan kanssa⁴⁸. Sodan alettua vapaajoukon ja Uudenkaupungin suojeluskuntien tiet kohtasivatkin Kustavissa, mutta Vapaajoukko lähti yhteen suuntaan ja suojeluskunta toiseen⁴⁹. Helmikuun 18. päivänä Iniöön oli saapunut viestinviejä, joka ilmoitti, että suojeluskunta tarvitsee apua punaisten karkottamiseen Ahvenanmaalta. Silloinen Vapaajoukko lähti Iniöstä ja siirtyi Ahvenanmaalle, mutta vapaajoukon päästyä perille Uudenkaupungin suojeluskunta oli jo riisuttu aseista ja laivattu Ruotsiin⁵⁰. Tämä yksityiskohta on sinänsä mielenkiintoinen, että useammissa teoksissa, joissa mainitaan Uudenkaupungin suojeluskunnan vaiheet, ei mainita mitään Saariston vapaajoukosta ja siitä, että yksikkö jäi valkoisena yksikkönä Ahvenanmaalle, vaikkakin saksalaisten koulutukseen. Eri julkaisuista saa usein sen käsityksen, että suojeluskunta olisi ollut ainoa valkoisten joukko Ahvenanmaalla, mutta näin ei ollut. Kenties yksi syy on se, että Vapaajoukosta kaksi kolmasosaa koostui ruotsinkielisistä⁵¹. Toinen syy voi olla, että virallisesti Varsinais-Suomen Rykmentti, jonka ensimmäinen pataljoona vapaajoukosta tuli, liitettiin osaksi silloista armeijaa toukokuun lopulla 1918⁵². Myös muista lähteistä selvisi, että Etelä-Suomessa toimivan länsiarmeijan esikunta ei

⁴⁶ Hoppu 2009, 161–162.

⁴⁷ Hoppu 2009, 162.

⁴⁸ Lindström 1918, 16.

⁴⁹ Sarkki 1992, 8.

⁵⁰ Lindström 1918, 16–17.

⁵¹ Sarkki 1992, 18.

⁵² Vapaussodan suorituskomitean arkisto, Vapaussodan suorituskomitean asiakirjat: 161 Suorituskomitean asiakirjat.

myöhemminkään ollut saanut tietoa Vapaajoukon toiminnasta, joka uhkasi johtaa oman puolen tulitukseen.

Vaasan hallitus lähetti Ahvenanmaalle laajat valtuudet omaavaksi sotilaskuvernööriksi entisen tsaarin upseerin, Hjalmar von Bonsdorffin. Vaikka valtuudet olivat laajat, varsinainen hänelle annettu ohjeistus Vaasasta oli hyvin ylimalkainen⁵³. Ahvenanmaalle saavuttuaan 5.3.1918 hän hakeutui ensin neuvotteluyhteyteen ruotsalaista osastoa komentavan amiraalin kanssa, joka oli yllättynyt hänen saapumisestaan ja vaikutti kiusaantuneelta Ruotsin hallituksen linjasta. Amiraali ilmoitti, että todennäköisesti Tukholma káskee osaston pian kotiin, sillä päätehtävä, eli venäläisten riisuminen aseista, oli suoritettu⁵⁴.

Ruotsalaiset ja venäläiset poistuivat Ahvenanmaalta vasta toukokuussa neuvoteltuaan sotilaskuvernööri von Bonsdorffin ja saksalaisen 14. Jääkäripataljoonan kanssa, joka oli saapunut Ahvenanmaalle samaan aikaan 5.3.1918⁵⁵. Jääkäripataljoonan saapumisesta löytyy myös lähteissä eriävää tietoa. Ludvig Lindströmin mukaan saksalaiset olivat nousseet Ahvenanmaalla Eckerössä maihin 5.3.1918 ja ottaneet Ahvenanmaan hallintaansa seuraavana päivänä⁵⁶, kun taas J.O. Hannula toteaa saksalaisten nousseen maihin 7.3, jolloin nämä olivat törmänneet myös vapaajoukon edustajiin ja Wahlroos oli pyytännyt saksalaisten apua vapaajoukon järjestämisessä, varustamisessa ja kouluttamisessa⁵⁷. Saksalaiset olivat tähän suostuneet. Sinänsä Lindströmin ja Metsävuoren paikkansapitävyys on ymmärrettävää, sillä Metsävuori mainitsee yhtenä lähteenään Lindströmin muistelmat, mutta ei ole tiedossa mistä Hannula selvitti saksalaisten maihinnousupäivän tai kumpi päivä on mahdollisesti oikea. Virallisista arkistoista voi olettaa löytyvän jotakin merkintöjä asiasta, mutta suoraan arkistolähteisiin ei viitata. Lindström mainitsee, että 9.3 saksalaiset olivat jo Ahvenanmaan itäpuolella Vårdön saarella kouluttamassa Vapaajoukkoa⁵⁸. Koulutuksen aloittamiseen menee todennäköisesti enemmän kuin päivä, joten Lindströmin aikalaistodistus lienee oikea. Myös Bertel Reims mainitsee kirjeessään, että 13.3.1918 koulutus oli jo tehokkaasti käynnissä⁵⁹.

⁵³ von Bonsdorff 1927, 26.

⁵⁴ von Bonsdorff 1927, 27.

⁵⁵ Metsävuori 2005, 120–121.

⁵⁶ Lindström 1918, 22.

⁵⁷ Hannula 1938, 408.

⁵⁸ Lindström 1918, 19.

⁵⁹ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 3.

Bertel Reimsin tie Ahvenanmaalle Turusta oli monimutkainen. Ensimmäisen kerran hän saapui Eckeröhön 5.– 6. maaliskuuta 1918 saattaessaan sinne Turusta saksalaisia sotainvalideja. Tieto käy ilmi kokoelmassa olevasta valokuvasta, johon tieto on kirjoitettu, selvennyksenä, että kuvassa on saksalainen sotainvalidi⁶⁰. Samoin kokoelmasta löytyy pari osoitelappusta, joiden osoitteet ovat Kielissä, oletettavasti hänen saattamiensa henkilöiden kotiosoitteet. Mielenkiintoisin näihin tapahtumiin liittyvä yksityiskohta on Turussa sijaitsevan Sveitsin konsulaatin 9. maaliskuuta päiväämä ja leimaama kulkulupa, joka pyytää kaikkia viranomaisia sallimaan ja edesauttamaan kuski Walter Anderssonia liikkumaan vapaasti Ahvenanmaalle ja takaisin Turkuun saksalaisten sotainvalidien saattajana⁶¹. Kulkulupa on käsin, oletettavasti myöhemmin, kirjoitettu selvennys Bertelin käsialalla, joka kertoo, että kyseessä on Bertel Reimsin kulkulupa invalidikuljetusta varten. Syy Walter Andersson -salanimen käyttöön ei kokoelmasta selviä, mutta oletettavaa on, että ison kartanon omistajana hänen nimensä olisi ollut punakaartin etsittyjen henkilöiden listalla myös Turussa. Ilmeisesti kulkulupa toimi, sillä papereiden joukosta löytyy myös 9. maaliskuuta päivätty lasku Turusta osoitteessa Venäjänkirkkokatu 23 (nykyinen Yliopistonkatu) sijainneesta L. Eskolan räätälinliikkeestä koskien liivien uusittuja vuoria⁶². Tämän jälkeen hän saapui Maarianhaminaan 12.3.1918. Hänen mukaansa noin parisataa suojeluskuntalaista on jo Vårdössä, samoin kuin 50 saksalaista, loppujen noin 2 000:n ollessa Eckerössä⁶³.

Ahvenanmaalla ollessaan Bertel oli myös ehtinyt havainnoida tilannetta ja halusi ilmeisesti dokumentoida tapahtumia itselleen, sillä kokoelmasta löytyy neljä niin sanottua postikorttivalokuvaa, joiden taakse hän oli kirjoittanut selventäviä muistiinpanoja. Kuvien ottaja on tuntematon, ja ainakin ensimmäinen on esiintynyt myös muissa lähteissä, kuten vuosien 1914–1922 venäläissurmia käsittelevässä Valtioneuvoston kanslian julkaisussa. Kuvissa esiintyy sekä venäläisiä että saksalaisia sotilaita, mutta suomalaisista suojeluskuntalaisista tai Vapaajoukosta sinänsä ei teksteissä ole mainintaa.

⁶⁰ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

⁶¹ *ibid.*

⁶² *ibid.*

⁶³ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 3.

Kuva 2⁶⁴

Ensimmäisen kuvan (kuva 2) takana olevan tekstin mukaan kuvassa on osa vangituista 1 100 venäläisestä, jotka ovat siirtymässä 22:n saksalaisen sotilaan vartioimana Eckeröön odottamaan kuljetusta Liepājaan. Ilmeisesti kuvan on tarkoitus osoittaa, kuinka paljon venäläisiä Ahvenanmaalla vielä oli. Tekstissä mainitaan myös, että venäläiset olivat heittäneet pois varusteitaan, joita näkyy lajiteltuna kuvassa 3. Kuvan 3 paikkana on kuvatekstin mukaan Jomala. Tekstissä oli mainittu paikkana ensin Godby, mutta se on viivattu yli ja yläpuolelle korjattu siististi, että paikkana on Jomala. Kuvassa 3 näkyy myös joukko venäläisiä matruuseja, jotka ovat juuri luopumassa varusteistaan, ja sivussa selkeästi poltetaan jotakin.

⁶⁴ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kuvat 1–4, 1918.

Kuva 3

Kuva 4

Kuvassa 4 on kuvatekstin mukaan joukko venäläisiä odottamassa kuljetusta Liepājaan, ja kuvassa 5 on saksalaisia sotilaita harjoituksissa Ahvenanmaalla.

Kuva 5

Epäselvää on, miksi Bertel halusi säilyttää kuvat. Oliko tarkoitus säilyttää jotain konkreettisia muistoja tapahtumista, vai haluttiinko kuvilla osoittaa jotakin? Molemmat ovat uskottavia selityksiä, mutta kenties juuri näillä valikoiduilla kuvilla on tarkoituksensa. Kuvissa näkyvät venäläiset ovat resuisen oloisia, ensimmäisessä kuvassa laahustavaa massaa ja kolmannessa kuvassa tunnelma on odottava, osalla kuvissa olevista miehistä on apea ilme. Kuvissa olevat saksalaiset taas ovat hymyileviä ja hyvin varustettuja. Kenties osa venäläisten varusteista päätyi lopulta vapaajoukon käyttöön, ja siksi kuva varusteiden lajittelusta on haluttu säilyttää. Tarkat kuvatekstit kertovat myös, että vaikka Bertel ei itse ole kuvia ottanut, hän on todennäköisesti ollut paikalla tapahtumien sattuessa, ja kuvat jäsentävät tapahtumia. Hän piti tapahtumia myös selkeästi merkittävinä, koska oli kuvat hankkinut ja säilyttänyt.

2.4 Saariston Vapaaajoukko – saariston valkoiset vapauttajat

Saariston Vapaaajoukko, Skärgårdens Frikår oli Ahvenanmaalla helmikuun alussa perustettu valkoisten puolella taisteleva yksikkö. Se oli erikoinen yksikkö, sillä se toimi pitkään täysin itsenäisesti saaristossa ja Varsinais-Suomen alueella. Se liitettiin osaksi valkoista armeijaa vasta Turkuun saapumisensa jälkeen, kun sen pohjalle perustettiin Varsinais-Suomen Rykmentiksi nimetty joukko-osasto. Tämänkin jälkeen toiminnan yhteensovittaminen länsiarmeijan kanssa takkusi, sillä tiedot Vapaaajoukon liikkeistä paikkakunnalta toiselle eivät välittyneet Turusta lähdön jälkeen valkoisen armeijan esikuntaan⁶⁵.

Ludvig Lindströmin muistelmien mukaan Saariston Vapaaajoukko, Skärgårdens Frikår, perustettiin Iniössä 7. helmikuuta 1918. Nimen joukolle keksi sen ensimmäinen komentaja, vanhan väen luutnantti Otto Wahlroos⁶⁶. Lindströmin muistelmissaan ilmoittama päivämäärä lienee jonkinlainen epävirallinen perustaminen, sillä arkistoissa ilmoitettu päivämäärä on vasta maaliskuussa. Arkistoitu Saariston vapaaajoukon perustamiskäsky Ahvenanmaan sotilaskuvernööri Hjalmar von Bonsdorffilta luutnantti Otto Wahlroosille on päivätty 20.3.1918⁶⁷. Sinänsä epäselvyydet tarkoissa päivämäärissä muistelmien ja arkistojen välillä ovat ymmärrettäviä, sillä muistin varassa olleiden tietojen oikeellisuus saattaa vaihdella, eikä Lindströmillä tulevana komppanianpäällikkönä liene ollut tiedossa tarkka päivämäärä, jolloin joukko oli perustettu. Myös Eka Metsävuori mainitsee teoksessaan *Saaristomerta, salaliittoja, kähmintää ja seikkailuja*, että Nauvon kirkonkylällä oli perustettu samanniminen osasto⁶⁸. Valitettavasti Metsävuori listaa teoksensa lähteet hyvin pintapuolisesti, joten ei ole tietoa mihin lähteisiin hän kulloinkin viittaa. Hän mainitsee Lindströmin muistelmat, joten on mahdollista, että tieto on peräisin niistä.

Perustamiskäskyn mukaan Saariston Vapaaajoukko koostui kolmesta komppaniasta, jotka oli jaettu kolmeen *plutoonaan* eli joukkueeseen, ja plutoona puolestaan viiteen ryhmään. Lisäksi siihen kuului varikko (kuva 7). Käskyssä luutnantti Wahlroos käskettiin pataljoonankomentajaksi ja luutnantti Mathélin etappipäälliköksi ja Vårdössä sijaitsevan pataljoonan varikon päälliköksi⁶⁹.

⁶⁵ Saariston Vapaaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

⁶⁶ Lindström 1918, 151.

⁶⁷ Saariston Vapaaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 2.

⁶⁸ Metsävuori 2005, 128.

⁶⁹ *ibid.*

Varikko/kuormasto jäi Vårdöhön pitkäksi aikaa, sillä kaikki kirjeenvaihto oli osoitettu siellä sijaitsevaan osoitteeseen. Perustamisensa aikaan Saariston vapaajoukon riveihin kuului muutamia, joilla oli aikaisempaa sotilaskoulutusta: jo edellä mainittu Wahlroos, sekä Alfons Granit, joka oli saanut jääkärikoulutuksen Lockstedtin leirillä Saksassa⁷⁰. Hiukan virallisen perustamisen jälkeen Vapaajoukkoon liittyi myös kreivi Carl August Ehrensvärd, joka palveli tuolloin Ruotsin maavoimissa luutnanttina ja josta tuli Saariston vapaajoukon pitkäaikaisin komentaja, kun Wahlroos jättäytyi alun taisteluiden jälkeen pienempään rooliin⁷¹. Myöhemmin perustettuun neljänteen komppaniaan tuli komppanianpäälliköksi tsaarin armeijassa sotilaskoulutuksensa saanut Reinhold Stackelberg⁷². On siis mahdollista, että joukossa oli useampia tsaarin armeijassa palvelleita, mutta heitä ei muistelmissa sen kummemmin ole mainittu. Kuten aikaisemmin mainituksa laulussa kerrotaan, suurin osa Vapaajoukkoon ennen Turun vapauttamista liittyneistä tuli saaristopitäjistä⁷³. Lähteiden perusteella on selvää, että iso osa saariston asukkaista oli myötämielisiä lailliselle hallitukselle, eikä niinkään kansanvaltuuskunnalle. Vapaajoukon miehet muun muassa majoittuivat koulutuksensa aikana paikallisten koteihin. Vapaajoukon muun muassa Korppoon kartanosta käydyssä taistelussa kohtaamat punakaartilaiset puolestaan eivät olleet saaristopitäjistä, vaan pääosin Loimaan ja Forssan punakaarteista⁷⁴.

Saariston Vapaajoukko (S.F.K) 20.3.1918

Kuva 7: Saariston Vapaajoukon kokoonpano perustamiskäskyn mukaan.

⁷⁰ Erickson 1938, 7.

⁷¹ Kts. Erickson 1938, Sarkki 1992, Lindström 1918. *C.A Ehrensvärd oli suorassa polvessa sukua Suomenlinnan suunnitelleelle Augustin Ehrensvärdille. Hän palasi Suomeen uudestaan talvisodan aikana, toimien Svenska Frivilligkårenin esikuntapäällikkönä ja jatkosodassa lyhyen aikaa ns. Hangon pataljoonan komentajana. Sotilasuransa hän päätti vuonna 1957 jäädessään reserviin Ruotsin maavoimien komentajan tehtävästä.*

⁷² Erickson 1938, 26.

⁷³ Erickson 1938, Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 2.

⁷⁴ Sarkki 1992, 24.

Arkistojen perusteella vapaajoukon tausta oli sekalainen: joukossa oli odotetusti paljon merimiehiä, jonkin verran maanomistajia tai maanviljelijöitä, konttoristeja ynnä muita toimihenkilöitä, mutta joukkoon kuului myös torppareita ja työläisiä⁷⁵. Vaikka Vapaajoukosta käytettiin usein myös nimitystä Pataljoona, varsinaisesta pataljoonasta ei voida puhua. Arkistojen mukaan Vapaajoukon vahvuus oli alkuaikoina, ennen Turun vapautusta huhtikuun puolivälissä, noin 279 henkeä⁷⁶. Vapaajoukkoon oli mainittu kuuluvaksi myös yksi nainen, sairaanhoitaja Anna Nordström. Nordströmin nimi löytyy arkistossa ainoana naisena, joka on merkitty suoraan Saariston Vapaajoukon vahvuuteen. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin laaditusta Vapaajoukon matrikelista hänen nimeään ei löydy, mutta kolme muuta naista matrikelin laatija Erickson kyllä mainitsee: neiti Adolfssonin Turusta, johtajatar Lindellin Turusta ja sairaanhoitajatar Selanderin Helsingistä⁷⁷. Ei ole selvää, missä rooleissa naiset ovat Vapaajoukoissa toimineet, mutta voinee olettaa heidän toimineen ainakin lääkintätehtävissä ja mahdollisesti muonitustehtävissä. Ilmeisesti naiset kulkivat vapaajoukon mukana, sillä muita muun muassa varainkeruussa ja muuten varusteiden hankinnassa avustaneita naisia ei ole vahvuusluetteloissa tai matrikelissa mainittu, vaikka muissa Vapaajoukon asiakirjoissa heihin toisinaan viitataan.

Suurin osa vapaajoukon päällystöstä, vähintään komppanian päälliköt ja joukkueenjohtajat, oli kuitenkin korkeakoulutuksen tai sotilaskoulutuksen (Ehrensverd, Granit, Wahlroos) saaneita. Lindström tosin mainitsee myös Mathélinin olleen sotilaskoulutettu aikaisemmin, mutta muissa lähteissä ei löydy mainintaa hänen aikaisemmasta sotilaskoulutuksestaan. Etappeja Vapaajoukkoon liittyville oli mm. Kumlingessa, Iniössä, Houtskarissä ja Korppoossa⁷⁸. Myös Bertel mainitsee kirjeessään, että mikäli keskusteluissa luotettujen ihmisten kanssa tulee puhetta mihin mennä, Victorian kannattaa ohjeistaa valkoisten puolelle pyrkiviä piikkiöläisiä suuntaamaan saaristoon⁷⁹. Tiedossa ei ole, miten Korppoon etappi toimi aikana, jolloin Korppoon kartano ja paikkakunta olivat punaisten hallinnassa. Korppoossa oli monia myönteisesti valkoisten toimintaan suhtautuvia paikallisia, jotka toimittivat tietoa punakaartin liikkeistä ja kokoonpanosta Vapaajoukolle, joten todennäköisesti he pystyivät ainakin jollakin tavalla avustamaan myös etappitoiminnassa.

Kuten monella sodan aikana perustetulla yksiköllä, myös Saariston vapaajoukolla oli puutetta varusteista ja aseista. Alusta lähtien vapaajoukolla kuitenkin oli ulkopuolisia tukijoita, jotka

⁷⁵ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 2.

⁷⁶ *ibid.*

⁷⁷ Erickson 1938, 31.

⁷⁸ Lindström 1918, 20.

⁷⁹ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 3.

järjestivät miehille majoitustiloja ja varusteita sekä pyrkivät muuten tukemaan sen toimintaa. Varustelukomitea ja Vapaajoukon päämaja oli perustettu Vårdön saarelle. Varustelukomitean muodostivat merikapteeni Lundvist, pastori Fleege ja maisteri Otto Andersson vaimoneen⁸⁰. Vapaajoukkolaiset suunnittelivat yllättävänsä punakaartin hallussa olleen Murtaja-aluksen, mutta suunnitelma paljastui ja siitä jouduttiin luopuman⁸¹. Aluksi Vapaajoukko haali aseita mistä sai. Tilanne parani vasta kun joukko pääsi Ahvenanmaalle saapuneen saksalaisen 14:nneen jääkäripataljoonan koulutettavaksi ja sai sitä kautta aseita.

Perustamiskäskyssä 20.3. mainitaan, että jokainen komppania varustetaan tarvittavilla varusteilla ja tarvittaessa myös ambulansseilla⁸². Kyseisenä hetkenä Vapaajoukko ei kuitenkaan ollut pataljoona, vaan käytännössä kaksi komppaniaa, joten kovinkaan monesta ambulanssista ei ole kyse. Lääkintähuollon huomioiminen oli kuitenkin yksityiskohta, joka perustamiskäskyssä kiinnitti huomiota, ja yleisestikin huollollisiin asioihin liittyvä kirjeenvaihto, jota vapaajoukon arkistossa oli runsaasti. On kuitenkin todennäköistä, että vapaajoukon miehet vastasivat kukin henkilökohtaisen varustuksensa hankkimisesta, sillä pelkästään joukkokohtaisten varusteiden ja kaluston hankkiminen oli haaste. Kirjeessään vaimolleen 13.3.1918 Bertel Reims kertoo ystävänsä Väinön kanssa hankkineensa itselleen varusteita Maarianhaminassa ollessaan ja ystävänsä kirjoittaneen Tukholmassa asuneelle äidilleen ja pyytäneen tätä lähettämään heille lisää varusteita⁸³. Kirjeestä ei suoraan selviä, miksi he päätyivät kirjoittamaan Tukholmaan: oliko syynä se, että Maarianhaminassa ei ollut saatavilla heidän tarvitsemiaan varusteita, vai esimerkiksi se, että varusteiden saaminen Tukholmasta oli halvempaa. Kirjeessä ei myöskään tarkenneta, mistä varusteista oli kyse.

Lääkintähuollon ja yleensä huollon huomioiminen näin vahvasti arkistoissa hämmästytti, sillä Suomen sisällissotaa on usein kutsuttu amatöörien sodaksi, jossa suurimmalla osalla kummankaan osapuolen joukoista ei ollut kovinkaan pitkää sotilaskoulutusta. Samanlaisen käsityksen on saanut myös eteläisessä Suomessa toimivista suojeluskunnista ja niiden järjestäytymisestä. Sodan alkuvaiheessa niillä ei ollut aseita tai muutenkaan johdettuun toimintaan tarvittavia varusteita, vaan taisteluihin lähdettiin sillä mitä oli, kunnes toiminta saatiin valkoisen Suomen alueella paremmin

⁸⁰ Lindsröm 1918, 20.

⁸¹ Lindström 1918, 151.

⁸² Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

⁸³ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 3.

organisoiduksi. Kansallisarkiston materiaali osoittaa, että ainakin Vapaajoukon osalta huollollisia ja lääkinnällisiä asioita pyrittiin saamaan kuntoon ennen kuin Vapaajoukko lähti varsinaisiin taistelutehtäviin.

Saariston vapaajoukon laulu

Bertel Reimsin kokoelmasta löytyi myös konekirjoitetut saksankieliset laulun sanat, jotka kuvaavat Saariston vapaajoukon vaiheita ja antavat jonkinlaisen kuvan joukon miesten ajatusmaailmasta⁸⁴. Laulu on kirjoitettu yhdelle arkille, eikä sitä ole päivätty, mutta se löytyi muun aineiston kanssa kirjekuoresta, jonka päälle on käsin kirjoitettu ”Minnen från frihetskriget”, joten myös sanoitus lienee laadittu sodan aikana tai pian sen jälkeen. Laulun pohjana on käytetty vanhaa saksalaista sotilassävelmää *Wohlauf Kameraden*. Sanoituksen tekijä on tuntematon.

*He liittyivät yhteen kaikkialta saaristosta,
urheiden miesten katraat,
ja kaikki he olivat riemumielin valmiita
lähtemään sotaan vapauden puolesta.
|: Ahvenanmaan saarilla he kohtasivat,
SVJ:n vapaaehtoiset. :|*

*He saapuivat Paraisista ja Nauvosta,
Korppoosta ja muualta saaristosta.
Ja kaikki julistivat yhdessä olevansa
nyt valmiit puolustamaan lakia kuin miehet.
|: He alkoivat heti harjoitella siellä,
SVJ:n vapaaehtoiset. :|⁸⁵*

Laulun ensimmäisessä ja toisessa säkeistössä kerrotaan vapaajoukon koostuvan saariston eri pitäjistä (mm. Parainen ja Korppoo) tulleista miehistä, jotka olivat löytäneet tiensä Ahvenanmaalle

⁸⁴ Reims, Bertel. Saariston vapaajoukon laulu. Bertel Reimsin kokoelma. Saksasta suomentanut fil.tri Markus Lång.

⁸⁵ Reims, Bertel. Katkelma Saariston vapaajoukon laulusta. Bertel Reimsin kokoelma. Saksasta suomentanut fil.tri Markus Lång.

ja harjoittelivat siellä käydäkseen sotaan vapauden puolesta. On selvää, että jo tuolloin joukon jäsenet mielsivät käymänsä sodan vapaussodaksi. Ilman aikalaishaastattelua on vaikea sanoa, kokivatko miehet käyvänsä vapaussotaa venäläisiä vastaan vai suomalaisia punaisia. Ainakin Bertelin kirjeistä on selvää hänen tietäneen, että vastassa olivat punaiset suomalaiset eivätkä venäläiset⁸⁶. Myös kokoelmassa olevien kuvien taakse kirjoitetut tekstit antavat ymmärtää, että Bertel tiesi, että venäläisiä siirrettiin Ahvenanmaalta pois, eikä heitä ainakaan saaristossa ole punaisten joukoissa.

*He raatoivat päivittäin tuntikausia
ampuen ja äkseeraten,
ja pian he olivat täydessä kunnossa,
he voisivat jo päihittää vihollisen.
|: Kuiske kiersi: Täältä he jo tulevat,
SVJ:n vapaaehtoiset. :|⁸⁷*

Laulun kolmannessa säkeistössä viitataan saksalaisten järjestämään fyysisesti rankkaan koulutukseen, jota sotilaselämään tottumattomat miehet saivat Vårdön saarella ennen taisteluita⁸⁸. Kertosäe ei tarkenna, keiden parissa kuiske kiersi: olivatko kuiskuttelijoina vapautusta odottavat valkoisten kannattajat vai kenties punaiset, jotka mahdollisesti pelokkaina odottivat vapaajoukon kohtaamista, kun tai jos olivat siitä kuulleet. Näkökulman puutteesta huolimatta on selvää, että kertosäkeen perimmäisin tarkoitus on nostaa vapaajoukkolaisten taisteluhenkeä tai vaalia joukon sotataipaleen muistoa.

*Pian kuultiin puhuttavan kelpo taistelusta,
he olivat jo ottaneet Korppoon.
Nauvon Mielisissä he vasta kunnolla voittivatkin,
ja Turkuun heidät toivotettiin tervetulleiksi.
|: Vain muutaman päivän he viipyivät siellä,*

⁸⁶ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirjeet *passim*.

⁸⁷ Reims, Bertel. Katkelma Saariston vapaajoukon laulusta. Bertel Reimsin kokoelma. Saksasta suomentanut fil.tri Markus Lång.

⁸⁸ Reims, Bertel. Katkelma Saariston vapaajoukon laulusta. Bertel Reimsin kokoelma. Saksasta suomentanut fil.tri Markus Lång.

*SVJ:n vapaaehtoiset. :|*⁸⁹

Neljäs säkeistö viittaa vapaa joukon ensimmäisiin taisteluihin Korppoossa ja Mielisissä. Laulussa ei mainita Lohmin saarta tai sen valtausta, kenties sen takia, että ensimmäinen hyökkäys sen valtaamiseksi epäonnistui punaisten vahvan vastarinnan takia. Säkeistössä viitataan myös joukon saapumiseen Turkuun ja mainitaan, että joukko viipyi Turussa vain muutaman päivän⁹⁰. Muotoilu on kiintoisa, ”vain muutaman päivän he viipyivät siellä”. Halutaanko sanoituksella alleviivata, että toisin kuin jotkin muut valkoisten osastot, Vapaaajoukko ei aikonut jäädä ”lepäämään laakereilleen”, vaan he jatkoivat eteenpäin karkottaakseen punaiset myös muualta; vai oliko sanamuodon tarkoitus vain korostaa joukon toimintatarmoa ja dynaamisuutta vertaamalla sitä mahdollisesti muihin valkoisten osastoihin? Mikäli oletetaan, että laulu on sanoitettu sodan aikana tai pian sen jälkeen mahdollisia vapaaajoukon kokoontumisia varten, voitaneen olettaa, että todennäköisesti sanoittajalla ei kirjoitusaikana ollut vielä tarkkaa kuvaa muiden osastojen sotatiestä, joten sanoitus vain korostaa oman joukon dynaamisuutta, ilman että sitä verrataan toisiin.

Turussa miehistö ilmoittautui

riipeästi uusiin osastoihin,

ja kaikki he vetosivat Ehrensvärdiin:

Ottakaa meidät joukkoihinne.

|: Urheaa johtajaansa he rakastavat

*SVJ:n vapaaehtoiset. :|*⁹¹

Laulun viides säkeistö kertoo, kuinka Vapaaajoukkoon liittyi uutta miehistöä ja kuinka sen jäsenet rakastivat johtajaansa Ehrensvärdiä⁹². Laulun sanoituksesta käy selkeästi ilmi, että miestensä parissa Ehrensvärd oli arvostettu johtaja. Sama arvostus ilmenee myös Lindströmin muistelmissa, silloin kun hän Ehrensvärdiin viittaa⁹³. Sotilaskoulutuksen saanut johtaja oli ilmiselvästi arvokas joukolle

⁸⁹ Reims, Bertel. Katkelma Saariston vapaaajoukon laulusta. Bertel Reimsin kokoelma. Saksasta suomentanut fil.tri Markus Lång.

⁹⁰ *ibid.*

⁹¹ Reims, Bertel. Katkelma Saariston vapaaajoukon laulusta. Bertel Reimsin kokoelma. Saksasta suomentanut fil.tri Markus Lång.

⁹² *ibid.*

⁹³ Lindström 1918, *passim*.

ja sen toiminnalle. Laulun viimeinen säkeistö on ehkä lähimpänä sitä propagandistista kieltä, jota tuon ajan valkoisissa lehdissä ja kirjoituksissa oli nähtävissä:

*Nouskaamme, sotatoverit, veriseen taistoon
villiintyneitä punaisia laumoja vastaan.
Me emme lepää ennen kuin Suomi on vapautettu
etelästä aina kaukaisimpaan pohjolaan asti.
|: Olen varma, että näin ajattelevat
SVJ:n vapaaehtoiset. :|⁹⁴*

Sanoitus on nykylukijan silmin raaka, jopa verenhimoinen. Siinä rinnastetaan vastapuoli eläimiin kutsumalla heitä villiintyneiksi punaisiksi laumoiksi. Sotien aikana vihollisen dehumanisointi on usein ollut enemmän sääntö kuin poikkeus, joten sinänsä sanoituksen ei pitäisi yllättää. Silmiinpistävän raa'alta se kuitenkin vaikuttaa. On kuitenkin huomattavaa, että vihollisen kansallisuudesta ei ole mitään mainintaa. Ei siis voi päätellä, viitataanko punaisilla laumoilla vain suomalaisiin punaisiin vai nähdäänkö punaisuuteen liitettynä myös venäläiset tai yleisesti ottaen bolševismin uhka.

2.5 Sekalainen joukko – kovaa koulutusta jäsohjossa

Saariston Vapaajoukko oli siis virallisesti perustettu maaliskuun alkupäivinä, mutta sotilaskoulutuksen saaneita sillä oli riveissään vain muutama. Saksalaisten noustua maihin myös Vapaajoukko sai heihin yhteyden. Saksalaiset ottivat vapaajoukon koulutuksen hoitaakseen; kouluttavan osaston vahvuus oli 42 sotilasta, joista kaksi oli upseereita⁹⁵. Saksalaisen osaston johtaja, amiraali Meurer, lupasi myös, että SFK voidaan liittää osaksi saksalaisten joukkoa ja se voi osallistua taisteluun saksalaisten johdolla⁹⁶.

⁹⁴ Reims, Bertel. Katkelma Saariston vapaajoukon laulusta. Bertel Reimsin kokoelma. Saksasta suomentanut fil.tri Markus Lång.

⁹⁵ Metsävuori 2005, 130.

⁹⁶ Lindström 1918, 25.

Arkistoissa olevat tiedot ovat ristiriitaisia koskien Bertelin liittymistä Saariston Vapaajoukkoon. 3.6.1918 päivätyin vahvuuskirjan mukaan hän olisi liittynyt Vapaajoukkoon 10.3.1918 ja toiminut 26 päivää ryhmänjohtajana, jonka jälkeen toiminut 23 päivää joukkueenjohtajana ja saanut siitä korkeampaa päivärahaa. Näistä summista oli vielä vähennetty matkakulut⁹⁷. Kesäkuussa hän oli kuulunut Varsinais-Suomen Rykmentin 1. pataljoonaan, jonka Vapaajoukko siis muodosti. Toisessa 1.5.1918 päivätyssä merkinnässä hänen liittymispäiväkseen oli kirjattu 16.3.1918, jolloin hän oli saanut päivärahaa 46 päivältä. Myös hänen tarkasta sijoituksestaan vapaajoukossa on ristiriitaista tietoa. Sekä Paul Ericksonin julkaisema SFK-matrikkeli että Lindströmin muistelmat ilmoittavat, että hän oli vapaajoukon 3. komppanian, 3. joukkueen joukkueenjohtaja⁹⁸. Toisaalta kokoelmasta löytyy kaksi merkintää 1. komppanian, 3. joukkueen, 4. ryhmästä⁹⁹. Päiväämättömässä 3.komppanian vahvuusluettelossa hänen sotilasarvokseen oli ilmoitettu väepeli ja tehtäväkseen joukkueenjohtaja¹⁰⁰. Näiden ja aikaisemmin mainittujen arkistomerkintöjen perusteella voinee olettaa, että hän toimi joukon alkuaikoina ryhmänjohtajana vapaajoukon 1. komppaniassa, mutta siirtyi joukkueenjohtajaksi kolmanteen komppaniaan sen jälkeen, kun SFK oli saapunut Turkuun ja täydennetty uusilla miehistön jäsenillä määrävahvuiseksi. Myöhemmissä tiedusteluraporteissa ja kulkuluissa Bertel Reimsin sotilasarvoksi mainitaan luutnantti, joten jossakin vaiheessa hänet oli myös ylennetty joukkueenjohtajaa vastaavaan sotilasarvoon.

Lindströmin mukaan saksalaisten antama koulutus alkoi Vårdön saarella 9.3.¹⁰¹. Ilmeisesti tämä joukko oli se saksalaisten joukko, johon myös Bertel viittasi kirjeessään. Sotilaselämään tottuminen ei kuitenkaan ollut suomalaisille helppoa, kuten edellä mainitun laulun sanoistakin voi päätellä. Yhden haasteen joukon koulutukseen toi se, että ikähaitari oli laaja: joukon nuorimmat olivat kuusitoistavuotiaita ja vanhimmat yli neljänkymmenen. Koulutuspäivät olivat raskaita, ja niitä tauottivat vain ruokailut. Aamulla harjoituksia oli kello 9–12, ja iltapäivän koulutus kesti kello yhdestä iltapäivällä neljään asti¹⁰². Vapaajoukon koulutus tapahtui paljolti ulkona jäällä, jossa maaliskuun aikaan alkoi jo olla vettä, joten jäisessä sohjossa vaihtelevassa varustuksessa harjoitelleet miehet eivät välttyneet pieniltä vilustumisilta. Harjoitusten aikana miehet makasivat pitkiä aikoja jäällä, jonka jälkeen taas ryömivät eteenpäin kastellen jalkansa, polvensa ja kyynärpänsä. Toisaalta, miehet olivat sitä mieltä, että pieni kurjuus kovettaa heitä tulevaa varten ja on vain hyvästä. Majoitus oli kuitenkin lämmin ja iltaisin oli tarjolla teetä, joten asiat tuntuivat

⁹⁷ Vapaussodan suorituskomitean arkisto, Vapaussodan suorituskomitean asiakirjat: 161 Suorituskomitean asiakirjat.

⁹⁸ Lindström 1918, 13, Erickson 1938, 23.

⁹⁹ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

¹⁰⁰ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

¹⁰¹ Lindström 1918, 29.

¹⁰² Lindström 1918, 40–41.

olevan suhteellisen hyvin, ainakin kotiin lähetettyjen kirjeiden perusteella¹⁰³. Ikäjakauksesta huolimatta kaikkien oli pysyttävä saksalaisten koulutuksessa mukana. Koulutus koostui erilaisista harjoituksista, kuten sulkeisista ja ampumakoulutuksesta. Bertel analysoi 20.3. päivätyssä kirjeessään koulutusta seuraavasti:

”Täällä saa käsityksen siitä, miten saksalaisten koulutuksessa käyttämien metodien, tiukan kurin ja välittömän tottelemisen ansiosta miestappiot ovat rynnäköidessä, ja taistelukentällä yleensä, mahdollisimman pienet. Taistelun lopputulos ei riipu johtajan kylmäverisyydestä tai miehistön nopeudesta toteuttaa saamansa käskyt, vaan sittenkin suurimmaksi osaksi kärsittyjen tappioiden suuruudesta¹⁰⁴.”

Kirjeestä huomaa, että Bertelillä oli jo aikaisemmin jonkinlainen kuva saksalaisten toiminta- ja koulutustavoista, kenties maailmansodan tapahtumista kertovien lehtiartikkeleiden perusteella. Koulutukseen ja sulkeisiin suhtauduttiin niiden vaatimalla vakavuudella. Bertelin aineiston joukosta löytyy muistilappu, johon on ruotsiksi kirjattu sulkeiskomentoja ja taistelukoulutuksessa käytettyjä komentoja, sekä tarvittaessa niiden viereen kirjoitettu mitä kyseisen komennon kuultua tulee tehdä, mikäli se ei suoraan käskystä käy ilmi¹⁰⁵. Vaikka koulutus oli rankkaa, huumoriakaan ei kirjeissä unohdeta:

”Moni vatsakkaampi on täällä kilonsa kadottanut, heistä on tullut solakoita ja notkeita ja heidän terveytensä on paljon parempi¹⁰⁶.”

Koulutusaikana myös vapaajoukon huolto hoidettiin saksalaisten kautta¹⁰⁷. Lähteet eivät tarkemmin mainitse, mitä huolto käsitti, mutta arkistojen perusteella ilmeisesti ainakin joiltain osin kyse oli ruokatarpeiden hankkimisesta eri puolilta saaristoa. Vapaajoukon miehet oli majoitettu paikallisiin taloihin. Esimerkiksi Bertel mainitsee kirjeessään, että heitä on neljä majoittuneena paikallisen tuomarin luokse asumaan ja majoitus on hyvä. Tuomarin luona he ehtivät juoda aamukahvit ja iltateen, mutta aamiaisen ja päivällisen he syövät muun Vapaajoukon kanssa Vårdön

¹⁰³ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 4.

¹⁰⁴ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 4.

¹⁰⁵ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

¹⁰⁶ *ibid.*

¹⁰⁷ Metsävuori 2005, 130.

rukoushuoneella.¹⁰⁸ Ainakin Vapaajoukon päällystö asui koulutuksensa ajan kirjeiden perusteella suhteellisen mukavasti, vaikka keväinen vuodenaika loi haasteita esimerkiksi varusteiden kuivaamisen suhteen.

Vapaajoukon koko oli tuossa vaiheessa lähes kaksisataa miestä, joten niin ison määrän majoittaminen pieneen saaristolaiskuntaan ei ollut helppoa. Vaikka saksalaiset hoitivat Vapaajoukon huoltoa, arkistoista käy ilmi, että paikallisille päättäjille oli asukkaiden puolelta ilmaistu, että vapaajoukkolaisten läsnäolo oli rasite. 25.3.1918 päivätyssä raportissa pyydetään saattamaan herra everstille tiedoksi, että Vårdön kunta on aikaisemmin ja tässä kuussa rasittunut, kun vapaajoukkolaisten määrä kasvaa¹⁰⁹. Tiedoista selviää, että valiokunta oli asiasta valittanut ja ilmoittanut näkökulmansa asiaan. Valiokunta oli ilmeisesti jonkinlainen yhteistyöelin asukkaiden ja Vapaajoukon edustajien välillä, mutta arkistoista ei selviä, keitä kyseiseen valiokuntaan kuului. Vapaajoukko kuitenkin reagoi asiaan, sillä arkiston mukaan ”heille” pyritään vapaajoukkolaisten majoittamisesta korvaamaan 50 markkaa viikossa¹¹⁰. Missään virallisissa lähteissä tai muistelmissa ei kuitenkaan ole tätä suuremmin tuotu esiin, vaan huomio on kiinnitetty enemmän siihen, kuinka tyytyväisiä paikalliset (porvarilliset) asukkaat olivat valkoisten läsnäolosta tai myöhemmin saapumisesta vapautettuihin kaupunkiin ja kyliin. Jännitteistä puhuminen olisi antanut huonon kuvan, joka ei sopinut valkoisen puolen narratiiviin. Soraäänistä tai mahdollisesta työväestön vastustuksesta ei muistelmissa tai arkistolähteissäkään puhuta.

Yhtenäistä sotilaallista varustusta ei vapaajoukkolaisille myöskään ollut jaettu, vaan kukin harjoitteli omissa siviilivarusteissaan. Pitkään ainoa yhtenäinen varuste olikin Vapaajoukon käsivarsinauha. Aseet heille oli jossakin vaiheessa toimitettu, ja ampumaharjoituksia olikin päivittäin sen jälkeen. Ensimmäisinä joukkoon liittyneet ja pisimpään koulutetut ensimmäisen ja toisen komppanian miehet katsoivat kateellisina muutamaa viikkoa myöhemmin Maarianhaminassa perustetun kolmannen komppanian miesten yhtenäistä varustusta, joka heille oli hankittu, mukaan lukien ruokailuvälineet ja juomapullot¹¹¹. Yhtenäiset asepuvut kaikille Vapaajoukon jäsenille hankittiin vasta Turun valtauksen jälkeen huhtikuussa. Asepukujen hankinnan tapauksessa kävi lehdistöstä ilmi myös, että Turun räätälit ja räätäliiikkeet pakotettiin sotapalvelukseen, jotta

¹⁰⁸ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 4.

¹⁰⁹ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 2. *Ilmeisesti ”herra eversti” viittaa tässä Hj. von Bonsdorffin, joka oli tuossa vaiheessa virallisesti SFK:n komentaja.*

¹¹⁰ *ibid.*

¹¹¹ Sarkki 1992, 46.

asepuvut saatiin valmistettua. Ilmeisesti räätälit olivat ensin kieltäytyneet avustamasta valkoista hallintoa. Tästäkään Lindström ei muistelmissaan mainitse, vaan toteaa ainoastaan, että ahkerien paikallisten naisten aloitteesta valkoiset saivat Turkuun saavuttuaan järjestettyä asepujujen valmistuksen.

Huollollisten ongelmien ja saksalaisen kurin aiheuttamien sopeutumisvaikeuksien lisäksi Vapaajoukon koulutusta häytti myös kielimuuri¹¹². Suurin osa miehistöstä oli paikallisia saaristolaisia tai Turun seudulta tulleita maanviljelijöitä tai konttoristeja, joista vain harvat puhuivat muuta kuin suomea tai ruotsia, joten saksalaisten komentojen ymmärtäminen ja niiden toteuttaminen oli aluksi haastavaa. Päälystössä oli kuitenkin saksaa osaavia ja korkeakoulutettuja miehiä. Joukkoon kuului Bertelin mukaan myös pari lääkäriä, kirurgi, eläinlääkäri, useita insinöörejä ja jopa lentokonemekaanikko¹¹³. Suurin osa joukon jäsenistä oli ruotsinkielisiä, joten ensin suunnitelmassa oli perustaa vapaajoukkolaisista yksi komppania, jota koulutettaisiin sekä ruotsiksi että suomeksi, mutta tästä luovuttiin, kun huomattiin tulkkauksen monimutkaisuus ja tehokkaan koulutuksen järjestämisen vaikeudet. Tämän jälkeen päätettiin perustaa toinen komppania suomenkielisiä varten. Ensimmäisessä, ruotsinkielisessä komppaniassa, oli aluksi kolme joukkuetta sekä konekiväärijoukkue, kun suomenkielisten komppanian vahvuus oli hädin tuskin yksi joukkue, eli hiukan yli kolmekymmentä miestä. Aluksi ensimmäisen komppanian päällikkönä toimi Wahlroos ja toisen komppanian päällikkönä Mathélin. Yksi toisen komppanian joukkueenjohtajista ja sen myöhempi päällikkö, oli Eero Rydman¹¹⁴.

Vaikka suomenkielisten osuus Vapaajoukosta oli vielä pieni, koko joukon koulutukseen oli kuitenkin panostettu. Kansallisarkistossa olevista materiaaleista löytyi huolellisesti koneella kirjoitettu kahdenkymmenen neljän sulkeiskomennon lista, johon oli listattu saksan-, ruotsin- ja suomenkieliset komennot vierekkäin, seuraavalla yläkulmassa olevalla ruotsin- ja suomenkieliselä saatteella varustettuna:

”Tärkeimmät saksalaiset komentosanat, käänös niistä suomeksi ja suomeksi, sekä muutamia valaisevia kuvioita.”¹¹⁵”

¹¹² Metsävuori 2005, 130.

¹¹³ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 4.

¹¹⁴ Lindström 1918, 38–39.

¹¹⁵ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

Komennot ovat asepalveluksen suorittaneelle hyvin tutunkuuloisia vielä yli sata vuotta myöhemmin. Osan suullisista komennosta on nykyään korvannut käsimerkit, mutta niiden merkitys on yhä sama. Ilmeisesti myös Bertelin kokoelmasta löytynyt muistiinpano sulkeiskomennosta perustui tähän arkistossa olevaan aineistoon.

Kielen aiheuttamista vaikeuksista huolimatta saksalaiset onnistuivat iskostamaan komentosanat niin tiukasti vapaajoukkolaisten mieleen, että joukko totteli saksalaisia komentoja senkin jälkeen, kun tiet saksalaisten kanssa olivat eronneet. Joukon johdossa tapahtui kuitenkin muutoksia ennen taisteluun ryhtymistä. Koko Vapaajoukon komentajaksi tuli von Bonsdorffin määräyksellä joukon perustaja Wahlroos, ja pienen säätämisen jälkeen ensimmäisen komppanian päällikkyuden otti Ehrensvärd, jota oli ensi kaavailtu Ahvenanmaan komppanian eli kolmannen komppanian päälliköksi. Muista upseereista Mathélinista tuli Vårdöhön jäävän varuskunnan päällikkö¹¹⁶. Koulutuksessa olevien osien lisäksi Vårdöhön jäivät myös Vapaajoukon huolto-osat. Huoltoon liittyvät asiakirjat ja postit oli osoitettu Vårdössä olevaan osoitteeseen huhtikuun puoliväliin asti. Vasta 12.4.1918 oli Maarianhaminan postikonttoriin saapunut sähke, jossa käskettiin pataljoonan huollon siirtyä Korppooseen¹¹⁷.

Saariston Vapaajoukolle järjestettiin eräänlainen koulutustarkastus Vårdön kirkolla 18.3.1918, jonka jälkeen koulutus siirtyi yhä enemmän ampumakoulutukseen¹¹⁸. Joukolle oli tuolloin pysyvästi luovutettu aseet, joten nyt tehokas ampumakoulutus oli mahdollista. Kokonaisuudessaan Vapaajoukon varsinainen koulutusaika oli lyhyt. Se aloitti koulutuksen 9.3.1918 ja ensimmäisen varsinaisen sotilasoperaationsa, Korppoon kartanon valtauksen, Vapaajoukko toteutti vajaan kolme viikkoa myöhemmin, 28.3.1918. Samassa taistelussa tulikasteensa sai myös Bertel Reims¹¹⁹.

Yleisesti ottaen Saariston Vapaajoukon perustaminen ja sen kouluttaminen ilmeni aikalaislähteissä nopeana ja erilaisten ongelmien kiusaamana toimintana. Ongelmia aiheutui eri kielten sekamelskasta, varusteiden puutteesta, sopeutumisesta koulutuskulttuuriin ja aikataulun tiukkuudesta. Myös itse Vapaajoukon kokoonpano ja henkilöiden tehtävät muuttuivat alkuaikoina

¹¹⁶ Sarkki 1992, 21.

¹¹⁷ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 2.

¹¹⁸ Metsävuori 2005, 130.

¹¹⁹ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 6.

kokeiltaessa erilaisia vaihtoehtoja, kun mallina käytettäviä, jo olemassa olevia organisaatioita ei ollut ja roolit yksiköiden sisällä olivat vielä vakiintumattomia. Selvää kuitenkin on, että aluksi iso osa päällystöstä valittiin johtotehtäviin aikaisemman koulutuksensa perusteella sotilaskoulutuksen puuttuessa.

2.6 Tulikaste

Ahvenanmaalla olevilla valkoisilla oli tieto, että Korppoo ja Mielinen olivat punaisten hallussa ja että punaisten joukkojen määrä alueella oli suuri. Ensimmäisen taistelun alla esiin alkoi nousta esiin huoli koulutuksen vähyydestä ja siitä, kuinka pian Vapaajoukkoa oli tarkoitus käyttää taistelutoimissa. Tämä kuvastuu selkeästi Houtskarissa 27.3.1918 päivätyssä kirjeessä, jonka Bertel oli lähettänyt vaimolleen:

”Huomenna osallistumme ensimmäiseen sotilasoperaatioomme. Vain Luoja tietää, miten siinä käy. Mielestäni olemme harjoitelleet aivan liian vähän ja johto ottaa todella ison vastuun, kun meidät jo nyt heitetään tuleen¹²⁰.”

Vaikka Bertel ei tämän suorasanaisemmin joukon johtajia kritisoikaan, on huoli selkeästi havaittavissa. Lyhyen koulutuksensa takia hän toteaa, että kaatuminen on lähes ilmiselvää. Suorasanaisemmin epäilyksiä on vaikeampaa enää ilmaista. Kirje oli tässä harvinaisen suorasanainen, sillä yleensä tämän tyyppisissä kirjeissä ennemminkin rauhoitellaan kotona olevia ja vakuutellaan, että asiat sujuvat varmasti hyvin. Kirjeestä kuvastuu se, miten huolissaan Bertel oli lastensa ja vaimonsa tulevaisuudesta, jos kaatuisi. Missään kirjeessä ei ole varsinaista testamenttia, mutta paikoitellen kirjeiden sävy tuntuu lähes sellaiselta. Bertel tuntuu kuitenkin uskoneen asiansa oikeutukseen, sillä kirjeestä näkyy kuinka tärkeänä hän pitää sitä, että taistelee sen puolesta, mihin uskoo, ja toivoo että varsinkin perheen pojat kasvatetaan saman periaatteen mukaan, jos hän sattuisi kaatumaan.

¹²⁰ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 5.

Punaisten asemia Korppoossa oli juuri pääsiäisen tienoilla vahvistettu uusilla, Nauvosta siirretyillä voimilla. Korppoon kartanon maille ryhmittyi komppanian verran punakaartilaisia Loimaalta ja toinen punakaartin komppania, joka tuli Forssasta¹²¹. Vapaajoukko oli lähtenyt Houtskarista liikkeelle yötä vasten, puoliltaöin, ja kello 5 aamulla he olivat hyökänneet Korppoon kartanoon¹²². Ensimmäinen taistelu punaisia vastaan sujui kuitenkin paremmin kuin odotettiin, ja sekasortoaisessa tilanteessa punaiset olivat vetäytyneet kartanosta.

Myös kirjeistä käy ilmi, että punaisia oli ollut Korppoossa hiukan yli 200, mutta vaikka vastarinta oli kiivasta, se oli romahtanut nopeasti ja punaiset olivat paenneet. Bertelin sävy kirjeessä oli melkein helpottunut. He olivat vallanneet Korppoon ja puhdistaneet sen lähiseudun, pienin tappioin: Vapaajoukon jäseniä oli hänen tietojensa mukaan kaatunut yksi ja haavoittunut neljä. Punaisten tappiot olivat 12 kaatunutta ja muutamia haavoittuneita vankeja, jotka olivat jääneet kartanoon punaisten paetessa. Pääjoukko oli jatkanut hyökkäystä Lohmin luotsiasemaan kohden, mutta punaisia oli siellä ollut useita satoja, joten Vapaajoukko oli joutunut vetäytymään takaisin Korppooseen ja Björköhön kohdattuaan vahvaa vastarintaa punaisilta. Bertel itse ei ollut mukana Lohmin hyökkäyksessä, sillä hänet oli ryhmänsä kanssa lähetetty pohjoisempaan vahtimaan ylimenoreittiä Nauvon ja Korppoon välillä, jotta punaiset eivät pääsisi yllättämään sieltä¹²³. Kirjeiden kuvaukset taisteluista ovat hyvin faktapohjaisia ja lyhyitä, eikä hän kovinkaan paljon kommentoi sitä, minkälaisena vastustajana näki punaiset.

Korppoon taistelun ja tilapäisen vetäytymisen jälkeen Vapaajoukko jatkoi valmistautumistaan Houtskarissa ja Vårdössä. Joukko oli saanut jonkin verran uusia tulijoita, ja heidän koulutustaan jatkettaisiin pienen osaston voimin Vårdössä, kun kauemmin jäseninä olleet lähtisivät etenemään mantereeseen suuntaan saksalaisten kanssa. Tähän asti oli ollut epäselvää, onko saksalaisilla aikomus liittyä mukaan kulkemaan saariston kautta mantereelle Vapaajoukon mukana vai pyrkivätkö he suoraan mantereelle, mutta nyt oli tullut tieto, että ainakin osan matkasta saksalaiset kulkisivat samaan reittiä kuin Vapaajoukko. Pääsiäisenä, 31.3.1918 Vapaajoukko oli yhä Houtskarissa. He olivat saaneet tietoja, että punaiset olivat vieneet Korppoon kartanolla ja Lohmissa kaatuneensa Korppoon hautausmaalle, ja että kaatuneita olisi ollut peräti 55. Bertel ihmetteli suurta lukumäärää

¹²¹ Wickström 2017, 98.

¹²² Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 6.

¹²³ *ibid.*

kirjeessään, kun vapaajoukon omat tappiot olivat olleet vain yksi kaatunut ja neljä lievästi haavoittunutta¹²⁴.

Saksalaisia oli maaliskuun lopulla tullut lisää Vårdöhön ja Houtskariin, tarkoituksena oli lähteä liikkeelle huhtikuun alussa yhdessä Vapaajoukon kanssa. Joitakin osia saaristosta Vapaajoukko oli jo puhdistanut, mutta mantereelle eteneminen edellytti vielä valmisteluja¹²⁵. Saksalaisten saapuminen oli parantanut myös Vapaajoukon varustetilannetta, varsinkin aseistuksen osalta. Saksalaisilla oli mukanaan konekivääreitä ja jopa tykkejä, joten Vapaajoukkokin voitiin varustaa konekivääreillä ja käsikranaateilla¹²⁶. Käsikranaattien mainitseminen kirjeissä oli yllätys, sillä vaikka lähteissä on puhuttu koulutuksesta ja ampumaharjoituksista, niin missään ei ole mainittu, että saksalaiset olisivat kouluttaneet vapaajoukkolaisille myös käsikranaattien käytön. Yllättävää on ehkä myös se, että saksalaisilla oli käsikranaatteja niin paljon, että niitä liikenä myös Vapaajoukolle, ottaen huomioon minkälaisen pikakoulutuksen vapaajoukkolaiset olivat saaneet.

Seuraavaksi tarkoituksena oli lähteä valtaamaan Lohmin saarta, jossa tiedettiin olevan paljon punaisia, joidenkin tietojen mukaan jopa 1 500. Bertel totesi, että punaiset ovat hyvässä suojassa, mutta että miesylivoimasta huolimatta punaisten taisteluhenki oli kuulemma alkanut rakoilla, ja hän arveli, että kenties saksalaisten tykkien näkeminen saisi punaiset antautumaan taistelutta¹²⁷. Tarkoitus oli edetä sieltä Nauvoon ja Mielisiin, mutta olosuhteet aiheuttivat ongelmia. Hyökkäyksen oli suunniteltu alkavan 3.4., mutta suunnitelma kuivui kasaan, kun alueella liikkunut jäänmurtaja oli katkaissut käytettäväksi aiotun reitin¹²⁸. Joukko joutui odottamaan päivän verran, että saksalaiset pioneerit rakensivat sillan, josta osastot pääsivät sulan alueen yli. Lämpenevät kevätillmat tekivät etenemisestä vaikeaa, kun hevosillakaan ei enää välttämättä päässyt kulkemaan jäällä, sillä sulia alueita alkoi ilmestyä yhä enemmän. Taistelu Nauvosta ja Mielisistä oli kiivasta, ja Saariston Vapaajoukko joutuikin tilapäisesti perääntymään Nauvosta, osittain yhteyskatkosten takia. Saksalaiset olivat hyökkäyksen aikana huomanneet punaisten saaneen vahvistuksia ja joutuivat ankaran vastarinnan takia perääntymään, mutta sivustaa vahtivat Vapaajoukon toisen komppanian miehet eivät olleet saaneet tietoa vetäytymisestä. Aikansa odotettuaan lähti joukkueenjohtaja Rydman ottamaan asiasta selvää, mutta saksalaisia ei näkynyt jäällä, jossa tiet olivat eronneet. Jäälle

¹²⁴ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 7.

¹²⁵ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 8.

¹²⁶ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 8.

¹²⁷ *ibid.*

¹²⁸ Sarkki 1992, 26.

oli laskeutunut sumu, jonka keskellä hänen osastonsa törmäsi väylällä kulkeneeseen punaisten laivaan, mutta he pääsivät sumun turvin pakenemaan Saverketin saareen, johon muut Vapaajoukkolaiset pian ilmestyivät¹²⁹.

Taistelut Nauvosta ja Mielisten ympäristöstä olivat kuitenkin olleet niin kiivaita, että kävi ilmi, että punaiset olivat taistelun jälkeen lähteneet pakenemaan Nauvosta¹³⁰. Punaisten vetäytymisen jälkeen Vapaajoukon ensimmäinen komppania jatkoi punaisten puhdistamista saaristosta, toisen komppanian huoltaessa ja toimiessa reservinä¹³¹. Ensimmäinen komppania oli asettunut Korppooseen ja Lohmilla sijaitsevalle kasarmille, ja toinen komppania oli Houtskarissa¹³². On hiukan epäselvää, kumpaan komppaniaan Bertel tässä vaiheessa kuului. Maalis-huhtikuun vaihteessa kirjoitettujen kirjeiden perusteella hän oli tuolloin Houtskarissa, mutta mistään ei ainakaan ole löytynyt tietoa, että hän olisi ollut toisen komppanian jäsen. On siis todennäköistä, että myös ensimmäinen komppania majoittui Houtskarissa ennen taisteluita ja Lohmin valtausta.

Ensimmäisten taisteluiden jälkeen Vapaajoukko ja saksalaiset pohtivat, miten edetä nyt, kun Nauvo on vallattu ja yhteys mantereelle taattu. Saksalaiset olivat saaneet esikuntaansa Nauvoon käskyn liittyä muihin saksalaisiin joukkoihin Hangon valtausta ja Helsinkiin etenemistä varten ja olivat tarjonneet Vapaajoukon pataljoonalle mahdollisuuden lähteä mukaan, mutta Vapaajoukon johdossa oli erimielisyyttä siitä mitä sen tulisi tehdä. Pataljoonan silloinen komentaja Wahlroos oli sitä mieltä, että Vapaajoukko jatkaisi saariston vapauttamista punaisista ja suuntaisi sitten Turkuun, olihan joukko alun perin perustettu saariston vapautusta varten. Ensimmäisen komppanian päällikkönä toimiva kreivi Ehrensvärd kannatti kuitenkin yhteistyön jatkamista saksalaisten kanssa. Nopeasti kuitenkin ymmärrettiin, että mikäli Vapaajoukko lähtisi Hankoon, saaristo ja saksalaisten sivusta jäisi varmistamatta ja uhkana oli punaisten uusi saariston valtaus¹³³. Tämän tajuttuaan Ehrensvärdkin kääntyi sille kannalle, että Vapaajoukon oli parempi jäädä saaristoon ja edetä sieltä Turkuun. Jo 8.4.1918 saksalaiset olivatkin lähteneet Nauvosta, ja siellä oli enää Saariston Vapaajoukko¹³⁴. 11.4.1918 oli saapunut puhelinsanoma Paraisilta Nauvoon, jonka mukaan noin 400

¹²⁹ Sarkki 1992, 45–46.

¹³⁰ Wickström 2017, 167.

¹³¹ Metsävuori 2005, 131.

¹³² Sarkki 1992, 29.

¹³³ Sarkki 1992, 29–30.

¹³⁴ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 2.

punaista oli laskenut aseensa Paraisilla ja paennut Turkuun¹³⁵. Nyt oli Saariston Vapaajoukon aika lähteä etenemään kohti Turkuu.

Sodan alkaessa Ahvenanmaa oli useamman naapurivaltion kiinnostuksen kohteena, kuten tapahtumista huomaa, mutta saksalaisten tuella suomalaiset onnistuivat kuitenkin saamaan saaret hallintaansa. Herää kysymys, olisiko Vapaajoukon suomalaisen komppanian vahvuus ollut suurempi, ellei Uudenkaupungin suojeluskuntaa olisi ehditty laivata Ruotsiin. Vai olisiko Saariston Vapaajoukko jäänyt perustamatta tai olisiko se Iniön suojeluskunnan sijaan perustettu Uudenkaupungin suojeluskunnan pohjalle? Toisaalta suurin osa Vapaajoukon jäsenistä oli ruotsinkielisiä, joten ruotsinkielisenä Iniön suojeluskunta olisi ollut todennäköisempi vaihtoehto.

Nykyisin hätkähdyttävää on arkistomateriaalia lukiessa myös se, kuinka lyhyen koulutuksen jälkeen Vapaajoukko lähetettiin taisteluun punaisia vastaan. Suurin osa heistä oli saanut noin kahden viikon pikakoulutuksen, tosin ilmeisesti tehokkaan saksalaisen sellaisen. Myös saksalaiset olivat yllättyneet suomalaisten nopeudesta omaksua asioita ja heidän halustaan oppia asiat, vaikka joukko oli koulutustaustoiltaan ja ikärakenteeltaan hyvinkin moninainen. Vaikka koulutus oli lyhyt, niin se todennäköisesti oli silti laajempi, kuin mitä vastapuolella toimineet punaiset olivat saaneet. Kirjeissä tai muistelmissa ei tässä vaiheessa löydy kovinkaan monta ajatusta vastustajasta, vaan pääpaino oli koulutuksen ja oman arkisen valmistautumisen kuvaamisessa. Sota näyttäytyi hyvin tyypillisenä odotteluna ja sotilaselämän kuvauksena sekä pohdintana siitä, mitä tulee tapahtumaan. Ensimmäisten taisteluiden jälkeen mainintoja vastustajasta vähitellen löytyy, mutta tuolloin kuvailu painottuu enemmän taisteluiden kulkuun.

¹³⁵ *ibid.*

3 VAPAAJOUKKO SIIRTYY MANTEREELLE

3.1 Kohti Turkua ja täydennyksiä

Iso osa Saariston Vapaajoukon jäsenistä tuli myös saariston ulkopuolelta Varsinais-Suomesta ja Turun seudulta, joten jatkaminen Turkuun sen vapauttamiseksi punaisten hallinnasta oli joukkolle luonnollinen päätös. Eteenpäin jatkaminen oli hyvä päätös myös siksi, että Vårdössä olevat vartiomiehet alkoivat turhautua. Arkistojen mukaan vartiomiehet olivat ainakin kahtena eri kertana, 31.3. ja 12.4. juopotelleet ja tapelleet vaihtomiehistöjensä kanssa. He olivat uhkapelanneet ja ”käyttäytyneet hävyttömästi” ja uhanneet rintamalle päästyään tappa asiaa selvittämään tulleen virkaatekevän Gruppenführer Untamon¹³⁶. Arkistoissa ei mainita, rangaistiinko tapelleita miehiä ylimääräisellä palveluksella tai muin tavoin. 12.4. tapahtuneen välikohtauksen jälkeen Vårdössä koulutuksessa olleet miehet saivat kuitenkin muuta ajateltavaa, sillä he siirtyivät Turkuun ja muodostivat kolmannen komppanian rungon, jota täydennettiin siellä joukkoon liittyneillä.

Levottomuuden lisäksi arkistomerkinnästä paljastui toinen mielenkiintoinen yksityiskohta. Arkistoista näkyy, että käytössä oli sekä suomalaisia nimikkeitä, joita oli käytetty suojeluskunnissa, kuten *ryhmäpäällikkö* ja *osastonjohtaja*, *joukkuepäällikkö* tai *joukkueenjohtaja*, että saksalaisia nimikkeitä kuten *zugführer* tai *gruppenführer*. Myös lääkintähenkilöstön nimikkeissä saksan vaikutus näkyi, sillä joukossa mainittiin olevan *sanitäärejä* paarinkantajien tai vastaavien sijaan. Tämä on esimerkki siitä, kuinka vakiintumattomia nimeämiskäytännöt sotilasosastoissa yhä olivat myös tehtävänimikkeiden osalta, ainakin suojeluskunniksi laskettavien joukkojen osalta. Jotta nimikkeistöä saataisiin yhdenmukaistettua muiden valkoisen armeijan yksiköiden kanssa, sotilaskuvernööri von Bonsdorff antoi 8.4.1918 Korppoossa käskyn, jonka mukaan Saariston vapaaehtoisen pataljoonan komentaja nimitetään majuriksi, komppanioiden päälliköt kapteeneiksi, osastonjohtajat luutnanteiksi, osastojen varajohtajat kersanteiksi ja ryhmänjohtajat korpraaleiksi¹³⁷. Sotilasarvo ei tässä vaiheessa siis riippunut niinkään koulutuksesta, sillä suurin osa vapaaajukkolaisista oli saanut yhtä paljon koulutusta, vaan sotilasarvon määräämisen taustalla oli ennemminkin tehtävä, jossa kyseinen henkilö palveli.

¹³⁶ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

¹³⁷ *ibid.*

Saariston Vapaajoukko marssi Turun suuntaan Paraisilta kohtaamatta vastarintaa. Jo aikaisemmin Paraisilta paenneet punaiset olivat ehtineet Turkuun, joten pian alkoi myös vetäytyminen Turusta, kun punaiset ymmärsivät vastustajan joukkojen olevan tulossa. Saariston Vapaajoukon asiakirjojen mukaan punaiset pakenivat kaupungista 12.4.1918 ryöstellen kauppoja ja rikkoen puhelinkeskuksia sekä lehtipainoja¹³⁸. Vapaajoukon tarkasta saapumispäivästä on ristiriitaista tietoa. Aapo Roseliuksen artikkelissa hän mainitsee Vapaajoukon saapuneen Turkuun 12.4.1918¹³⁹, mutta Vapaajoukon omissa asiakirjoissa todetaan, että Vapaajoukko marssi Turkuun 13.4.1918, kello 7.30¹⁴⁰. Sama 13.4.1918 päivämäärä löytyy myös Erkki Sarkin teoksesta. Selvää ei ole, onko Roselius löytänyt edeltävän päivän arkistoista vai onko tieto peräisin muualta. On mahdollista, että pienempi etuosasto vapaajoukkolaisia saapui Turkuun jo 12.4. ja Vapaajoukon pääosat vasta seuraavan päivän aamuna.

Vapaajoukon saapuminen otettiin kaupungin porvarillisen lehdistön ja asukkaiden puolelta riemulla vastaan¹⁴¹. Turun Sanomat iloitsi 13.4.1918 julkaistussa yksisivuisessa numerossaan, että punaiset oli ajettu pois ja lehti sai taas ilmestyä usean viikon jälkeen, edellisen kerran se oli ilmestynyt tammikuun lopulla. Seuraavien päivien numeroissaan lehti julkaisi ilmoituksia, jossa paikallisia miehiä kehoitettiin liittymään valkoisen armeijan joukkoihin esimerkiksi *Ateenalaisten laulun* sanoin¹⁴². Jännitteitäkin kaupungin työväestön kanssa myös oli, kuten aikaisemmin mainitusta ”rääätäliepisodista” kävi ilmi 17.4.1918 annetussa julistuksessa Ehrensvärd muistutti, että he työskentelevät sotaväen laskuun ja mahdollinen niskoittelu rangaistaan sotalakien mukaan¹⁴³. Vapaajoukko sai asepuksunsa.

Turkuun saavuttuaan Vapaajoukko otti kaupungin Ehrensvärdin johdolla haltuunsa. Laillisen hallituksen joukkojen saavuttua kaupunkiin kaupungissa kohdattuja punakaartilaisia kohdeltaisiin ryöstelijöinä, puhelinyhteyksiä häiritsevät voitiin ampua varoittamatta ja illaksi ja yöksi julistettiin ulkonaliikkumiskielto, jonka mukaan liikkuminen kaduilla ilman hyväksyttävää syytä oli kielletty¹⁴⁴. Aineiston perusteella Vapaajoukko ja kaupungin valkoinen väestö vakiinnuttivat

¹³⁸ *ibid.*

¹³⁹ Roselius 2007, 72–73.

¹⁴⁰ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

¹⁴¹ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

¹⁴² Kts. esimerkiksi ”Aseisiin!” *Turun Sanomat*, 17.4.1918, s.1.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1185698?page=1> [luettu 22.1.2022].

¹⁴³ ”Julistus” *Turun Sanomat*, 16.4.1918, s. 2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1185697?page=2> [luettu 22.1.2022].

¹⁴⁴ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

tilanteen kuitenkin nopeasti, eikä Turussa tapahtunut yllä mainittua puhelinlinjojen tai muiden yhteiskunnan toimintojen häirintää, ainakaan arkistomerkintöjen perusteella. Infrastruktuuria pakenevat punaiset olivat paetessaan kyllä rikkoneet, mutta varsinaista sabotaasia ei valkoisten saapumisen jälkeen vaikuta esiintyneen.

Vaikka Saariston Vapaajoukon oli tarkoitus jatkaa Turusta etenemistä muualle Varsinais-Suomeen, Vapaajoukon johto oli ainakin hetkeksi jäämässä Turkuun, ja Ehrensvärd päätti perustaa sille kunnollisen esikunnan, varsinkin kun joukon kokoa oltiin kasvattamassa. ”Sotilaskanslia” asettui kauppaopiston tiloihin ja se koostui seuraavista osastoista:

- 1) Suojeluskunnan järjestelyosasto
- 2) Turun Pataljoonan miehistön koulutusosasto
- 3) Sairaanhoidon osasto
- 4) Aseasiainosasto
- 5) Meriliikennelaitos
- 6) Maaliikennelaitos
- 7) Majoitus
- 8) Muonitus
- 9) Puhelin- ja lennätinosasto
- 10) Tiedustelulaitos
- 11) Intendentuuri¹⁴⁵.

Arkiston mukaan sotilaskanslian rinnalle perustettiin samalla tavoin myös siviilihallinto. Arkistomateriaalissa esikunnan toimintaa kuvataan tehokkaaksi, mutta ei sen tarkemmin avata, mitä kaikkia tehtäviä nimikkeiden taakse sisältyy. Esikunnan näin laaja kokoonpano vaikuttaa eriskummalliselta, ottaen huomioon, ettei joukko vielä ollut kovin suuri. Arkistossa ei mainita kuinka monta henkeä esikunta työllisti eikä sitä, olivatko kaikki esikunnassa työskentelevät Vapaajoukon jäseniä. Oletettavaa on, että Turun valkoisista osa liittyi myös tähän esikuntaan, varsinkin kun esikunnan tehtäväkenttä oli näin laaja, kattaen myös uuden miehistön koulutuksen ja monet huollolliset asiat.

¹⁴⁵ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

Kuva 8: Saariston Vapaajoukon kokoonpano Turussa tapahtuneen täydennyksen jälkeen

Kuten Vapaajoukon aikaisemmasta laulukatkelmasta voi päätellä, Vapaajoukkoon riitti tulijoita Turun porvarillisen väestön piiristä. Tuona aikana Vapaajoukon toinen komppania täydennettiin täysivahvuiseksi, kun siihen perustettiin kaksi uutta joukkuetta Turussa liittyneistä miehistä. Sarkin mukaan Vapaajoukkoon perustettiin myös pioneeriosasto ja saaristossa vielä koulutuksessa ollut kolmas komppania liittyi muiden yhteyteen¹⁴⁶. Vapaajoukkoon perustettiin myös neljäs komppania, jonka päälliköksi tuli jo aiemmin mainittu Reinhold Stackelberg. Samoin Vapaajoukko sai ratsain liikkuvan tiedusteluosaston (kuva 8)¹⁴⁷. Tiedusteluosastoon rekrytoitiin miehiä myös erillisellä Turun Sanomissa 17.4.1918 julkaistulla ilmoituksella, jossa haettiin tottuneita ratsastajia perustettuun Vapaajoukon tiedusteluosastoon. Varsinaisiin taistelutoimiin se ei kuitenkaan Lindströmin mukaan ehtinyt, vaan oli mukana lähinnä myöhemmissä puhdistustoimissa. Jonkin tiedusteluosaston käytöstä on merkintöjä ja mainintoja muistelmissa ja arkistoissa, mutta ainakin osittain se liikkui hevosten sijaan autoilla, ja joissakin tapauksissa Turusta lähdön jälkeen jopa polkupyörillä. Kyseessä oli tuolloin ilmeisesti komppanioista kootut pienet osastot, jotka toimivat tiedustelijoina pääjoukon edellä.

Turussa Vapaajoukosta tuli vapaaehtoisrykmentti, kun sen pohjalle muodostettiin Varsinais-Suomen Rykmentti. Vapaajoukosta tuli sen ensimmäinen pataljoona, komentajanaan kreivi Ehrensward kuten ennenkin. Arkistojen perusteella on epäselvää, milloin Varsinais-Suomen

¹⁴⁶ Sarkki 1992, 32.

¹⁴⁷ Lindström 1918, 126.

Rykmentistä tuli asevelvollisrykmentti, mutta ilmeisesti se tapahtui vasta sodan loputtua, toisin kuin muilla alueilla, jossa kutsuntoja ja koulutusta pystyttiin järjestämään. Siten varsinaisiin sotatoimiin rykmentin riveissä osallistuneet olivat kaikki tässä vaiheessa vielä vapaaehtoisia.

Rykmentin komentajana toimi ensin vähän aikaa kapteeni, vapaaherra Rolf Carpelan, jota seurasi majuri Walter von Gerich¹⁴⁸. Useammassa lähteessä mainitaan komentajan vaihtuminen, mutta ei syytä siihen. Vapaajoukko järjesti Turussa paraatin 17.4.1918¹⁴⁹. Paraatin yhteydessä sen uudet jäsenet vannoivat myös sotilasvalan. Lindströmin muistelmista kuvastuu helpotus, kun Vapaajoukko oli saanut täydennettyä rivinsä täysivahvuiseksi. Monia uusista tulijoista hän kuvaa nuorukaisiksi, mutta tämä vaikuttaa tekstin perusteella olevan vain hyvä asia. Bertel Reimsin kokoelmassa ei ole kirjeenvaihtoa tai muita lähteitä, jotka sijoittuisivat kyseiselle ajalle Turussa, mutta koska Vapaajoukkoon liittyi tänä aikana uutta miehistöä, on todennäköistä, että hänet siirrettiin Turussa ollessaan ensimmäisestä komppaniasta kolmanteen. Myös päivärahatiedot Kansallisarkistossa tukevat olettamusta, sillä hän oli liittynyt Vapaajoukkoon 10.3. ja palvelut ryhmänjohtajan tehtävissä huhtikuun alkupuolelle asti, jonka jälkeen hän oli lopun palvelusaikansa toiminut joukkueenjohtajan tehtävässä.

Voidaan sanoa, että Turussa ollessaan Vapaajoukon toiminnasta tuli järjestäytyneempää ja saadun miehistötäydennyksen ja varustuksen ansiosta se alkoi muistuttaa yhä enemmän varsinaista sotilasosastoa. Alkuperäisillä Vapaajoukon miehillä oli etunaan saksalaisilta saatu sotilaskoulutus, mutta uusia joukkoon liittyneitä alettiin kouluttaa heti liittymisen yhteydessä. Yksi esimerkki tästä on Bertel Reimsin säilyttämä, painettu 62-sivuinen kirjanen, *VAPAAJOUKKOJEN OHJESÄÄNTÖ*¹⁵⁰. Kirjasen painopaikka on Turku ja vuosi on 1918, joten se on luultavasti painettu Turussa Vapaajoukon saapumisen jälkeen. Kirjasen sisällön perusteella on todennäköistä, että painettu kirjanen jaettiin jokaiselle Vapaajoukon jäsenelle, varsinkin kun aikaa varsinaiseen uusien jäsenten koulutukseen oli rajatusti.

Ensimmäinen luku on lyhyt, siinä käydään muutamalla sivulla läpi vastaavanlaisen joukon tyypillinen kokoonpano, sen esikunnan tehtävät ja jokaisen henkilökohtainen varustus. Toisessa luvussa käydään läpi nykyaikaisellekin lukijalle tuttuja sulkeisia ja ryhmän tai joukkueen

¹⁴⁸ Lindström 1918, 147.

¹⁴⁹ Roselius 2007, 72–73.

¹⁵⁰ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

etenemismuotoja. Kolmas luku keskittyy kenttäpalvelukseen, jota nykyään kutsuttaisiin taistelukoulutukseksi: majoittumiseen maastossa, ampumakoulutukseen, marsseihin, vartiointiin ja omien asemien linnoittamiseen. Neljäs luku selittää sotatoimia yleensä, eli miten jokin joukko hyökkää tai puolustaa. Oman osionsa saa myös sissisodankäynti, mikä oli hiukan yllättävääkin, mutta ymmärrettävää, että suomalaiset ovat käyttäneet jossakin määrin sissisodan periaatteita hyväkseen jo usean vuosisadan ajan. Kirjasen viimeinen luku keskittyy erilaisiin signaaleihin ja merkkeihin, mm. morseaakkosiin, käsimerkkeihin ja savu- ja tulisignaaleihin.¹⁵¹ Kirjanen on perusteellinen tietopaketti sotilaan tehtävissä toimimisesta, ja iso osa siinä mainituista asioista on tuttuja nykyisellekin reserviläiselle. Huomattavaa on myös, että kirjassa on paljon havainnollistavia piirroksia, joka tekee tiedon omaksumisesta helpompaa.

Vapaajoukko viipyi kaupungissa vielä muutaman päivän ja poistui sieltä osin autoilla ja osin junalla 20.4.1918¹⁵². Lähteistä ei käy ilmi, kuinka monta autoa Vapaajoukolla oli käytössään, mutta jostakin syystä sekä Lindström että Vapaajoukon omat arkistossa olevat materiaalit mainitsevat erikseen, että Vapaajoukko oli ottanut käyttöönsä Turusta kaksi paloautoa. Ilmeisesti paloautoihin mahtui kyytiin enemmän miehiä ja kalustoa. Ainakin osa konekivääreistä sijoitettiin kulkemaan nimenomaan paloautojen kyydissä. Tuolloin autoja ei ollut saatavilla laajalti, joten voi olla, että palautot mainittiin molemmissa, koska haluttiin korostaa Vapaajoukon dynaamisuutta tai tehokkuutta. Myös autonkuljettajia palveli Vapaajoukon riveissä, joten siitäkkin näkökulmasta autojen hyödyntäminen oli loogista.

Saariston Vapaajoukon saapuminen Turkuun ja sen vapauttaminen punaisten hallinnasta tapahtui käytännössä taisteluita, sillä punaiset olivat paenneet ennen valkoisten saapumista. Muistelmien ja lehtiartikkeleiden perusteella kaupungin valkoisen väestön keskuudessa oli ollut lähes euforinen tunnelma: Vapaajoukon saapumista oli hurrattu katujen varsilla ja sen reitille oli heitelty kukkia. Myös sen riveihin liittyjiä oli turkulaisista riittänyt. Täysin ilman konflikteja ei Turussakaan selvitty, kuten räätälien käskeminen sotalakien alaiseksi osoittaa. Vaikka ihmiset halusivat jatkaa normaalia elämäänsä, löytyi työläisväestön keskuudesta selvästi vielä sympatiaa punaisen puolen toiminnalle, eikä vihollisiksi koettuja valkoisten joukkoja olisi haluttu tukea toimittamalla niille asepujuja.

¹⁵¹ *ibid.*

¹⁵² Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

3.2 Kahinointia Etelä-Suomessa

Lähdettyään Turusta Saariston Vapaaajoukon toiminnan luonne muuttui. Edessä oli enemmän ”poliisitehtäviä”¹⁵³. Ensin oli epäselvää, jäisikö Vapaaajoukko turvaamaan aluetta Aurasta Paimioon, mutta linjan turvaaminen nähtiin epäloogiseksi, kun oli tietoja, että Kauttuan ja Oripään suunnassa olisi vielä tuhansia punaisia. Liikkuminen ja toiminta mutkistui, kun kaikki piti koordinoita länsiarmeijan kanssa¹⁵⁴. Etelä-Suomessa Saariston Vapaaajoukon tie kulki Turusta Loimaalle, josta se eteni Jokioisten kautta Forssaan ja lopulta Riihimäelle asti¹⁵⁵. Kiihkeimmät varsinaiset taistelut käytiin Loimaan ympäristössä ja paikkakunta oli vuorotellen punaisten ja Vapaaajoukon hallussa, ja myös Auran ja Oripään seudulla oli kahakoita punaisten kanssa¹⁵⁶. Kokoelmasta löytyvän aineiston mukaan Bertel Reims oli 21.4. Oripäessä. Vapaaajoukko päätti lähettää tiedustelupartion Aurasta Yläneen suuntaan selvittämään tilannetta, ja ilmeisesti tiedustelupartio raportoi Reimsille, sillä hänen kokoelmastaan löytyi muun muassa seuraava lyhyt kirje/raportti:

”Klo 1/2 päivällä, Yläneen retkikunnalta, SFK:n 3.K:n Ltn Reimsille:

Rekolan kartanosta 11km Oripästä, puhelinyhteys Yläneelle, ei vielä suojeluskuntaa Turusta tai Porista. Eilen klo 18 pohjoiselta rintamalta eli Kauttualta ollut miehiä, ottaneet vankeja ja palanneet sinne, missä tod.näk komentopaikka.

Kun Rekolan ja Yläneen väliltä ei löydy punakaartilaisia, palaamme Oripäähän.

*Auran kautta pääsee Yläneen Wanhakartanolle. Rosendahl ja Fredrikssonin lähetin punakaart. perään. Saattanut palata Yläneelle. *epäselvä* oli vaaraton.*

Grönroos.¹⁵⁷”

Oletettavasti tieto välitettiin eteenpäin, sillä ainakin Auran suuntaan eteni Vapaaajoukon ensimmäinen komppania, joka otti paikkakunnan pysyvästi haltuunsa. Reimsin kokoelmasta löytyy samalta ajalta muitakin lyhyitä viestejä muiden Vapaaajoukon komppanioiden liikkeistä sekä tilanteesta Säkylässä. Viesteistä kuvastuu tilanteen ja paikkakuntien hallinnan sekavuus, johon Lindströmkkin muistelmissaan useassa kohtaa viittaa.

¹⁵³ Sarkki 1992, 32.

¹⁵⁴ Lindström 1918, 134.

¹⁵⁵ Metsävuori 2005, 132.

¹⁵⁶ Sarkki 1992, 32.

¹⁵⁷ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma. Käännös tekijän.

Osa muista Vapaajoukon yksiköistä oli arkistojen mukaan vielä 22.4.1918 Loimaan seudulla, jossa ne joutuivat taisteluun punaisten kanssa. Punaiset pakenivat paikkakunnalta junalla kärsittyään tappioita. Vapaajoukko pyysi Turussa olevalta esikunnalta käyttöönsä tykkiä junan ampumista varten¹⁵⁸. Sama pyyntö tykistöstä esitetään pari päivää myöhemmin, kun todetaan vihollisen siirtyneen Forssaa kohti.

Loimaan jälkeen punaisten organisoitu vastarinta muistelmien perusteella lakkasi, ja sen jälkeen se oli lähinnä satunnaista ammuskelua metsistä. Ehrensvärd raportoi Lindströmin mukaan rykmentin esikuntaan Turkuun ja ilmoitti lähettäneensä jo tiedustelijoita Jokioisten suuntaan kolmannesta komppaniasta, mutta Turusta saatu käsky sekoitti tilannetta käskien lähteä Ypäjän suuntaan: ilmeisesti Turussa ei ollut tietoa, että Vapaajoukko alkoi jo lähestyä Forssaa. Tilanne kuitenkin korjaantui sähkeiden lähettämisen jälkeen ja käsky edetä Forssaan saatiin¹⁵⁹. Arkistojen mukaan Vapaajoukko lähti siirtymään Loimaalta Forssaa kohti 26.4. ja joutui kello 15 taistelukosketukseen Jokioisissa, mutta ei kärsinyt tappioita ja oli seuraavana päivänä jo Forssassa¹⁶⁰.

Sekaannuksista ja huonosta tilannetietoisuudesta löytyy viitteitä myös arkistoista. Forssaan saapumisen jälkeen pataljoonan komentaja Ehrensvärd oli lähtenyt käymään läntisen armeijan esikunnassa ja ilmoittanut siellä, ja esikunnassa oli ihmetelty mikä joukko oli kyseessä. Pian selvisi, että Turussa ollut rykmentin päällystö ei ollut ilmoittanut länsiarmeijan esikunnalle Saariston Vapaajoukon olemassaolosta¹⁶¹. Arkistolöydön jälkeen jäin pohtimaan, oliko tässä mahdollisesti syy siihen, että Saariston Vapaajoukkoa ei itsenäisenä yksikkönä laskettu koskaan osaksi valkoista armeijaa. Monissa yhteyksissä Saariston Vapaajoukko kyllä mainitaan, mutta sitä käsitellään yleensä täysin valkoisen armeijan joukoista erillisenä yksikkönä. Yksi syy voi olla myös, että merkittävin osa Vapaajoukon toiminnasta keskittyi saaristoon, joka oli syrjässä sodan isommilta näyttämöiltä, verrattuna esimerkiksi Tampereen valtauksen tai taisteluihin Karjalassa sodan aikana.

Saariston Vapaajoukon toimista Forssassa liikkuu ristiriitaisia tietoja. Kuten monelle muulle paikkakunnalle, myös Forssaan valkoiset perustivat sotatuomioistuimen. Punaisten tappioita Jokioisissa ja Forssan alueella tutkinut historiaharrastaja matematiikan maisteri Tauno Tukkinen on käyttänyt kirkonkirjoja tapahtumien selvittämiseen käyttäen omien sanojensa mukaan ”vertailevaa lähestymistapaa”. Hän on kyllä listannut käytetyt kirkonkirjat tarkkaan, mutta viittaa

¹⁵⁸ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

¹⁵⁹ Lindström 1918, 171–173.

¹⁶⁰ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

¹⁶¹ *ibid.*

Kansallisarkiston lähteisiin ympäröivästi, joten tietojen varmentaminen sieltä ei ollut mahdollista. Hän väittää tutkimuksessaan Vapaajoukon teloitettaneen Forssassa sotatuomioistuimen päätöksillä noin 200 punaista¹⁶². Tukkinen teoksesta saa kuvan, että Vapaajoukon komentaja Ehrensvärd olisi päättänyt perustaa tuomioistuimen täysin yksin ja että se olisi ollut jotenkin poikkeuksellista.

On selvää, että Vapaajoukko otti Forssassa myös vankeja. Ja parin ensimmäisen päivän aikana oli otettu

”100 vankia, eivät ehtineet toteuttaa suunniteltua murhaa. Rikkoneet siltoja, katkoneet puh. ja lennätinyhteydet, räjäyttäneet pieniraitteisen rautatien ja vieneet kaiken arvokkaan, kuten autot ja hevoset¹⁶³.”

Arkistoista käy ilmi, että punaiset antautuivat nyt joukoittain. Porttaalla oli asiakirjojen mukaan otettu yli 400 vankia ja saatu samalla 150 hevosta, 400 kivääriä ja 8 konekivääriä. 28.4. vankeja kuulusteltiin, ja kaksitoista tunnettua punaista tuomittiin kuolemaan ja teloitettiin¹⁶⁴. Tämän enempää suoria viittauksia varsinaisiin teloituksiin, ruotsiksi *arkebusering*, ei arkistoista löytynyt. Toisaalta, sekä Bertel Reims että Ludvig Lindström viittaavat alueen puhdistamiseen punaisista.

Alueen puhdistaminen ei Lindströmin mukaan ollut mukava tehtävä, mutta tarpeellinen¹⁶⁵. Terminä *puhdistus* on ristiriitainen. Se voi viitata teloituksiin, mutta myös kuulusteluihin, kotietsintöihin, vangitsemisiin tai vartiointiin osallistumiseen. Ylipäänsä siihen, että jonkin alue saatiin valkoisten hallintaan¹⁶⁶. Teloituksia ja tappoja todennäköisesti kuitenkin tapahtui myös virallisten tuomioiden ulkopuolella. Niihin viittaa epäsuorasti myös Lindström itse:

”Tietenkään ikävältä matkalta ei puutu yksityiskohtia, jotka jäivät osallistujien muistiin, mutta niiden paikka ei ole muistelmassa.¹⁶⁷”

¹⁶² Tukkinen 2001, 9.

¹⁶³ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

¹⁶⁴ *ibid.*

¹⁶⁵ Lindström 1918, 184.

¹⁶⁶ Roselius 2013, 115.

¹⁶⁷ Lindström 1918, 185. Käännös tekijän.

Teloituksista Lindströmkään ei suoraan puhu, mutta viittaa muun muassa ratsastavan tiedusteluosaston käyttämiseen alueen puhdistamisessa, ja lähteiden mukaan Vapaajoukon osia käytettiin myös teloitusten toimeenpanoon. Osaltaan tapahtumiin voi vaikuttaa se, että joidenkin tietojen mukaan punaiset olisivat teloittaneet Mustialan maatalousoppilaitoksen oppilaita, jotka lukeutuivat valkoisiin¹⁶⁸. Vaikka Lindström kirjasi muistelmansa ylös jo syksyllä vuonna 1918, hän käytti silti eufemistista kieltä, ehkä halutessaan korostaa oman asian oikeutusta. Vai oliko hän mahdollisesti tuolloin jo sitä mieltä, että kaikki toimet eivät kestäisi päivänvaloa? Yleisesti oli niin, että monet valkoiset joukot eivät ehtineet sotatoimiin, vaan niitä käytettiin myöhemmin teloituksiin. Tätä ei kuitenkaan tuotu usein myöhemmissä muistelmissa tai vastaavissa esiin, kun ymmärrettiin, että toiminnassa oli menty liian pitkälle¹⁶⁹.

Alueen puhdistuksesta puhui myös Bertel viimeisessä säilyneessä kirjeenvaihdossa, Forssasta 28.4.1918 lähetetyssä postikortissa. Maininta on ohimenevä, ja hän toteaa, että suurin osa alueesta on puhdistettu, vaikka joitain punakaartilaisia metsissä vielä lymyilee. Mainittavaa kuitenkin on, että Vapaajoukon kolmas komppania, johon Bertel Reims kuului, pysyi Forssassa toukokuun lopulle asti hoitaen mm. vankien vartiointitehtäviä ja saattamista tuomioistuimeen.

3.3 Paluu arkeen ja juhlintaa

Bertel Reims oli huhtikuun lopulla yhä Vapaajoukon kanssa Forssan lähistöllä. Ilmeisesti tehtävät Forssan seudulla alkoivat syystä tai toisesta tuntua sellaisilta, että hän halusi palata takaisin siviilielämään ja näki itsestään siellä olevan enemmän hyötyä. Hänen kokoelmastaan löytyy Loimijoella 24.4. päivätty kirje otsikolla *Varsinais-Suomen Rykmentin tiedusteluretkikunta Turku, Majuri Ehrensverdille*¹⁷⁰. Kirjeessä Bertel anoo lomaa tai vapautusta kenttäpalveluksesta sillä perusteella, että hänestä on tärkeänä elintarviketuottajana tässä tilanteessa enemmän hyötyä valkoiselle puolelle kartanoaan pyörittämässä kuin kenttäarmeijassa. Hän näkee myös täyttäneensä sotilaspalveluksen osalta velvollisuutensa isänmaalle ja toteaa, että työvoimasta on tiloilla muutenkin pulaa¹⁷¹. Hän pyytää lupaa palata kotipaikkakunnalleen ja ottaa tilanhoito taas tehtäväkseen, minkä takia läsnäolo on välttämätöntä.

¹⁶⁸ Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1.

¹⁶⁹ Roselius 2006, 26–27.

¹⁷⁰ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma. Nimen suomennos tekijän.

¹⁷¹ *ibid.*

Oletettavasti kyseessä on luonnos, sillä tiettyihin sanamuotoihin on tehty siistillä lyijykynämerkinnällä korjauksia tai muutoksia. Varsinaiset taistelutoimet alkoivat hiipua ja punaisia antautui enemmän, joten Vapaajoukon rooli alkoi painottua enemmän järjestyksenpitoon ja vartiointiin. Ilmeisesti hän oli lähettänyt anomuksensa majuri Ehrensvärdille pian, sillä hän viittaa vireillä olevaan loma-anomukseensa 27.4.1918 Forssasta lähetetyssä postikortissa vaimolleen Victorialle ja uskoo, että se hyväksytään jo kyseisenä päivänä. Loma hyväksyttiin pian, sillä kokoelmasta löytyy myös Piikkiössä 7.5.1918 päivätty Piikkiön Suojelusesikunnan myöntämä matkustuslupa numero 628, jolla

”Suojeluskunnan jäsen Luutnantti B Reims Piikkiöstä on oikeutettu esteettömästi matkustamaan täältä Turkuun ja takaisin kunnes toisin määrätään.”¹⁷²”

Bertel ei liene ollut väärässä painottaessaan loma-anomuksessaan Ehrensvärdille tilanhoidon tärkeyttä elintarvikepulan aikana, ja on oletettavaa, että tilanhoitoon liittyvät asiat olivat yksi syy vapaaseen liikkumiseen Piikkiön ja Turun välillä. Tätä tukee myös myöhempi Kansallisarkiston materiaali, jossa Bertel anoo kartanonsa puutarhurille vapautusta tai lykkäystä asepalveluksesta elokuussa vuonna 1918 vedoten elintarvikepulaan ja puutarhurinsa tarpeelliseen työpanokseen¹⁷³. Toinen kokoelmasta löytyvä kulkulupa on paria viikkoa myöhemmin myönnetty Turun Komendantinhallituksen myöntämä lupatodistus numero 223:

”Luutnantti Bertel Reims on oikeutettu vapaasti liikkumaan Turun kaupungissa klo 10 jälkeen illalla. Turussa 22/5.1918”¹⁷⁴.

Osa lupatodistuksista voi liittyä myös valtiorikosrikostuomioistuinten perustamiseen, sillä Bertel Reims nimitettiin kesäkuun 19. päivä jäseneksi Turussa toimivaan 39:nteen valtiorikosoikeuden jaostoon. Todennäköisesti valmistelut perustamiseksi alkoivat Turussa jo toukokuun puolella.

¹⁷² Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

¹⁷³ SA kansio sk1273, Piikkiön suojeluskunnan asiakirjat.

¹⁷⁴ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

Arkistojen ja kokoelman perusteella näyttää siltä, että Bertelin aktiivinen toiminta Saariston Vapaajoukossa päättyi huhtikuun 1918 lopussa, ja toukokuussa hän oli jo Piikkiössä. Vapaajoukon tai myöhemmän Varsinais-Suomen Rykmentin vahvuudessa hän pysyi virallisesti kuitenkin ainakin 3.6.1918 saakka¹⁷⁵. Havaintona tämä on mielenkiintoinen, sillä Ludvig Lindströmin mukaan Saariston Vapaajoukko varsinaisena joukkona lakkautettiin 23.5.1918. Tuolloin Ehrensverd piti sille jäähyväispuheen Turun Urheilupuistossa ja vanhemmat jäsenet kotiutettiin ja asevelvollisuusikäiset siirtyivät muihin joukko-osastoihin¹⁷⁶. Minkä takia Bertel Reimsin nimi löytyy 3.6. päivätystä päivärahalistasta? On mahdollista, että kyseinen lista koskee vielä toukokuussa vahvuudessa olleen henkilöstön päivärahoja. Tämä selittäisi myös eri tehtäviä koskevat merkinnät päivärahojen summien yhteydessä.

Sodan muistaminen

Sodan jälkeen tärkeäksi tuli myös tapahtumien muistaminen. Heti sodan jälkeen muistaminen näkyi valkoisten sankarihautajaisissa, joissa korostettiin valkoisten tekemiä uhrauksia Suomen puolesta¹⁷⁷. Samaan aikaan ympäri Suomea jatkuivat punaisten teloitukset, mutta julkisessa keskustelussa tai yleisestikään niistä ei puhuttu¹⁷⁸. Toinen puoli yhteiskunnasta, hävinneet punaiset, oli hiljennetty pois julkisesta keskustelusta pitkän aikaa, eikä heidän kokemuksistaan kirjoitettu muissa kuin työväestön tai vasemmiston lehdissä.

Pian sodan jälkeen alkoi myös erilaisen muistitiedon kerääminen. Tässä paikallistason tapahtumat ja muistelu olivat isossa roolissa. Muistitiedon, varsinkin valkoisen muistitiedon, keräämisellä oli toki myös ideologinen ajatuksensa¹⁷⁹. Tavoitteena oli taata vapausota-tulkinnan säilyminen. Myös Piikkiön suojeluskunnan kokouksissa puhuttiin muistitietojen kokoamisesta kansallista keräystä varten, ja sitä pidettiin tärkeänä¹⁸⁰.

¹⁷⁵ Vapaussodan suorituskomitean arkisto, Vapaussodan suorituskomitean asiakirjat: 161 Suorituskomitean asiakirjat.

¹⁷⁶ Lindström 1918, 188–189.

¹⁷⁷ Roselius 2013, 18–19.

¹⁷⁸ Roselius 2013, 21.

¹⁷⁹ Roselius 2013, *passim*.

¹⁸⁰ SA kansio sk2437.

Vapaussodan muistaminen oli vuosien saatossa monelle valkoiselle pyhä, isänmaallinen riitti, jossa mukana olivat usein paikkakuntien näkyvät hahmot¹⁸¹. Sodassa olleita rintamamiehiä alettiin juhlia ja muistaa jo keväällä 1918¹⁸². Pienilläkin paikkakunnilla järjestettiin muistojuhlia, nimenomaan valkoisen osapuolen kunniaksi. Valkoisten joukot järjestivät myös omia juhliaan, joissa muisteltiin tapahtumia. Ilmeisen tärkeää tämä on ollut myös Saariston Vapaajoukolle ja Bertel Reimsille, sillä hänen kokoelmastaan löytyy peräti kaksi kutsua tällaisiin juhliin. Hän lienee juhliin myös osallistunut, kun kutsut on varovasti säilytetty.

Ensimmäinen juhlista on erikseen Saariston Vapaajoukon alkuperäisille jäsenille, eli niille, jotka liittyivät joukkoon ennen Turun vapautusta. Juhlan ilmoitetaan olevan kaksipäiväinen, 10. ja 11. elokuuta 1918. Kokoontuminen oli Sampjalinnassa, josta jatkettiin Paraisille, alkuperäisille Vapaajoukon jäsenille järjestettyihin asevelijuhliin. Juhlinta jatkui seuraavana päivänä Nauvon kirkonmäellä järjestetyssä avoimessa kansanjuhlassa.¹⁸³ Osallistujia oli nähtävästi paljon, sillä juhla mainittiin seuraavalla viikolla myös Turun Sanomissa. Uutisessa kerrottiin, että paikalla oli pidetty sekä suomen- että ruotsinkieliset puheet laskettaessa seppelettä saksalaissotilaiden haudalle ja myös kuoro oli esiintynyt tilaisuudessa¹⁸⁴. Nauvon kunnan edustajat olivat harmitelleet, että kreivi Ehrensvärd ei päässyt paikalle, sillä he olisivat halunneet luovuttaa hänelle muistolahjana marmoripatsaan.

Vaikka Piikkiö säästyi sodassa varsinaisilta taisteluilta, valkoisen puolen voiton juhlinta näkyi myös siellä jo vuonna 1918, sillä Bertel Reimsin kokoelmasta löytyy toinen, hienolle pahvikortille painettu, kutsu:

”Kunnioittaen pyydämme Teitä saapumaan vapaustaistelussa olleiden Piikkiöläisten [sic] kunniaksi pidettävään juhlatilaisuuteen Koroisten kansakoululle Piikkiössä, sunnuntaina marrask. 17 p:nä 1918 klo 4 i.p.

Juhlatoimikunta¹⁸⁵”

¹⁸¹ Roselius 2013, 17.

¹⁸² Roselius 2007, 76.

¹⁸³ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

¹⁸⁴ ”Nauwon juhlat.” *Turun Sanomat* 14.8.1918 [luettu 16.4.2022]

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1185821?term=S&term=F&term=K&term=Nauwon&term=Nauwossa&term=k&page=3>

¹⁸⁵ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

Kutsusta ei selviä tämän enempää, joten tilaisuuden järjestävän juh latoimikunnan jäsenistä ei ole tietoa, mutta 24.11.1918 julkaistu *Uusi Aura* -lehden uutinen kertoo, että kansakoululle juhlittavat saapuivat suojeluskunnan muodostaman kunniakujan lävitse ja itse juhlassa esiintyi Piikkiön sekakuoro, pidettiin puheita, vieraita kestittiin ja rintamamiehille lahjoitettiin kultakellot sekä taistelussa kaatuneen valkoisen vanhemmille 800 mk¹⁸⁶. Varsinaisia rintamamiehiä Piikkiöstä ei paljon taisteluihin ollut osallistunut, mikä kenties osaltaan selittää niinkin arvokkaan lahjan kuin kultakello. Historiikkien mukana valkoisten puolella taisteli varsinaisina rintamamiehinä alle kymmenen piikkiöläistä¹⁸⁷.

Tapahtumien muistaminen jatkui jälleen vuonna 1919, kun paikkakunnalla järjestettiin sodan päättymisen muistoparaati. Paraatissa Piikkiön suojeluskunta sai oman lippunsa, ja paraatin 14:n ratsun osastoa komensi Bertel Reims¹⁸⁸. Paraati huomioitiin myös Turun Sanomissa 26.6.1919¹⁸⁹. Päivä alkoi juh lajumalanpalveluksella ja lipun naulauksella, joita seurasi varsinainen paraati. Turun Sanomat mainitsee erikseen Piikkiön kartanonomistajien ja herrasväen runsaan osanoton paraatiin ja päivän juhlallisuuksiin. Kirjeessä mainittiin, että se muistettiin erikseen myös Piikkiön suojeluskunnan vuonna 1928 julkaistussa kymmenvuotishistoriikissa. Valitettavasti arkistoista tai muualta ei ole kyseistä historiikkia löytynyt, joten tekstin sävyä ei pysty tarkastelemaan. On siis selvää, että paraatia ja sodan muistelua pidettiin tärkeänä myös niinkin pienellä paikkakunnalla kuin Piikkiö. Bertel Reimsin suojeluskuntalaisuuden osalta on kuitenkin huomioitava, että hän ei sodan jälkeen jatkanut mukana suojeluskunnan toiminnassa kuin pari vuotta, jonka jälkeen hänen toiminnastaan ei löydy suojeluskunnan papereista tietoja, ainakaan johtotehtävissä.

Saaristossa käytyjen taisteluiden jälkeen Vapaajoukko ei hajaantunut, vaan jatkoi kulkuaan kohti Turkuja ja otti sen hallintaansa ilman punaisten vastarintaa. Turussa Vapaajoukko kasvoi, ja se sai kipeästi tarvittuja varusteita. Toiminnasta Turussa ei Bertel mainitse kirjeissään mitään, eikä hänen kokoelmassaan ole tuota ajalta materiaalia, joten tapahtumia sinä aikana olen selvittänyt käyttäen

¹⁸⁶ ”Kiitollisuuden osotus [sic] Piikkiön valkoisille rintamamiehille.” *Uusi Aura* 24.11.1918. [luettu 8.1.2022] <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1195185?term=Piikki%C3%B6ss%C3%A4&term=Piikki%C3%B6n&term=rintamalla&page=3>

¹⁸⁷ Manninen 2004, 279.

¹⁸⁸ SA kansio sk2437. Piikkiöstä saapunut kirje 20.7.1991. Kirjeen kirjoittaja kertoo muistojaan paraatista, jonka oli nähnyt nuorena poikana vuonna 1919, sekä Piikkiön suojeluskunnan toiminnasta vuosina 1918 ja 1919.

¹⁸⁹ ”Piikkiö.” *Turun Sanomat* 26.6.1919. [luettu 8.1.2022] <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1186074?term=Piikki%C3%B6&term=Piikki%C3%B6n&term=juhlasta&term=Juhlat&term=juhlaa&term=juhlilla&term=juhlalla&term=juhla&page=6>

muuta arkistomateriaalia ja sen aikaisia porvarillisia lehtiä, jotka alkoivat ilmestyä jälleen punaisten poistuttua.

Matkalla Turusta muualle eteenpäin Saariston Vapaaajoukko hajaantui laajemmalle alueelle siirtyessään kohti Forssaa. Punaisten kanssa käytiin matkalla enimmäkseen pieniä kahinoita, vaikka tietojen mukaan Vapaaajoukon reitillä olevilla paikkakunnilla oli odotettavissa tietojen mukaan ainakin satoja punaisia. Vapaaajoukon saamat käskyt olivat ennen Forssaa ristiriitaisia, eivätkä lähetetyt tiedustelijatkaan löytäneet suuria määriä punaisia, ennen kuin nämä antautuivat joukoittain. Vapaaajoukon miehet joutuivat taisteluiden sijaan epämiellyttäviin vartiointi- ja puhdistustehtäviin.

Forssassa ollessaan Bertel Reims alkoi valmistella paluuta siviilielämään, sillä primääriaineiston perusteella hän näki ja koki, että punaisten valta oli murtunut ja hän oli siten täyttänyt velvollisuutensa isänmaan puolesta. Vaikka hän aineiston perusteella poistui takaisin Piikkiöön huhtikuun lopulla, oli sota merkittävä kokemus hänen elämässään. Tämä käy ilmi muun muassa hänen kokoelmassaan säilytetyistä kutsuista. On hyvin todennäköistä, että hän osallistui erinäisiin Saariston Vapaaajoukon omiin tilaisuuksiin sekä muihin valkoisten rintamamiesten kunniaksi järjestettyihin tilaisuuksiin vuosien saatossa, vaikka jäikin pois aktiivisesta suojeluskuntatoiminnasta pian sodan päättymisen jälkeen. Ilmeisesti vapaaajoukkolaisten tiiviit suhteet säilyivät pitkään vuoden 1918 jälkeen, sillä vapaaajoukon jäsenten laskema seppelä oli ensimmäisten joukossa hänen hautajaisissaan vuonna 1938.

4 VALKOISTEN ASETEET SOTAAN JA PUNAISIIN

4.1 Hirviöitä vai roskaväkeä

Yksilöiden asenteet vastapuolta kohtaan konfliktien aikana saattavat vaihdella paljonkin. Joidenkin suhtautuminen voi olla neutraalimpi ja lähes ymmärtäväinen, toiset saattavat oman turvallisuutensa takaamiseksi ryhtyä yhteistyöhön vastapuolen kanssa, mikäli eivät näe muuta vaihtoehtoa. Jotkut taas suhtautuvat vastapuoleen lähes raivoisasti ollen sitä mieltä, että kaikki vastustajan edustajat tai ideologiaa edistävät asiat tulisi tuhota. Vihollisen epäinhimillistäminen tekee tapahtumien hyväksymisen tai vihollisen raakalaismaisuuden helpommin käsiteltäväksi. Varsinkin sisällissotien aikana kieli ja myös vastustajan kohtelu on rajumpaa. Tämä näkyi myös keväällä 1918 molempien osapuolten lehdistön kirjoittelussa, jossa vastapuolen raaoilla teoilla suorastaan mässäiltiin. Esimerkkinä ilmiöstä valkoisella puolella voi pitää mm. Uusi Aura-lehden artikkelia *Hirmutyöt Turun vanhan hautausmaan luona. Mitä ruumiinavauspöytäkirjat kertovat*. Turun vapauttamisen jälkeen 16. huhtikuuta. Siinä lukijoille kerrotaan yksityiskohtaisesti punaisten helmikuun lopulla murhaamien miesten vammoista¹⁹⁰. On huomioitava, etteivät *Uusi Aura* tai *Turun Sanomat* ilmestyneet Turussa lainkaan punaisen vallan aikana 28.1.–13.4.1918, joten kuvauksia punaisten teoista ja veritöistä alkoi ilmestyä lehdistössä vasta tämän jälkeen. Kuvaukset punaisten teoista olivat nykymittapuulla hyvinkin suorasanaisia, ja tuntui, että vastapuolen julmuutta haluttiin alleviivata. Toinen kuvaava esimerkki punaisten raakalaismaisuuden esittämisestä löytyy pikku-uutisesta pari päivää yllä mainitun artikkelin jälkeen:

”Eurajoella ovat punakaartilaiset murhanneet konttoristi R. Enlundin Raumalta helmik. 3 pnä. Kidutettuaan häntä koko päivän, jolloin hänen avunhuutonsa ja valituksensa kuuluivat kylälle, ilman että kukaan ihminen olisi uskaltanut mennä häntä auttamaan, he lopettivat hänen henkensä illalla ja pistivät hänen ruumiinsa avantoon. Tapaus herätti suurta kammaa paikkakuntalaisissa.”¹⁹¹

¹⁹⁰ ”Hirmutyöt Turun vanhan hautausmaan luona. Mitä ruumiinavauspöytäkirjat kertovat.” *Uusi Aura*, 16.04.1918, nro 29, s. 4 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1194859?page=4> [luettu 19.9.2021]

¹⁹¹ ”Punakaartin tekemät murhat. Eurajoella.” *Uusi Aura*, 18.04.1918, nro 31, s.6 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1194861?page=6> [luettu 19.9.2021]

Kiinnitin uutisessa huomiota käytettyihin sanamuotoihin. Kohta ”*ilman että kukaan ihminen olisi uskaltanut mennä häntä auttamaan*” implikoi mielestäni juuri tapahtumien ja vihollisen epäinhimillisyyttä. Teko ja sen tekijät olivat niin hirvittäviä, ettei siihen kukaan ihminen uskaltanut puuttua. Käytetty kieli signaloi, etteivät tekijät olleet ihmisiä kuten ”me muut”, vaan jotain muuta.

Vaikka molempien osapuolten lehdistön kuvaukset vastapuolen teoista olivat raakoja, samanlainen ajattelutapa ei automaattisesti ole yleistettävissä kaikkiin yksilöihin. Vaikka Bertel Reims oli yksi Piikkiön merkittävimmistä tilanomistajista¹⁹² ja oli joutunut pakenemaan Piikkiöstä häntä etsineitä punaisia, hänen kirjeistään ei kuitenkaan kuvastu varsinaista vihaa punaisia kohtaan. Suhtautuminen punaisiin on kirjeissä aluksi lähes neutraali. Toisessa, päiväämättömässä kirjeessä vaimolleen pakomatkinsa alussa Turussa kuvastuu enemmän huoli kartanon työntekijöistä:

”Sano pehtoorille, että varoittaa ihmisiä menemästä työväentalolle ja jos joku on siellä, niin lähtee sieltä, kun punaiset ovat alkaneet pakko-ottaa työväenyhdistyksen jäseniä [kaartiin]”¹⁹³.

Kirjeestä voi päätellä, että Bertel pyrki seuraamaan alueen tapahtumia samalla, kun pyrki itse Turusta valkoisten hallussa olevalle alueelle. Hän viittaa samassa kirjeessä tietoihinsa myös Karunassa (nykyisessä Sauvossa) sijaitsevasta Steningen kartanosta, jonka viisi työntekijää oli kutsuttu palvelukseen, vaikka he eivät kuuluneet punakaartiin¹⁹⁴. Myöhemmissä kirjeissä, jotka on kirjoitettu Ahvenanmaalla, suhtautuminen punaisiin tiukkenee, mutta silti sävy pyrkii olemaan rauhoitteleva:

”Mikäli punaiset vievät tai tuhoavat jotain kartanosta, ota vain rauhallisesti. Muilta on ryöstetty paljon enemmän tai käynyt huonommin. Muista se aina, niin saat ajatuksesta lohtua¹⁹⁵.”

Päällimmäisenä kuvastuu huoli perheestä ja vaimosta, ei niinkään suhtautuminen punaisiin. Jonkinlaista halveksuntaa tai tuomitsevuutta punaisia kohtaan voi aistia, mutta ei vahvaa vihaa. Tilanomistajana hän oli ollut tekemisissä työväestön kanssa jo aikaisemmin, sillä kokoelmasta

¹⁹² Manninen 2004, 311.

¹⁹³ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 2. Alkuperäiset kirjeet ovat ruotsiksi. Käännös tekijän.

¹⁹⁴ *ibid.*

¹⁹⁵ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 2, Päiväty 21.3.1918. Käännös tekijän.

löytyy kirje Piikkiön työväenyhdistykseltä hänelle joulukuussa 1917¹⁹⁶. Kirjeessä käsitellään jo silloin tulehtunutta tilannetta Piikkiön tilanomistajien ja työväestön välillä. Bussilassa oli varmasti töissä ihmisiä, jotka suhtautuivat positiivisesti punaisiin. Tätä taustaa vasten Bertel varmasti ymmärsi, että samanlaisia ihmisiä he kaikki ovat, yhteiskuntaluokasta riippumatta. Maaliskuun puoliväliin mennessä hän ei ollut ollut taisteluissa tai isommin tekemisissä punaisten kanssa, joten ilmeisesti lehdistössä olevat kuvaukset tapahtumista Suomessa eivät olleet häneen isommin vaikuttaneet. Samanlainen suhtautuminen näkyy lopuissa Bertelin kirjeissä silloin, kun hän punaisiin viittaa. On tosin huomioitava, että hän sai kirjeitä myös äidiltään Turusta ja muilta tutuiltaan, joten pelkkien lehtien tietojen varassa hän ei ole ollut. Valitettavasti muita kirjeitä ei ole säilynyt, joten ei ole tietoa, minkälainen sävy kyseisissä kirjeissä kuvastui.

Myös Ludvig Lindström sisällytti muistelmiinsa joitakin kuvauksia punaisista. Ensimmäiset tarkemmat kuvaukset punaisista löytyvät kerrottaessa Korppoon kartanon taistelun jälkimainingeista ja siitä, minkälaiseen kuntoon punaiset olivat kartanon siellä ollessaan jättäneet. Lindström kuvaili näkemäänsä sotkua:

”Lattialla oli kasoissa paitoja, sukkaa, kenkiä, ruokaa ja ruoanjämiä- -.”

Tämän lisäksi myös kartanon kalusteet oli rikottu ja tapetit revitty seiniltä¹⁹⁷. Samoin kun Bertel Reimsin kirjeistä, myös Lindströmin kuvauksista heijastuu päällimmäisenä ehkä sääli punaisia kohtaan. Rivien välistä voi lukea, että vaikka hän muutamaan otteeseen antaa tunnusta punaisten taistelutahdolle, hän näkee heidät enemmän epäsiistinä ja kurittomana rosvojoukkona kuin kunniallisena vastustajana.

Turun vapautuksen jälkeen Lindström toteaa Vapaajoukon suunnan kohti Klassista Lyseota, jossa joukko oli luvattu majoittaa. Lyseolle saavuttuaan miehet kuitenkin pettyivät, sillä osa rakennusten huoneista oli suljettu ja osa täynnä punaisten jättämää roinaa¹⁹⁸. Jälleen kerran tekstistä heijastuu näkemys punaisista likaisina ja resuisina pahantekijöinä, jotka olivat livistäneet pakoon

¹⁹⁶ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma.

¹⁹⁷ Lindström 1918, 77. Käännös tekijän.

¹⁹⁸ Lindström 1918, 122.

kaupungista, sen sijaan että olisivat kohdanneet vastustajan taistelussa. Kuvaus on vielä kohtuullisen neutraali.

Saatuaan tulikasteensa Korppoon taistelussa 28.3.1918 Bertel Reims palaa seuraavassa 29.3.1918 päivätyssä kirjeessä Victorialle taas punaisten tekemisiin kotona Bussilassa, ja silloin sävy uhkuu varmuutta oman asian oikeutukseen:

”Kirjaa ylös kaikki mitä punaiset tekevät kartanossa, ja myös seurakunnassa, samoin kuin kaikkien osallistujien nimet. Huomioi myös huolellisesti oman väkemme käytös, jotta todistusaineistoa löytyy lopullisen ratkaisun tullessa.¹⁹⁹”

Tämä on kirjeiden kenties tuomitsevin lausunto koskien punaisia. Hän ei kuitenkaan koskaan punaisia mainitessaan puhu heistä roistoina, jotenkin verenhimoisina tai ryssinä. Venäläiset kirjeissä mainitaan kyllä, mutta alusta lähtien Bertel tiedosti taistelevansa muita suomalaisia, ei niinkään venäläisiä vastaan. Tästä lainauksesta käy kuitenkin ilmi, että jonkinlaisia oikeudenkäyntejä tai punaisten tuomitsemista tekemisistään oli mietitty myös Saariston vapaajoukon miesten kesken. Samantyyppinen viittaus löytyy myöhemmin, kun hän haluaa kuulla perheensä elämästä Piikkiössä ja kartanossa, mutta myös siitä, ovatko valtaa pitäneet punaiset jotenkin ahdistelleet perhettä²⁰⁰.

Viimeisten kirjeiden maininnat punaisista ovat sävyiltään neutraalimpia tai kenties jopa hiukan sääliä. Ennen Saariston vapaajoukon toista hyökkäystä Lomin saarelle maaliskuun lopussa hän toteaa, ettei kuri punaisten leirissä ole enää hyvä, joten kenties nämä antautuvat taistelutta²⁰¹. Viimeisessä säilyneessä kirjeenvaihdossa, Forssasta 28.4.1918 lähetetyssä postikortissa Bertel toteaa punaisten pakenevan ”kauheaa vauhtia” kohti Hämeenlinnaa ja Varsinais- Suomen olevan puhdistettu, vaikkakin punakaartilaisia lymyilee yhä metsissä²⁰².

¹⁹⁹ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 6, Päiväty 29.3.1918. Käännös tekijän.

²⁰⁰ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 7, Päiväty 29.3.1918.

²⁰¹ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 8, Päiväty 29.3.1918.

²⁰² Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, postikortti. Päiväty 27.4.1918. Postikortin päiväys on 27.4, postileima 28.4.

Lindström puolestaan mainitsee, kuinka kuva vihollisesta muuttui Forssassa. He olivat olleet kapinallisia, ja valkoiset olivat huomanneet heidän sotataitonsa ja pitäneet heitä vertaisinaan, sotilaina. Nyt antautuvat punaiset pyrkivät Lindströmin mukaan esittämään itsensä enemmän pakolaisina, jotka tunnustivat pahanteon, mutta pakotettuina, ja lupasivat, etteivät tekisi sitä enää koskaan, kuin torutut lapset²⁰³. Tekstistä kuvastuu Lindströmin jonkinasteinen halveksunta siitä, etteivät punaiset halunneet ottaa vastuuta teoistaan. Bertelin suhtautumisesta antautuviin punaisiin ei kirjeiden perusteella tiedetä paljoakaan, mutta hän on varmasti pohtinut asiaa paljonkin toimiessaan valtiorikosoikeuden jäsenenä myöhemmin.

4.2 ”Idän hyökyaalto on lyöty²⁰⁴”

Porvarillisen lehdistön asenteet punaisia kohtaan olivat ankarat, kun lehtien julkaisu punaisen vallan alla olleilla alueilla jatkui valkoisten saapumisen jälkeen. Esimerkiksi *Uusi Aura* uutisoi 17.4.1918 Paimion ja Piikkiön miesten ”reippaasti ja päättäväisesti” ryhtyneen pidättämään rosvoja ja vanginneen ”tyypillisiä punakaartilaisia” ja kertoo kahden palstan artikkelissa Hyvinkäällä tapahtuneista punakaartin vallan aikana tehdyistä murhista²⁰⁵. Varsinais-Suomessa ankaraan suhtautumiseen vaikutti myös se, että alue oli ollut punaisten hallinnassa sodan aikana, eivätkä varsinaissuomalaiset voineet osoittaa sitoutumistaan laillisen hallituksen toimintaan samalla tavalla osallistumalla taisteluihin sodan aikana, kuten esimerkiksi pohjanmaalaiset valkoiset. Sitoutumista pyrittiin nyt taistelujen päätyttyä tuomaan esiin korostamalla suojeluskuntien tärkeyttä ja sitä, miten tärkeää oli, että paikalliset miehet liittyisivät suojeluskuntiin. Lehdissä julkaistiin vetoomuksia asian puolesta vielä kesäkuussa, ja yhden tällaisen vetoomuksen allekirjoittajiin kuului myös Bertel Reims²⁰⁶.

Piikkiö oli ollut sodan aikana punaisten vallan alla, mutta terroriksi laskettavia tapahtumia siellä ei ollut tapahtunut kummankaan osapuolen toimesta. Vaikka punaiset olivat häirinneet paikkakunnalle jääneiden valkoisten elämää, muun muassa takavarikoimalla tiloilta elintarvikkeita, jatkui elämä pääosin samanlaisena myös punaisen vallan alla. Suurin ero oli kunnan hallinnossa, jonka

²⁰³ Lindström 1918, 184.

²⁰⁴ Lindström 1918, 183.

²⁰⁵ ”Rosvoja vangitaan.” *Uusi Aura*, 17.04.1918, nro 30, s. 4
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1194860?page=4> [luettu 8.8.2021].

²⁰⁶ ”Varsinais-Suomen väestölle!” *Uusi Aura*, 16.06.1918, nro 89, s. 3
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1194912?page=3> [luettu 8.8.2021].

lautakunnat ja toiminnan punaiset olivat ottaneet hallintaansa²⁰⁷. Kyseeseen tulivat pääosin mainitut takavarikot, mutta muuten valkoisten piikkiöläisten elämää ei häiritty. Myöskään sodan jälkeen ei kunnan historiikissa mainita olleen isompia konflikteja palanneiden punaisten ja valkoisten välillä. Huomionarvoista kuitenkin on, että huomattavan moni vangituista piikkiöläisistä kuoli tauteihin tai nälkään leireillä sodan jälkeen.

Valkoisen yhteisön sävyerot ja suhtautuminen sotaan ja yhteiskuntaan sen jälkeen näkyi myös politiikassa. Sovittelevammat asenteet tilallisten näkökulmasta verrattuna esimerkiksi kaupunkien kauppiaisiin tai vaikkapa opettajiin ovat ymmärrettävissä, kun ottaa huomioon, että tilalliset ja teollisuuslaitosten omistajat tarvitsivat työvoimaa pelloille ja tehtaisiin, jolla yhteiskunta pidettiin käynnissä. Kauppiaiden tai muiden ammattiryhmien näkökulmasta työväestö ei välttämättä ollut yhtä tarpeellista, tai ainakaan heidän panostaan ei välttämättä mielletty päättyneen sodan tunnekuohuissa niin tarpeelliseksi. Sodan jälkeen ns. valkoisen puolen sivistyneistön kannanotoissa tuli esiin myös holhoava mentaliteetti kansaa ja työväestöä kohtaan²⁰⁸. Nähtiin, että kansa oli ”hairahtunut oikealta polulta” agitaattoreiden tai väärrien lupauksen takia. Joistakin kannanotoista oli aistittavissa sivistyneistön pettymys tapahtumiin ja osittain myös epäusko siihen, että tällaiseen tilanteeseen päädyttiin²⁰⁹. Tämä näkyi hiukan myös Bertelin kirjeissä vaimolleen, kun hän pyytää Victoriaa rauhoittamaan kartanon pehtoorin vaimoa, ettei pehtoorille perheineen tule tapahtumaan mitään, vaan punaiset ovat enemmän kiinnostuneita tilanomistajista²¹⁰. Kansa oli siis ”turvassa”, mutta merkittävässä asemassa paikkakunnillaan olevat saattoivat olla vaarassa.

Valkoisten asenteet kirjallisuudessa

Pian sodan jälkeen julkaistun ja myöhemmänkin valkoisen osapuolen julkaisemalla kirjallisuudella voi sanoa olleen useampi rooli. Toisaalta, kyseessä oli tarkoitus kertoa kokemuksista sodassa, kuten Ludvig Lindströmin tapauksessa, mutta kuten mainittu, kyseessä oli myös tietynlaisen narratiivin juurruttaminen tapahtumista kollektiiviseen muistiin vuosien saatossa. Tarkoitukseni on seuraavaksi tarkastella, miten valkoisten asenteet näkyivät kirjallisuudessa parinkymmenen vuoden aikajänteellä. Yhtenä lähteenäni on edellä mainitut Ludvig Lindströmin muistelmat, jotka julkaistiin

²⁰⁷ Manninen 2004, 281.

²⁰⁸ Siironen 2012, 46.

²⁰⁹ Siironen 2012, 47.

²¹⁰ Reims, Bertel. Bertel Reimsin kokoelma, kirje 1.

jo vuonna 1918, ja tarkastelen muistelmissa näkyviä asenteita niihin, joita näkyy J.O. Hannulan teoksessa *Suomen vapaussodan historia*. Hannulan teoksen ensimmäinen painos on julkaistu vuonna 1933, mutta tätä tarkastelua varten otin kuitenkin vuonna 1938 julkaistun neljännen tarkastetun painoksen. Näin kahden teoksen välillä on ehtinyt kulua noin kaksikymmentä vuotta.

Sodan loppuvaiheessa Saariston Vapaajoukko saapui Forssaan ja otti ympäristössä vangiksi suuria määriä punaisia. Punaisten vankien tilaa Lindström kuvailee toivottomaksi ja räpsyiseksi, lähinnä surulliseksi näkyksi ja mainitsi, että vankikolonnan mukana kulki myös naisia ja lapsia. Hän kertoi, kuinka alueen puhdistaminen punakaartilaisista oli ikävä, länsiarmeijan päämajalta saatu tehtävä²¹¹.

Toisaalta, myös Lindströmin tekstistä löytyy jo vuonna 1918 tiukempaa julistuksellisuutta. Hän toteaa, kuinka Vapaajoukon jäsenet olivat lähteneet taisteluun puolustaakseen maataan väkivallalta ja barbarialta, idästä tullutta psyykkistä tartuntaa vastaan, joka oli tartuttanut suuren osan kansaa taistelemaa vapauden irvikuvan puolesta, vaikka taustalla oli haave vapaudesta. Valkoiset olivat kuitenkin onnistuneet lyömään takaisin ”idän hyökyaallon”²¹².

Nykylukijan silmään pistää varsinkin vertaaminen psyykkiseen tartuntaan, aivan kuin kyseessä olisi tauti, joka täytyy nujertaa. Myös maininta idän hyökyaallosta tuntuu nykylukijasta varsin rassistiselta. Valkoinen osapuoli taas kuvattiin vapauden puolesta taistelevana, oikeamielisenä sankarina. Toisaalta samantyyppisiä kielikuvia käytetään sotapropagandassa ja retoriikassa nykyäänkin, kun tarkastellaan esimerkiksi Ukrainan sodan osapuolten käyttämää kieltä.

Myöhemmässäkin, 1930-luvulla kirjoitetussa, Hannulan teoksessa nousee esiin koventunut retoriikka suhteessa sosiaalidemokraatteihin ja vasemmistoon:

”Rinnan venäläisen bolsevismien kasvun kanssa lisääntyi anarkia Suomessakin. Köyhälistön huonoimmat ainekset olivat ryhtyneet veljeilemään kurittoman venäläisen sotaväen kanssa, mutta samalla oli sosiaalidemokraattinen puolue alkanut vetäytyä syrjään vapausliikkeestä”²¹³.

²¹¹ Lindström 1918, 183.

²¹² *ibid.*

²¹³ Hannula 1938, 52.

Tapahtumista ei ollut kuitenkaan kuulunut kuin kaksikymmentä vuotta, ja paikkakunnilla asuttiin samoissa yhteisöissä, joiden kesken oli taisteltu aikaisemmin. Hannulan tekstistä näkyy selkeästi, että kirjoittajan mukaan sosiaalidemokraatit olivat isolta osin syyllisiä tilanteen kärjistymiseen ja työväestön kapinaan yllyttämiseen:

”Kun suojeluskunnat näyttivät muodostuvan haitaksi sosiaalidemokraattien suunnitelmien toteuttamiselle, alettiin työväestöä kiihottaa niitä vastaan, ne leimattiin porvari- luokkakaarteiksi, joita tulnaisiin käyttämään työväestön sortamiseen²¹⁴”.

Hannula maalaa teoksessa hyvin kaksijakoisen kuvan: sosiaalidemokraatit ja kapinaan ryhtyneet toimivat oman etunsa tavoittelemiseksi ja valtansa pönkittämiseksi, kun taas suojeluskuntien tavoitteena oli puhtaasti itsenäisyyden turvaaminen ja venäläisten saaminen pois hiljattain itsenäistyneestä Suomesta. Onko sävyn taustalla osittain turhautuminen siihen, että vasemmisto oli taas mukana poliittisessa elämässä täysivaltaisesti? Paluuta menneeseen ei ollut, joten vapaussodan narratiivin vahvistaminen toimi valkoisen Suomen ja voittajan historian takeena. On totta, että 1920- ja 30-luvuilla kommunistien uhkaa osittain liioiteltiin Suomen lehdistössä, ja historiapoliittisesta näkökulmasta katsottuna voittanut osapuoli halusi näin oikeuttaa omia kommunisminvastaisia toimiaan ja rajoittaa vasemmistolaisten toimintaa vangitsemalla ihmisiä heikoin perustein²¹⁵. Tässä teoksessa osa punaisista kuvattiin nimenomaan pohjasakaksi ja yhteiskunnan huonoksi ainekseksi: he olivat kurjissa oloissa varttuneita työmiehiä ja renkejä, verenhimoisia rikollisia. Hannula kuitenkin antaa ymmärtää, että silti enemmistö oli ”kunnollisia punakaartilaisia”, jotka eivät vain kyenneet hillitsemään vähemmistöä joukossaan²¹⁶.

Lehdistössä ja myöhemmin kirjoitetuissa muistelmissa tai historiikeissa annettu kuva punaisista on raaempi kuin yksityishenkilön kirjeenvaihdossa annettu kuva. Kirjeet ovat yleensä siinä tilanteessa kirjoitettuja, kun taas muistelmat tai historiikit on kirjoitettu myöhemmin, usein kymmeniä vuosia tapahtumien jälkeen. Tällöin niissä saattaa olla mukana jälkiviisautta tai halua ylläpitää tiettyä narratiivia, joko tietoisesti tai tiedostamatta. Lehdistön tapauksessa syy vastapuolen kuvaamiseen

²¹⁴ *ibid.*

²¹⁵ Hentilä 2018, 136–137.

²¹⁶ Hannula 1938, 178.

hirviöinä voi olla propagandistinen a myös se, että huhuja saatettiin raportoida totuutena oman puolen toimien legitimoimiseksi. Lehdistö oli tuolloin myös oman aikansa joukkotiedotusväline, ja tietoa haluttiin saada ihmisille nopeasti, eikä sitä välttämättä varmennettu.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pro gradussa on tarkasteltu Saariston Vapaajoukkona tunnetun valkoisen sotilasosaston vaiheita, sen kokoonpanoa ja osallistumista sotaan vuonna 1918. Tämän lisäksi tutkin, minkälaisena ja miten sota näyttäytyi Bertel Reimsin kotiin lähettämässä kirjeissä ja hänen jälkeen jättämässään aineistossa. Viimeinen tutkimuskysymys oli, miten vuoden 1918 sodan tapahtumista kirjoitetun kirjallisuuden kuva valkoisesta osapuolesta eroaa erilaisten muistelmien ja arkistomateriaalin luomasta kuvasta. Primääriaineisto oli hyvin sirpaleista, joten olen joutunut lähteitä yhdistelemällä luomaan kuvan tapahtumista.

Saariston Vapaajoukon vaiheet vuonna 1918 olivat erikoiset. Se perustettiin saaristossa; tilanteessa, jossa Ahvenanmaalla oli neljän eri maan joukkoja: suurin osa venäläisistä oli haluttomia osallistumaan taisteluihin ja odotti pääsyä pois, ruotsalaisilla oli omat tavoitteensa Ahvenanmaan suhteen ja saksalaisille Ahvenanmaa oli välietappi matkalla Etelä-Suomeen. Vapaajoukon taru olisi voinut jäädä Uudenkaupungin suojeluskuntien toisinnoksi, ja Vapaajoukko olisi laivattu Ruotsin kautta pohjoiseen, elleivät saksalaiset olisi päättäneet avustaa Ahvenanmaalla toimivia valkoisia ja samalla tarjoutuneet kouluttamaan Vapaajoukkoa.

Saariston Vapaajoukko oli sekoitus maanomistajia, saariston asukkaita, koulupoikia, konttorityöläisiä ja korkeakoulutettuja ammattilaisia, kuten lakimiehiä ja lääkäreitä. Sinänsä sen koostumus oli samanlainen kuin monen muun valkoisten armeijaan kuuluneen suojeluskuntien pohjalle rakentuneen joukon, mutta talonpoikien sijaan siinä oli saaristolaisesta alkuperästä paljon merimiehiä ja kalastajia. Se oli mielenkiintoinen sotilasjoukko myös siksi, että se oli kaksikielinen: siinä oli useampi ruotsinkielinen ja yksi suomenkielinen komppania. Heti virallisen perustamisensa jälkeen maaliskuun puolivälissä Vapaajoukon vahvuus oli noin 250, mutta äidinkielenään heistä ruotsia puhui lähes kaksisataa. Vaikka suomenkielisiä ei tuolloin ollut kuin muutama kymmenen, heitä ei väkisin yritetty sovittaa ruotsinkieliseen komppaniaan, vaan he toimivat omana osastonaan, kunnes heistä voitiin Turussa koostaa uusien värväytyneiden avulla varsinainen komppania.

Kielimuuri osoittautui haasteeksi myös koulutuksen aikana Ahvenanmaalla. Vapaajoukko sai parin viikon pikaisen sotilaskoulutuksen saksalaisilta, mutta suurin osa miehistöstä ei puhunut saksaa, mikä johti siihen, että saksaa osaavat pyrkivät tulkkamaan koulutuksen pääosat muille ja koko

toimintansa ajan Vapaajoukko käytti pääosin saksalaisia komentoja. Myös saksalaiseen kuriin ja keväisiin, märkiin olosuhteisiin sopeutuminen oli monille vapaajoukkolaisista vaikeaa ikähaitarin ollessa teini-ikäisestä lähes viisikymmenvuotiaisiin, mutta kirjeiden ja muistelmien perusteella nämä kokemukset lähinnä hitsasivat joukkoa paremmin yhteen.

Ensimmäisissä taisteluissaan saaristossa Vapaajoukko pärjasi saksalaisten tuella suhteellisen hyvin, vaikka takaiskujakin sattui, mutta ne johtuivat sekä punaisten määrällisestä ylivoimasta että tiedonkulun katkoksista joukon sisällä. Saariston taistelujen jälkeen Vapaajoukko erosi saksalaisista ja suuntasi Turkuun saksalaisten suunnatessa Hankoon.

Turussa Saariston Vapaajoukko otettiin porvarillisen väestön joukossa vastaan vapauttajina, ja lehdistössä kirjoitettiin asiasta monta päivää. Turussa joukkoon rekrytoitiin uusia miehiä, ja sille teetätettiin yhteneväinen varustus. Vapaajoukosta tuli pataljoona muutenkin kuin nimellisesti. Turussa sen kokoonpanoa laajennettiin myös esikunnalla ja perustamalla siihen uusia osastoja ja komppanioita. Siellä ollessaan Vapaajoukko liitettiin osaksi valkoista armeijaa ja siitä tuli Varsinais-Suomen Rykmentin ensimmäinen pataljoona. Tieto valkoiseen armeijaan liittamisestä ei kuitenkaan ilmeisesti kulkeutunut valkoisten päämajaan, sillä myöhemmin kohdattaessa muita valkoisen armeijan osastoja kävi ilmi, että ne eivät olleet tietoisia Vapaajoukon olemassaolosta tai sen sijainnista alueella. Turusta lähdettyään Saariston Vapaajoukko eteni Auran ja Loimaan kautta Ypäjän suuntaan ja sieltä edelleen Jokioisiin ja Forssaan.

Arkistolähteistä ja muistelmista kuvastui etenemisvaiheen kaoottisuus. Välillä osastot hajaantuivat ristiriitaisten käskyjen takia erilleen, ja tietoja isojen punaisten osastojen liikkeistä liikkui joukkojen keskuudessa. Lopulta mitään suurta ratkaisutaistelua punaisten kanssa ei Vapaajoukon kohdalle sattunut, vaan lähinnä pienempiä kahinoita. Varsinaiset taistelut päättyivät joukon osalta Forssaan saapumiseen. Siellä edessä oli paikkakunnan ja lähitiennon punaisten etsiminen ja vartiointitehtävien suorittaminen oikeudenkäynteihin liittyen.

Vaikka sodan aikana ja sen jälkimainingeissa lehdistössä punaiset kuvattiin monesti raakalaisina ja rikollisina, sama tyyli ei tullut välttämättä esiin yksilötasolla. Kenties kyseessä oli ero siinä, miten laajempi yhteisö, joka ei ollut ollut mukana varsinaisissa sotatoimissa, koki asian eri tavalla kuin varsinaisiin taisteluihin osallistuneet. Taisteluihin osallistuneiden kirjeistä ja muistelmista kuvastuu

lähinnä surullisuus ja sääli punaisia kohtaan, jotka ovat hairahtuneet väärälle puolelle. Toisaalta yksityisissä kirjeissä vaimolleen Bertel ei ehkä halunnut huolestuttaa puolisoaan ja pyrki siksi pitämään kirjeenvaihdon suhteellisen neutraalina mitä tulee kuvaukseen punaisista ja siitä, mitä hän näki.

Ensimmäisissä kirjeissä sävy on lohduttava, ja Bertel vakuuttelee vaimolleen voivansa hyvin, huolehtien eniten vaimonsa ja lasten voinnista kartanossa. Hän myös ohjeistaa Victoriaa seikkaperäisesti tilanhoitoon liittyvissä asioissa ja asioinnissa tilan pehtoorin kanssa.

Ahvenanmaalle päästyään Bertel kertoo kirjeissään Vapaajoukon saamasta koulutuksesta ja päivittäisestä elämästä. Ensimmäisten taistelujen lähestyessä kirjeiden sävy vakavoituu, ja hän ilmaisee poikkeuksellisen suoraan huolensa siitä, kuinka vähällä koulutuksella Vapaajoukko lähetetään taisteluun punaisia vastaan.

Bertel Reims esittää kirjeissä vaimolleen myös toiveen siitä, mitä toivoo lapsilleen ja miten heidät tulisi kasvattaa, mikäli hän kaatuu taisteluissa. Samoin hän neuvoo mitä Victorian kannattaa tehdä, jos näin käy. Saaristossa käytyjen taistelujen jälkeen kirjeissä on reilun kolmen viikon tauko, ja seuraava kotiin lähetetty viesti on vasta huhtikuun lopusta Forssasta. Siinä sävy on jo hyvinkin positiivinen ja Bertel toivoo pääsevänsä pian lomalle. Etenemisen aikana ei kirjeiden kirjoittamiseen ole ymmärrettävästi ollut aikaa. Ensimmäisissä kirjeissä maaliskuun alussa vielä Turussa ollessaan hän sanoi harkinneensa, että olisi yrittänyt livahtaa käymään Piikkiössä, mutta arvioi sen liian vaaralliseksi ja ilmoitti pyrkivänsä saaristoon. Kirjeissä tai muussa kokoelmassa ei käy ilmi, onko hän mahdollisesti käynyt Piikkiössä sinä aikana, kun Vapaajoukko oli Turussa.

Kirjeistä ja muistelmista välittyvä valkoisten kuva punaisista on maltillisempi kuin lehdistöstä välittyvä kuva valkoisen historiankirjoituksen sijoittuessa kahden ensin mainitun väliin sävyiltään. Muistelmissa ja kirjeissä punaiset kuvataan inhimillisesti, kun taas lehdistössä he ovat hirviöitä, jotka kiduttivat ja tappoiva paikallista väestöä hallitsemisessaan kaupungeissa rangaistuksetta. Historiankirjoituksessa noin 15 vuotta sodan jälkeen kuvailu kohdistuu enemmän sosiaalidemokraattiseen aatteeseen ja sen syyllisyyden osoittamiseen tapahtumissa kuin punaisten kuvailemiseen raakalaisina.

Varsinaisten taistelujen kuvaus tai punaisten kuvaus jäi Bertel Reimsin kirjeissä vähälle, mutta ne kuvaukset, joita punaisista oli, keskittyivät alkuaikana kuvaamaan näiden laskevaa taistelutahtoa ja sodan loppupuolella puolestaan sitä, miten punaiset lähinnä lymyilivät metsissä aiheuttaen valkoisille vain enemmän työtä. Havaittavissa oli tuhtumusta, mutta se tuli esiin enemmän liittyen elämään Bussilassa ja siihen, mitä hänen sinne jäänyt perheensä koki. Todennäköisesti erittäin vihamielinen suhtautuminen omien kokemusten pohjalta olisi näkynyt vahvemmin kirjeissä tai muistelmissa, jos sitä olisi ollut.

Ludvig Lindström puolestaan käyttää muistelmiensa loppupuolella kovempaa kieltä punaisista, mutta sekin suuntautuu enemmän aatetta kohtaan kuin ihmisiä. Punaisten ajatusmaailmaa hän vertaa tartuntatautiin, mutta suhtautuminen henkilöihin on kaksijakoinen. Toisaalta hän tuo esiin aikaisemmin mainitun näkökulman siitä, että punaisista osa oli vain hairahtunut väärälle puolelle tavoitellessaan parempia oloja, mutta toisaalta hänen tekstistään kuvastuu halveksunta sitä kohtaan, miten antautuvat punaiset esittivät itsensä uhreina, eivätkä ottaneet vastuuta tapahtuneesta.

Tietyllä tavalla lehdistössä näkyvä viha ja suuttumus punaisia kohtaan on helppo ymmärtää, varsinkin niillä eteläisen Suomen paikkakunnilla, jotka olivat punaisen vallan alla sodan aktiivivaiheen kuukaudet. Punaiset olivat kuitenkin tappaneet vihollisikseen kokemaansa väestöä, usein heikoin perustein tai ilman oikeudenkäyntejä, ja myös estäneet porvarillisina pitämiään lehtiä ilmestymästä paikkakunnilla, mutta toisaalta terroria ja rajoituksia käyttivät myös valkoiset laajasti sodan jälkeen. Kauhistuttavista kuvauksista huolimatta lehdistön tapa käsitellä vastapuolta esimerkiksi politiikan suhteen rauhoittui hyvin pian konfliktin jälkeen, ja valkoinen lehdistö omaksuu roolinsa yhtenä valkoisen yhteiskunnan tukipilarina. Vaikka lehdistössä oli sisäisiä eroja, niin konsensus valkoisen osapuolen yleisistä periaatteista ja aatemaailmasta säilyi. Valkoisen yhteisön osalta keskityttiin takaamaan sekä lehdistössä että historiankirjoituksessa sodan jälkeen, että olemassa oleva yhteiskuntajärjestys säilyi, eikä uuden vallankumouksen järjestäminen olisi mahdollista. Asiaan vaikuttivat sodan jälkeen myös yleiset yhteiskunnalliset uudistukset sodan jälkeen, jolla parannettiin työväestön oloja, joten pakkovallasta ei ollut yhteisöissä kyse.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA) Helsinki

SA kansio sk1273, Piikkiön suojeluskunnan asiakirjat

SA kansio sk2437, Piikkiön suojeluskunnan asiakirjat

Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 1

Saariston Vapaajoukko, Skärgårdens Frikår, kansio 2

Vapaussodan suorituskomitean arkisto

Vapaussodan suorituskomitean asiakirjat:

161 Suorituskomitean asiakirjat (1918-1921) kortti nro 421, Varsinais-Suomen rykmentti

Yksityishenkilöiden hallussa

Reims, Bertel 1908. *Bertelin ja Victorian kuva*. Alkuperäinen Kristiina Sahlstedtin hallussa.

Reims, Bertel. *Bertel Reimsin kokoelma*. Tekijän hallussa.

Reims, Bertel. *Bertel Reimsin kokoelman kirjeet*. Alkuperäiset Kristiina Sahlstedtin hallussa.

Painettu lähdeaineisto

Erickson, Paul. *S.F.K 1918*. Turku: Åbo tidnings och tryckeri aktiebolag, 1938.

Hannula, J.O. *Suomen vapaussodan historia, 4.painos*. Porvoo: WSOY, 1938.

Lindström, Ludvig. *Skärgårdens Frikår*. Turku: E. Wallenius, 1918.

Turun Sanomat 1918.

Uusi Aura 1918.

von Bonsdorff, Hj. ”V.t maaherrana ja sotilaskuvernöörinä Ahvenanmaalla.” Teoksessa *Suomen kohtaloa ratkaistaessa. Kokoelma muistelmia vapaussodasta*. Toim. H Ignatius, H Nurmio ja Soikkeli K, 19-35. Helsinki: Otava, 1927.

Kirjallisuus

Castrén, Klaus. ”Reims-suvun varhaispolvet.” *Genos–Suomen sukututkimusseuran aikakauskirja* (Suomen sukututkimusseura), 1989: 81–88.

Elomaa, Hanna. ”Mikrohistoria johtolankojen jäljillä.” Teoksessa *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. Toim. Immonen Kari ja Leskelä-Kärki Maarit, 59–74. Helsinki: SKS, 2001.

Hoppu, Tuomas ja Haapala, Pertti. *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Porvoo: WSOY, 2009.

Hagelstam, Sonja. ”Rakas sotilaani! – kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa.” Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen, 299–328. Saarijärvi: SKS, 2011.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville. ”Sota sosiaalisena ja kulttuurillisena ilmiönä – toinen maailmansota ja uusi sotahistoria suomalaisissa väitöstutkimuksissa.” Toim. Anu Lahtinen. *Historiallinen aikakauskirja* (Suomen historiallinen seura ja historian ystävien liitto) 2018, nro 4 (2018): 373–383.

Lahtinen, Anu, Maarit Leskelä-Kärki, Kirsi Vainio-Korhonen, ja Kaisa Vehkalahti. ”Kirjeiden uusi tuleminen.” Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen, 9–27. Saarijärvi: SKS, 2011.

Manninen, Tapio. *Piikkiön historia 2*. Piikkiö: Piikkiön kunta, 2004.

Roselius, Aapo. *Isänmaallinen kevät–vapaussotamyytin alkulähteillä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2013.

Roselius, Aapo. *Teloittajien jäljillä — valkoisten väkivalta Suomen sisällissodassa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2006.

Roselius, Aapo. ”Vapaussodan muisto Varsinais-Suomessa 1918-1939.” *Sotahistoriallinen aikakauskirja* (Suomen sotahistoriallinen seura) 26 (2007): 59–88.

Siironen, Miika. *Valkoiset – vapausodan perintö*. Tampere: Bookwell Oy, 2012.

Tukkinen, Tauno. *Mäkeen, mäkeen vaan! Punaisten henkilötappiot Forssassa, Jokioisissa ja Tammelassa 1918*. Karjalohja: Offsetpaino Sipiläinen, 2001.

Vem och Vad? 1920. Helsingfors: Schildt, 1920.

Haastattelut

Reims, Risto, haastattelu 20.21.2021. *Bertel Reimsin henkilöhistoria*.

Sahlstedt, Kristiina, haastattelu 27.12.2020. *Bertel Reimsin henkilöhistoria*.